

Literatorul

Anul II
Nr. 26-27 (43-44)
26 iunie 1992
32 pagini
30 lei

REVISTĂ FONDATĂ
LA
1880
DE
Alexandru Macedonski

Redactor-șef: MARIN SORESCU

Conversațiile actuale ale delegaților români cu trimeții sovietelor la Viena, după știrile de până acum, nu par a duce la un bun rezultat. Guvernul din Moscova a mobilizat totul ca să dovedească lumii că ține morțiș la pământul dintre Nistru și Prut. Atât diplomația cât și propaganda bolșevică sunt în plină activitate ca să conteste dreptul nostru. Dar pare că ne găsim în fața unei resurecții de caracter național intransigent în tabăra răsăritului Lenin, sau că regimul sovietic are nevoie de un triumf ieftin pentru potolirea marilor învâlmășeli faurite.

În orice caz, în fața acestor atitudini bătaioase ale vecinilor noștri, se impune întrebarea logică: de ce oare guvernul român, care avea datoria de a fi perfect informat asupra intențiilor de la Moscova, s-a crezut dator să mai pornească aceste tratative pe urma cărora nu se așteaptă la nici o soluție favorabilă? Era absolut necesar ca în împrejurările actuale să se dea ocazia guvernului sovietic de a pronunța o nouă hotărâre în chestiunea Basarabiei, cu toate consecințele diverse ale unui asemenea act inoportun? Nu era preferabilă situația de ieri, cu răceala reciprocă, lipsită de o specială tensiune, acestui înăsprițel volente, din care strănăitatea desprinde sugesii daunătoare și cetățenii de peste Prut se alege cu o prea legitimă amărăciune? Iată întrebări care se vor limpezi în curând și vor rosti o sentință hotărâtoare asupra inspirației diplomatice a actualului guvern.

Oricare ar fi însă lămurirea Conferinței de la Viena, rezultatul ei, chiar multumitor pentru noi, e mai puțin important decît conștiința de drept a poporului nostru în această problema de viață. Basarabia, ca și Ardealul sau Bucovina, nu e un pământ de cucerit harăzită nouă prin verdictul unui tribunal internațional sau prin recunoașterea celui învingător, ci repararea unei rușinoase nedreptăți istorice în temeiul unui principiu imuabil al orânduirii de stat. Vechea moșie a lui Ștefan cel Mare cu moldovenii ei, reîntegrată la patria-mamă, nu constituie decît același patrimoniu național ca orice petec de pământ românesc dintre hotarele actuale. Ideea aceasta a unității organice, care e la baza statului nostru după război, poporul românesc o respiră prin toți porii lui și nici o putere din lume nu-l-o mai poate smulge. Sovietele, dacă s-ar călăuzi de o judecată normală, ar putea înțelege ușor acest adevăr care le-ar scuti de o nouă aventură infructuoasă și în același timp ar contribui și la reluarea raporturilor de bună vecinătate între cele două popoare.

E foarte firesc, deci, că demonstrațiile moscovite agită astăzi conștiința publică din toate părțile țării. Puterea de repercușiune a aceluiași organism propagă reacțiunea față de o lovitură din orice colț ar veni ea. Și mai explicabil ne pare zbuciumul recent al populației basarabene, care în dezlănțuirii pătimașe își manifestă înfrățirea ei cu noi. Dincolo de oroarea de bolșevism care stăpânește sufletele, un viu și puternic impuls național se afirmă dincolo de Prut. Cel 6 ani de la unire încoace au rectificat în mod

absolut
conști-

...a moldovenilor. Oricâte au fost neaflunșurile guvernării românești, într-o provincie pântuită de toate stigmatele absolutismului țarist, oricît de copleșite de străinism au fost, prin apăsarea unui veac, resursele de viață ale dezrobiților, o operă necontestată de reîntegrare în evoluția neamului s-a produs aici. Dacă însem seama de greutatea cu care am luptat și de rezultatul ajuns, putem spune cu certitudine că, dintre toate provinciile alpite, Basarabia a realizat cel mai apreciazabil progres pe calea naționalizării. Un examen cât de sumar justifică cu prisosință acest adevăr. De aceea pornirea ostilă a stăpînitorilor de odinioară trezește protestare la frații noștri și așteptarea lor se afirmă cu miscătoare dovezi de solidaritate.

Dragostea moldovenilor însă trebuie să fie și o îndrumare serioasă pentru toate cercurile conducătoare ale vieții noastre de stat.

Desigur, nu acesta e momentul când s-ar putea plasa anumite tendințe de criticism justificat, cu toată liniștea se poate spune totuși că actualul conflict cu sovietele e chemat să supună unei radicale revizuirii aparatul nostru de guvernare și administrare de peste Prut, cu gândul de a împlini anumite lacune și a introduce în mod definitiv prestigiul țării în toate cugetele. Îndeplinind grabnic acest necesar corectiv, poporul nostru din Basarabia, palpitând într-o simțire cu marele tot, împărțindu-se de aceleași beneficii și de aceleași lipsuri ca și restul, va resimți toate probele unei fraternități de fiecare clipă.

Cît despre dușmani, de oriunde ar veni și spre orice colț și-ar aținti privirea, ei pot fi convingși că toate părțile alcătuitoare ale țării noastre sunt încheiate în același trup și destinul lor se confundă.

Noi putem fi astăzi săraci sau bogați, potoliți sau dornici de o soartă mai bună, dar suntem una și nu ne mai desparte nimenea.

Octavian GOȚA,
Țara noastră, 6 aprilie 1924

Ilustrăm
acest număr
cu imagini
din
Basarabia

Basarabia

În acest număr semnează:

- Horia Bădescu ♦ Andrei Burac ♦ Leo Butnaru ♦ Mihai Cimpoi ♦ Ion Cocora
- ♦ Valeriu Cristea ♦ Iordan Dăcu ♦ Ion Hadârcă ♦ Dumitru Matcovschi
- ♦ Valeriu Matei ♦ T. Mihadaș ♦ Fănuș Neagu ♦ Edgar Papu ♦ Adrian Păunescu
- ♦ Nicolae Rusu ♦ Marin Sorescu ♦ Vasile Vasilache ♦ Teodor Vârgolici ♦ Grigore Vieru

REVISTA REVISTELOR

O publicație
a scriitorilor tineri

Deși are în sumarul său numeroase nume consacrate (Mihai Cimpoi, Aurel Busuioac, Leo Butnaru, suplimentul de Literatură, Artă, Cultură, apărut pe luna iunie 1992, al cotidianului *Statul Țării* din Chișinău, tipărit în douăzeci și patru de pagini, se prezintă ca o bună revistă a scriitorilor tineri. Reținem, astfel, două inspirate grupaje de poezie semnate de Valeria Grosu și Vsevolod Ciornei. Poemele lor sunt pătrunse de interogații și neliniști profunde, impun printr-un limbaj modern, inventiv, printr-o tensiune lirică particulară, autentică. Cităm integral *Cine ești?* de Valeria Grosu: „Cine îmi răstoarnă călimara și-mi smulge/ Penița dintre dinții străși?/ Cine îmi poartă oje frigurose pe limba de cretă?/ Cine marea în gât ca pe un satâr mi-o infinge?/ Cine? Că-i noapte. De sub care tufiș/ Rânjește trica, urată sfială/ de moarte./ Cine mă vindă contaminându-mă înovată/ de rușinea țărului?/ Cine ești tu carele nu mai sfârșești/ cu bălbăiala ta singularică/ între crengi și-n nisipul roind al izvoroșului?”

Interesante, dovedind o reală deschidere spre o înnoire de teme și mijloace, sunt și cele două pagini de proză ce aparțin lui Grigore Chiperi (*Viziți și Conec Islanda*) și Nicolae Popa (*Recviem pentru Moș Bulgăre*). Remarcăm, de asemenea, amplul studiu *Anul '68 — O primăvară pragheză* a liricii noastre de talentatul poet Em. Galaicu-Păun: o radiografie critică, scrisă dintr-o perspectivă inedită, obiectiv, dar și polemic, a poeziei basarabene de după război, în care se apreciază că „resurrecția poetică” de la '68 constă în conlucrarea a trei generații: Meniuc-Costenco, Mihnea-Gujel-Busuioac și Damian-Codru-Vieru-Vodă.

Sub semnul
integrării spirituale

Între numeroasele pagini interesante, de o aprecieabilă ținută intelectuală, din care o bună parte sunt dedicate specificului național (restituirea unui eseu al lui Mihai Ralea și o

anchetă ce-și propune să răspundă la întrebarea „Există o cultură română și una moldovenească?”), revista *Sud-Est*, „publicație cu o redacție mixtă”, aflată „sub egida a două instituții: Ministerul Culturii și Cultelor al Republicii Moldova și Ministerul Culturii al României”, oferă cititorilor și un substanțial dialog la care eminentul profesor și om de știință Eugen Coșeriu a fost provocat de Seralim Saka. Desigur, cum e și firesc atunci când cel interviuivat nu e numai un specialist de clasă în lumea internațională a lingvisticii, cercetările sale în teoria și filosofia limbajului fiind de notorietate, dar și un basarabean, problema-cheie a discuției o constituie lămurirea o dată pentru totdeauna a aceluși „fenomen aberant” prin care se urmărea să se ateste „existența limbii moldovenești, ca limbă aparte, care să justifice, filologic, existența unei națiuni aparte, cea de moldoveni”. Invocând acele aspecte ale limbii „care formează un spațiu teoretizat” — teoria limbii, teoria limbajului și a lingvisticii generale —, dl. Eugen Coșeriu este de părere că „așa-zisa limbă moldovenească” nu e altceva decât o născocire politică absurdă, o minciună pe care lumea civilizată nu o discută, ci o respinge, întrucât limba română, „ca semn și simbol al națiunii și unității naționale”, se prezintă, până și la nivel dialectal, „de o ubilate excepțională”. Dacă doar acest dialog ar fi fost publicat în *Sud-Est* și tot s-ar fi convenit să întărim revista cu „redacție mixtă” ca pe o inițiativă publicistică de prim ordin. Sunt însă, așa cum am spus, și alte pagini de citit. Mai reținem neapărat, bunăoară, un eseu de Umberto Eco (*Iraționalul — ieri și azi*), un altul de Mihai Cimpoi (*„Postumiada” și drumul spre adevăratul Eminescu*), un jurnal de idei de Al. Călinescu (*Cărți, culori, fotografii*), un dialog cu Mihai Ursachi care se încheie cu o afirmație tranșantă: „Spiritalmente, Basarabia este inima Moldovei, așa cum Moldova e inima României”. De asemenea, o putem rămâne indiferenți la întrebarea pe care și-o pune dna Valentina Tăzlaşanu într-un inteligent și de bun simț editorial: „Cine va da culturii ce este al culturii?”

NEPTUN 1992 — întâlnirea
românilor din diaspora

Covârșitoarea majoritate a celor ce au trecut granițele României, ca emigranți, au făcut acest pas nu dintr-un sentiment de eliberare, cât mai ales dintr-unul de apăsare care implică smulgerea de tot ceea ce ținea de o ambianță vitală: locuri, așezări, forme culturale, realizări profesionale, oameni dragi și apropiați ș.a.m.d.

Al vrea, când pleci în pribegie, să iei cu tine cât mai mult din toate acestea de care simți că nu te poți despărți. Dar, din păcate, nu poți să iei, cantitativ, decât foarte puțin. Totuși, emigranțul român are marile avantaje că poate să ia foarte mult calitativ.

„Românism” înseamnă să rămâi cu zestre pe care ți-o dă specificul psihologiei poporului român, cu cultura cu care ai reușit să te formezi, cu mândria de a aparține unui popor mic numeric, dar cunoscut în lume prin personalități de seamă în toate domeniile creativității intelectuale și artistice.

„Românism” nu înseamnă să fii doar beneficiar, adică să primești și să iei cu tine toate cele amintite mai sus, ci în primul rând puterea de a face din această zestre câpătată un instrument în propria ta activitate de afirmare a valorilor spirituale românești în țara în care ai optat să trăiești.

Desigur, obligația de a ne face cunoscuți în lume, de a-i convinge și pe alții de contribuția ce ne revine la dezvoltarea culturii și civilizației din toate timpurile, o are România însăși. Manifestarea la care asistăm este, neoidolonic, un laudabil aspect al îndeplinirii acestei obligații. Alături însă de eforturile țării este firesc ca primii care să contribuie la amplificarea afirmării României în lume să fie românii ce locuiesc peste hotare.

Consider, așadar, ca fiind o elementară datorie a oricărui om de cultură român care trăiește în străinătate să-și manifeste „românismul” și în felul arătat mai sus.

M-am străduit să mă situez și eu, pe cât mi-a fost cu putință, în rândurile celor ce înțeleg a-și manifesta „românismul” prin asocierea la asemenea acțiuni.

Ținând seama de poziția de frunte pe care o ocupă Marin Sorescu în literatura română contemporană și de prețuirea de care se bucură și în Suedia din partea iubitorilor de poezie de calitate, m-am hotărât să adaug la traducerea deja existente un nou volum care să ofere o viziune cuprinzătoare reprezentativă, în limba suedeză, a creației poetului. Imediat după apariția volumului suedez, am aflat din

Grigurcu și tancurile
Armatei a 14-a

Primul combatant al țării de pe fronturile moralei post-revoluționare, neezitând nici o clipă în a se considera pe sine un erou între eroi în materie de etică, vârnjosul critic Gheorghe Grigurcu, mereu neobosit și cu inepuizabil elan, umple săptămână de săptămână hectare întregi de hârtie (fără hatură, deci se situează în plină campanie de colectvizare!) pentru a pune la zid compromisi, vânduți, minciноși etc., etc. In cele din urmă, amintindu-ne de zicala „unde dai și unde crapă, justițiarul nației nu face altceva decât să ne convingă (oare mai era necesar?) că mintea sa e irecuperabil (o, și cât de mult îi place să-i acuze pe alții de așa ceva!) „fanatizat de categoriile totalitare”. Fiindcă înainte de a pune pe alții că sunt falsificatori ordinari și minciноși ordinari, și încă fără pic de rușine, Gheorghe Grigurcu ar trebui să-și pună cenușa în cap și să se întrebe dacă nu cumva chiar el e „un falsificator ordinar” și un „minciноș ordinar”? Dar iată ce scrie într-un P.S. din *Contemporanul* nr. 16: „Fantezia împură a Diacului tomatnic și alumn se întrece pe sine. În *Literatorul*, nr. 12/1992, acest ușier compromițător al publicației pretinde nici mai mult nici mai

puțin că așa fi „încercat de nostalgia tancurilor sovietice”, pe care le-aș fi cântat „elevat și sensibil prin anii '60”. Mă întreb îngrozit ce urmează a mai afla din trecutul meu: probabil că am închinat ode lui Mao, lui Kim Ir Sen și lui Pol Pot. Sau măcar că am comis maldăre de omagii la adresa odiosului și sinistrei! Oare penuria de argumente a hebdomadurului e atât de gravă, încât redacția acestuia se vede silită a recurge la serviciile unui minciноș ordinar?”

Cei care ne îngrozim suntem noi, de Grigurcu: cum de un ins cu mintea, presupunem sănătoasă, fie ea chiar și fanatizată, poate avea un asemenea tupeu încât să nu-și recunoască propriile isprăvi creatoare și să le pună în seama serviciilor „unui minciноș ordinar”? Ca să nu mai existe nici un fel de dubii, deși ne pare cumplit de rău că „tancurile sovietice” sunt din nou la ordinea zilei, nu avem încotro și vă reproducem mai jos poezia tipărită sub semnătură și compusă într-o manieră care a rămas neschimbată până azi.

În rest, nu vă faceți griji, dacă fantezia noastră tot e împură, câte ceva o să mai aflați și în viitor despre trecutul dvs. pur!

DIAC TOMNATIC

Primele tancuri sovietice

Intrau în oraș primele tancuri sovietice
(Vremea de atunci se pierde-ntr-un vis sonor),
Cu pas de gigant, cutremurând caldarîmul,
Sperînd ceața subțire a amurgului,
Intrau în oraș primele tancuri sovietice.

În luciul metalului lor descifram
Verzi păduri clătîindu-se-n vînt,
Ape cîrînd în liniște stranie
Și păsări vîslind din aripi puternice,
Vulturi și albatroși...

Intrau în oraș primele tancuri sovietice
Călcînd, glorioase, amurgul
Sub scintilearea șenilelor...

(STEAUA, IX, NR. 8(102), 1958, pp.14-15)

numeroasele cronici elogioase, apărute în cele mai importante ziare, că poezia universală de calitate are în componența ei și creația unui poet român contemporan de valoare recunoscută.

La câteva luni după evenimentele din decembrie 1989 am publicat într-o revistă literară suedeză un amplu articol despre literatură și cenzură în România, articol însoțit de traduceri din creația scriitorilor Ana Blandiana, Mircea Dinescu și Marin Sorescu.

Cultura universală implică nu numai creația propriu-zisă aparținând unor popoare diferite, ci și schimbul de valori între aceste popoare. Cu gândul că suedezi vor aprecia faptul că românii sunt dornici să cunoască cât mai multe creații suedeze, lucrez în prezent la două traduceri din suedeză în română.

În sfârșit, pornind de la ideea că drumul cel mai firesc de comunicare și de înțelegere între oameni este acela de a vorbi, ca să spunem așa, aceeași limbă, m-am înhamat la o muncă dură. Este vorba de elaborarea unui dicționar suedez-român, a cărui utilizare de către românii din Suedia le va face mai ușoară integrarea. Ceea ce le va permite aceloră dintre ei, care vor și pot, să se manifeste eficient, pe linia „românismului” — în înțelesul pe care am încercat să-l schitez.

Dan SHAFRON

Din cuvîntul rostit la întâlnirea de la Neptun

Literatorul

Săptămânal de
literatură și artă
editat de
MINISTERUL
CULTURII

Anul II, nr. 26-27
(43-44)/ 1992

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FĂNUȘ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacțional:
Lucian Chișu
(redactor șef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor,
Dumitru Nicu,
Valerian Sava,
Marin Stoian
(secretar general
de redacție)

Adresa redacției:
București, Piața Presei
Libere nr. 1,
cod 71341,
tel. 17.10.23; 17.60.10,
int. 2243, 2248,
căsuța poștală 33-20.

Administrația:
Direcția Pentru Presă,
Publicitate și
Tipărituri, Piața
Presei Libere nr. 1,
sector 1, București

Anunțăm cititorii noștri
că abonamentele la
revista
"LITERATORUL" se
fac la oficiile poștale,
factorii poștali și
difuzorii voluntari din
întreprinderi și instituții

Cititorii din străinătate se
pot abona prin RODIPET
S.A. — PO BOX 33-57;
telex: 11995 sau 11034;
telex: (40)-0-185673
București - Piața Presei
Libere nr. 1 România

Publicația este înscrisă
în Catalogul de presă
Rodipet la poziția 43
ISSN 1220 — 5583

Technoredactare
computerizată

M
MORETTI & GALL s.r.l.

Tiparul executat la
TIPOREX
București

CRONICA LITERARA

Eugen SIMION

DE CE FAC
CRITICĂ LITERARĂ

Sunt întrebat mereu de foștii mei studenți, azi profesori de limba română și de limbi străine în București și în provincie: de ce nu faceți, domnule profesor, și dumneavoastră politică? De ce stați deoparte, acum când...? Înființați și dumneavoastră un partid care să nu fie nici așa, nici așa... și venim alături de dumneavoastră... La asemenea întrebări și îndemnuri răspund, de regulă, că eu sunt critic literar și nu om politic. Așa că voi face, în continuare, critică literară, lăsând politica pe seama altora. Asta nu înseamnă că n-am opinii politice și, din când în când, nu mă furnică mâna de-mi vine să mă apuc să scriu un articol împotriva acestui demagog care mă agasează seară de seară de pe ecranul televizorului cu frazele lui goale și lustruite sau împotriva nu știu cărui jurnalist care, ieri, mă trăgea de urechi în presa de partid pentru lipsă de fermitate ideologică, iar azi mă moralizează într-o publicație cu nume european pentru faptul că nu vreau să fac politică. A nu face politică, zice el filozofic, este a face pe ascuns politică...

Propoziția, de cea mai pură esență stalinistă, este reactualizată și o citesc aproape zilnic prin gazete. Am observat chiar că ideea îl înfurie pe unii confrăți așa de tare încât, ca să zică așa, își peird uzul rațiunii. Ei răsping chiar și principiul autonomiei esteticului fără de care, totuși, critica literară nu poate să funcționeze. Într-o epocă în care literatura nu poate trăi izolată de fenomenele societății, autonomia esteticului este o diversivune, explică ei. A trăi azi în turnul de fildeș înseamnă a trăi în Turnul Puterii și a susține Puterea asasină... adaugă acești confrăți mănoși că eu și alții gândim altfel decât ei. Am citit zilele trecute într-o gazetă de provincie o asemenea frază, dați-mi voie să-i zic pe nume, tipic proletcultistă și m-am minunat. Ea vine direct din faimosul articol *Organizația de partid și literatura de partid*. Nu-l iau în seamă pe omul care o scrie, este un biet poet minor și debusolat; avea, pe vremuri, oarecare talent, dar și-l risipește azi în articole bezmetice, lipsite completamente de idei. Nu-mi pierd, repet, cumpătul în fața unor asemenea aberații, dar nici nu pot trece senin pe lângă ele. Care va să zică ideea disocierii valorilor estetice, în care au crezut Maiorescu, Lovinescu, G. Călinescu și alți mari critici români, ar fi o diversivune într-o lume intens politizată, tensionată etc... Curios, într-o epocă tot atât de tensionată, politizată (1935-1941), E. Lovinescu era acuzat de trădare națională de către naționaliștii extremiști ai momentului din pricina, bănuțiți, autonomiei estetice. Marele critic nu s-a lăsat însă intimidat și a scris, atunci, acea propoziție memorabilă despre degetul de lumină al lui Maiorescu, care în

vremuri confuze, arată calea cea bună a valorilor... Deci, nimic nou în publicistica noastră literară: diversivune, felonie, trădare sau, cum scrie politicos și colegial Alex. Ștefănescu în revista *Tomis*, lipsă de scrupule... Curios, iarși curios. Are, deci, scrupule și este un bronz moral cine lăuda ieri pe Ceaușescu și epoca lui de aur, iar azi face apologie monarhiei, dar este lipsit de scrupule cine zice, după Heliade, că, pentru un om de litere, literatura este politica lui cea mai bună... Nu vi se pare că parcă ar fi invers, că lipsa de scrupule este în altă parte? Căci mie mi se pare...

Trec la cealaltă observație, aceea privitoare la Turnul Puterii în care s-ar fi instalat cei care spun că vor să facă nu politica literaturii, ci politică de partid în și prin literatură. Ce-aș putea răspunde? Zic că este o idee nefelică pentru literatură și că ea se bizuie pe același tip de raționament. El poate fi rezumat astfel: cine se ocupă în exclusivitate de literatură, cine vrea normalizarea literaturii, cine dorește disocierea valorilor estetice de celelalte valori, cine, în fine, evită să facă politică activă, partizană etc... face jocul Puterii. Nu-i nimic de comentat aici, absurditatea este evidentă, așa că trec mai departe. Mi-ar plăcea, totuși, să discutăm într-o zi cu cărțile pe masă, despre adevărată putere în cultura actuală și despre cei care profită de ea. Până atunci trebuie să-i anunț pe cititorii mei că revista care va scoate zilele acestea cel de al cincizecelea număr al ei (este vorba de *Caiete Critice*) trebuie să-și interruptă în curând apariția! Sunt informat oficial că Uniunea Scriitorilor nu ne mai poate subvenționa și, în consecință, revista să facă bine și să-și închidă porțile. Alte publicații, mai norocoase (*Orizont*, *Contrapunct*, *Secolul 20*), au găsit subvenții de la stat sau de la fundații particulare, ceea ce este bine. O revistă de critică și teorie literară află mai greu asemenea surse. Ne așteptăm ca Ministerul Culturii sau departamentul governmental condus de dl Caius Dragomir să ne dea o mână de ajutor. N-am primit decât zămbete și promisiuni. Promisiuni neîmplinite, uitate, bineînțeles. Cam așa stăm noi cu Turnul Puterii...

Dar m-am îndepărtat de tema mea. De ce continui să fac, în vremuri așa de neprielnice, critică literară? Aș fi tentat să zic: din spirit de contradicție, din bucuria de a rămâne un spirit independent într-un moment în care independența de spirit este considerată o ipocrizie și o diversivune, din plăcerea, în fine, de a-i înfrunța pe confrății care se uită cu priviri înocente la mine când îi întălesc pe strădă... Dar nu-i așa sau nu-i numai atât. Este și credința mea că exercițiul critic este indispensabil în literatură, chiar dacă, din rațiuni economice,

literatura originală este în pierdere de viteză. Recentul Salon de Carte a dovedit că, în ciuda crizei economice, se tipărește mult în România și unele apariții (din fondul vechi sau din sfera literaturii documentare) merită a fi analizate. Apar, este adevărat, puține cărți de poezie și mai puține cărți de critică. Nici proza originală nu este într-o fază bună, aștepți mult și bine până iese un roman ori un volum de povestiri...

Există mai multe explicații și ele nu sunt numai de ordin economic. Ni se spune, de pildă, că publicul românesc nu mai citește cărțile de ficțiune, că publicul preferă presa cotidiană, nu literatura... Poate să fie adevărat, dar eu nu cred că toți cititorii români au abandonat complet literatura și că individul care ieri stătea ore în șir la coadă ca să prindă o carte de Eliade, Marin Preda sau Nichita Stănescu a devenit, azi, dușmanul literaturii naționale. Ar fi o dovadă de neseriozitate din partea noastră să-i cerem acestui cititor, agresat de evenimente, să nu citească ziarele care de bine, de rău îl informează... Nu în acest fel se apără literatura și se întreține gustul pentru lectură... Literatura se apără prin cărțile ei bune, gustul cititorului se formează prin lectura cărților substanțiale, vechi sau noi. Critica literară nu poate sta departe de acest fenomen complex, cu multe elemente imprevizibile. Cum? Selectând, în primul rând, cărțile bune din imensa producție de cărți proaste, cărți de consum, acelea care au invadat stațiile de metrou... Am în fața mea câteva titluri promițătoare: eseurile părintelui Stăniloae, romanul lui I.D. Sârbu, o antologie lirică de Dorin Tudoran, *Postumelul* lui Grigore Hagi, un eseu de Mircea Vulcănescu despre Nae Ionescu, un volum de teatru semnat de Marin Sorescu... Pe unele am început să le citesc, ele îmi dau curaj și îndreptătesc opțiunea mea... Am citit, de pildă, aproape jumătate din *Adio Europa*, romanul lui I.D. Sârbu, și sunt pur și simplu entuziasmat de acest scriitor ignorat total de critica literară... După jurnalul său, este a doua carte care-l proiectează în primul plan al generației sale.

Lată dar de ce fac în continuare critică literară și nu mă apuc să înființez un partid care să nu fie nici elitist, nici populist... Afară doar dacă, altcineva ar avea într-o zi ideea de a face un Partid al Culturii Naționale. Dar, dacă stau să mă gândesc bine, nu sunt sigur că m-aș înscrie în el... Eu, Domnule, sunt un spirit independent...

Marin SORESCU

ULTIMATUM

De mai multe luni aflăm că în Transnistria separatiștiiucid moldoveni. În ajutorul lor — un amalgam de fanatici din toate etniile — sosesc din îndepărtate stepe: cazaci mercenari, cei mai mulți criminali de drept comun, eliberați înainte de termen, tocmai în acest scop. Peste solda obișnuită, primesc recompensă o mie de ruble pentru fiecare moldovean omorât. Aflăm îngroziți: ba un biet milițian moldovean și-a pierdut viața, ba zece, ba cincivilii, ba șapte copii, ba un grup de femei muncind la câmp. Republica Moldova n-are încă o armată constituită. Se apără cu voluntari neinstruiți și milițieni: zece inși la o biată pușcă din primul război mondial.

Lucrurile poate că s-ar fi așezat — după atâtea victime și ca urmare a numeroaselor negocieri între reprezentanții celor patru țări interesate, dacă pe teritoriul Republicii Moldova — chiar în zona de conflict! — marea Uniune Sovietică nu și-ar fi uitat o armată. „Ce întâmplare, ce hazard și ce coincidență” — cum ar zice Ionescu. Armată, bineînțeles, „neutră”, care în vrea 10-20-30 de ani, mai precis peste vreo 5-6 sute de ani, are de gând să se întoarcă acasă. Marele regizor rus Stanislavski ne-a învățat că, la teatru, dacă pe scenă vezi, în primul act, o pușcă, trebuie să fii sigur că în actul trei cu această pușcă se va trage. Când am aflat de staționarea „întâmplătoare” a acestei armate, tocmai pe teritoriul Republicii Moldova, am și știut ce va urma. Și s-a confirmat. Toate puștile Armatei a 14-a au început să tragă, fără să mai aștepte actul trei. Chiar din actul întâi. Și parcă numai puștile! Enevătă, jignită, zburită — Armata a 14-a a găsit mereu prilejuri de a ieși din cazarmă. Am văzut imagini cu tancuri (glorioasele tancuri sovietice cântate de Grigurcu, înrolat și el în coloana a cincea) trecând încolonate podul peste Nistru și ocupând Tighina. Mult cunoscuta tactică a faptului împlinit, atât de utilă țârilor mari. De când se știe, armata țaristă întâi a ocupat și după aceea a acceptat tratativele. Care nu s-au mai terminat niciodată.

Nu e suflet de român pe toată fața pământului care să nu se cutremure.

Cât de independente sunt țările din Uniunea Statelor Independente se vede cu ochiul liber. Decamdată în Moldova și Georgia orice velleitate de autonomie și independență e sancționată brutal. Pretextul e apărarea drepturilor cetățenilor ruși. Imperiul rus și-a uitat armate și pâlcuri de cetățeni. Nu numai în Transnistria, dar și la Chișinău, București, Varsovia, Praga, Berlin. Ce se va întâmpla dacă, mine, cinci-sase sute de rusofoni se vor simți în „nesiguranță” în aceste orașe și vor cere ajutorul armat al Maicii Rusii? Și dacă acest ajutor le va fi acordat imediat, cum vedem că se întâmplă în Moldova? Imperialismul comunist rusesc se va refăce cât ai zice pește — căci suntem sceptici în ce privește eficiența protestelor de formă ale lumii civilizate. (Suntem condamnați să rămânem mereu în zona necivilizată, de experiențe și năvală și aranjamente planetare peste capul nostru.) Toată tevatura libertății noastre și toată terapia de șoc a democrației vor rămâne în urmă ca un vis. Pe scurt:

În Transnistria moldovenii sunt majoritari — chiar și după atâtea deportări și tactici diabolice ale desnaționalizării.

În Transnistria moldovenii băștiniași sunt spintecați de vii, schingiuiți înfiorător — martorii oculari relatează scene de groază — iar domnul Bush se arată îngrijorat doar de soarta etnicilor ruși.

Dezinformarea e la nivel planetar și ea a funcționat întotdeauna ca o armă teribilă împotriva noastră. Este crezut cel mare, nu cel mic. Oare numai veneții să se poată bucura de drepturile omului, băștiniași să n-aiă acces la ele? Suntem de acord cu domnul Bush, când cere retragerea Armatei a 14-a de pe teritoriul Republicii Moldova. Sunt convins că se va găsi, după aceea, calea firească de conviețuire între moldoveni, ucraineni, ruși și găgăuzi, în raioanele din dreapta Nistrului. Altfel, nu văd cum vor putea fi înfrântă violența și fărâdelegea. Sunt create premisele unui război ce se poate întinde fulgerător în toată Europa. Tancurile sovietice ce au în subconștient un itinerariu al lor și, doamne ferește, să incurce momentele istorice, că nu se vor oprir până la Berlin.

Pe scurt: În Basarabia s-a intrat pe bază de ultimatum. Tot așa să se întâmple și retragerea: în 24 de ore. E rândul nostru ultimatum. Un ultimatum pe care îl dau statele greu încercate. Morții din comuna Coșnița, Dubăsari, Cocieri, Crucieni, Gura Băcului, cei din Tighina și din Tiraspol, — civili și milițieni, femei și copii. Cer secerări în casele mici, țărânești, la masa scundă cu trei picioare, cei ajunși de glon pe câmp, la prășitul porumbului, cei loviți în tranșee. Toți morții Moldovei cer retragerea Armatei a 14-a de pe teritoriul Republicii Moldova. Morții strigă atât în gura mare la megalomanele firelor de iarbă. Moldovenii cei vii, cei încă vii, ascultă cu capul în palme, ascultă, cu sufletul, glasul din adânc. E, într-adevăr, ceasul grelei încercări. Întâmplarea a făcut ca tocmai în aceste zile Ștefan cel Mare să fie sanctificat. Tu ce zici, Atlet al creștinătății și Sfânt al neamului românesc?

Valeriu CRISTEA

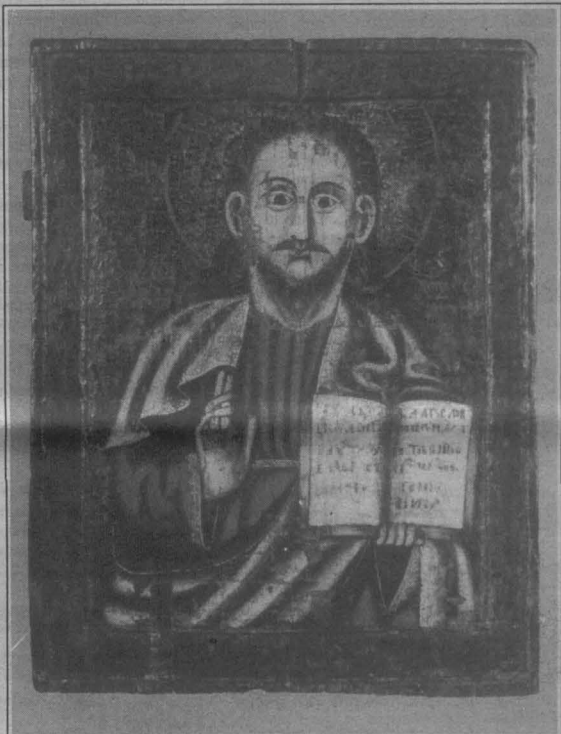
UN MARE SCRITOR: ION DRUȚĂ

Nici o filă a istoriei nu lipsește din proza lui Ion Druță (ne referim, desigur, la cele trei volume apărute — unul la „Cartea Românească”, celelalte două în BPT — până acum la noi), o istorie al cărei ritm pare sugerat de o constatare precum aceasta, făcută parcă de deasupra timpurilor, și pe care o găsim în romanul *Povara bunătații noastre* (vol. 2, p. 36): „Greul cel mare trecuse, greul cel mare abia venea”. Anii de război, anii de secetă, mutarea graniței, când pe Nistru, când pe Prut, deportări, prigoane (inclusiv religioase), moșii și colhozuri, arendași și activiști, norme, trudozile (zile de lucru), tractoare, fatalele, în socialism, recolte neculose, rămase să putrezească pe câmp, în ciuda trudozilelor și a tractoarelor... — totul se află în acele romane, povestiri, schițe ale lui Ion Druță ce ne sunt astăzi accesibile. Firește, nu poate fi vorba în ele de o istorie de manual, de catedră sau de tribună, și cu atât mai puțin de substituirea ei prin câteva lozinci și clișee; ci de una meditată, reflectată, filtrată prin conștiința personajelor, așa cum poate fi ea văzută — și așa cum a fost ea îndurată — din (în) „sătucul de la încheietura celor două dealuți”; sau din oricare alt sâuc, orașel, oraș sau capitală de republică fostă unională. Nici în *Clopotnița*, nici în *Povara bunătații noastre* Ion Druță nu condamnă brutală anexarea a Basarabiei, în vara lui 1940, de către URSS (și cum ar fi putut s-o facă în corpul unor romane?). *Ca din întâmplare* însă, o stradă din Chișinău sovietic prin care răătăcește Horia Holban se numește 28 Iunie! Ion Druță nu e nici istoric, nici orator, ci scriitor, după cum admirabilul său erou Onache Cărăbuș nu e un mitingist, ci un „simplu” țăran. În loc să biciulască bolșevismul ateu, autorul notează „liniști” că în Ciutura nu mai există preot și că biserica din sat fusese de mult închisă. La rândul său, Cărăbuș se „mulțumește” să deplângă dispariția vechilor obicului și să refuze tovărășia nomenclaturiișilor, fie ei și dintre cei mărunți, căutată și prețuită în schimb de ginerele său, Mircea, de când acesta „intrase la putere”. Ieșind din casa lui Mircea, unde are loc o mare petrecere, o „cumetrie”, la care bătrânul nu participă, ascunzându-se toată noaptea în odăița nepotului ce-i semăna, ultimul născut al Nuței și pretextul zăafetului, Onache Cărăbuș ocolește „grijului, pe departe, cele două «Volgi», de parcă ar fi fost două băltoace, și omul se temea să nu scape umezeală în păslari...” Ca istoria cea adevărată a Basarabiei nu este căușă de puțin ignorată în proza lui Ion Druță ne-o dovedește capitolul X (*Cina cea de taină*) al romanului *Povara bunătații noastre*. După încheierea celui de al doilea război mondial, în Ciutura, multă vreme se mai adu împușcături: „Un nou război. Nu dovedim bine s-o sfârșim cu unul și — naț-o bună! — altul îi ia locul. Și ce avea a face că de data asta era vorba de o bătălie mică, de o încăierare locală... Era totuși război în toată puterea avântului — cu împușcături, cu răniri, cu operații ofensive, cu retrageri și contraatacuri”. „Basarabeni căzuți prizonieri cu oastea lui Antonescu și fugii de prin lagăre, dezertori din armata roșie” și alți nemulțumii se adună și se ascund prin păduri și duc, cu sprijinul a cel puțin o parte dintre localnici, un război de partizani împotriva administrației sovietice reinstaurate: „Se zicea că au împușcat de acum doi președinți de soviete, câțiva milițieni și un surdomat, care avea urâtul obicei de a umbra noaptea prin pădure. În loc să șadă frumușel pe cuptor și să aștepte până se vor fi limpezit toate. Se zvonea că bandele celea primească ajutor de peste hotare. Se spunea că noaptea vin la ei avioane — unorii americane, alții englezești. Și se mai spunea că o parte din țărâniea câmpiei îi susține pe ascuns. (s.n.). Ca să vezi dumneață fățărnicie: umbia el, țăranul acela, prăsește când are de prăști, cosește când e vremea de coasă, și-i om pașnic, cuminte de felul lui. Încut poț să-i descarc inima ca unui frate bun al tău, de ca fierbe acolo, în sufletul acela, nu știe nimeni. Pentru că — la mîntea

cucosușului! — cineva o fi hrănit armatele celea din pădure, le-o fi găsit cartușe și arme...” În acest context are loc „cina cea de taină”, întâlnirea, pe câmp, la poalele unei păduri, dintre Nică, feciorul bogatului Haralambie, prima și marea dragoste a Nuței, ofițer român ce încearcă să răzbată, cu arma în mână, la Prut, pentru a se refugia în țară, și Mircea, fost sergent în armata roșie, cu care a ajuns pină la Berlin, soțul Nuței. Despărțiți de o rivalitate amoroasă, în tinerețe, apoi de istoria însăși, cei doi se trezesc față în față ca potențiali inamici. În primejdie de a fi denunțați se află amândoi: Nică de la Mircea, Mircea de către alții, că nu l-a denunțat pe Nică. În plus, Nică e înarmat, l-

când se duce pe-un ceas două, pentru ca pe urmă să se întoarcă. Cu vestonul pe umeri, cu legăturica (de mâncare n.n.) în mână, el se tot ducea încet și legănat spre pădure. O jumătate din locul pe unde trecea cobora la vale, cealaltă jumătate urca spre pădure, dar și coborând, și urcând, el se făcea tot mai mic, tot mai mic.

Mircea și Nuța stăteau locului, oarecum petrecându-l, așteptau să se întoarcă, să le facă cu mâna, dar el nu se mai întorcea, și atunci Mircea s-a gândit că ei nu fac bine stănd așa și așteptând să li se mai facă cu mâna. Soarta lor era prea felurită. Ei doi urmau să se întoarcă în aceeași sară la casa lor, la vatra lor, iar acela mai avea încă multe drumuri și apoi cine știe ce-l

ar putea ucide pe Mircea, fost ostaș sovietic. E o clipă de mare încordare, cum Ion Druță se pricepe de minune să producă, într-un ritm ce-i este propriu, creând în roman un fel de „spațiu miotic” de tensiuni alternând cu momente de cădere a tensiunii. În cele din urmă, străvechea solidaritate a ciuturenilor se dovedește mai puternică decât suspiciunea. Nică își scoate vestonul militar, își desfăce centura, pune revolverul deoparte, și se apucă să-l ajute pe Mircea, care încărca o căruță cu răsarită

(floarea soarelui). Spre seară, mântuind treaba, cei doi bărbați se lasă jos, pe pământ, și gustă câte ceva, sub privirea plină de tristețe și dragoste a Nuței: „Erau trei în jurul unei basmale, iar pe basma — pâine, caș și ceapă. Soarele mai că asfințise — abia se zărea o coastă rumenită de cer printre dealuri. Măncau încet, furați de gânduri, trestei. Și pânea grea de secară, și cașul alb ca zăpada, și cepele vinete, vârtoase în învelișul lor, — toate erau roada aceluși pământ, acele țărâne pe care ședeau. O fi știut el, bătrânul și înțeleptul pământ, că pe oriunde i-ar fi purtat războiul, oricare ar fi soarta lor, odată și odată se vor întoarce ei, osteniți și înfometați. A avut dreptate pământul, s-au întors osteniți și înfometați. Și el îi primea cu bunurile sale, îi împărțea cu mana sa, legându-i încă o dată de această câmpie.

Nică măncă încet, grijului, cu evlavie, pentru că pânea din care mușca el nu era o simplă bucată de pâne. Era, mai întâi, pâne din Ciutura, din satul său de baștină. Era pâne semănată și crescută pe dealurile pe care le colindase în anii copilăriei. Apoi era o pâne frământată și coaptă de acea femeie pentru care a lăsat el cândva liceul, și apoi cine știe cum ar mai fi fost, de-ar fi fost să fie altfel (...). Au băut, rând pe rând, apoi din ulcior, apoi Mircea a scos din buzunar un săculeț de mahoră, și cei doi ostași au sucit câte o țigară. Fumau țăcuți, căci, în fond, ce aveau să-și spună ei unul altuia? Pământul — atâta aveau ei comun, încolo erau departe unul de altul (...) Nică nu și-a luat rămas bun de la danși. S-a întors și a plecat simplu, cum pleacă omul

pânea pe drumurile celea — poate lagăre, poate un glonte, poate o lume rece și străină.”

Acest episod i-a adus, cândva, după cum știm, multe necazuri autorului. Au trecut, de atunci, mai bine de două decenii. Astăzi, alte necazuri i-ar putea aduce scriitorului un alt episod. Mă gândesc la capitolul XVII al romanului *Povara bunătații noastre*, evocând în culori ce riscă să pară preatrandafirii ostașii sovietici ce se ivesc din nou, în primăvara lui 1944, în nordul Basarabiei. Lumea le iese în întâmpinare, se grăbește să le ofere adăpost. Numai Ciutura pare a fi ocolită de armatele care, în timp ce războiul se rostogolea spre Carpați, se oprise pentru odihnă în satele din Cimpia Sorocii. Până la urmă însă ciuturenii au și ei parte de această fericire... Dacă le citim cu mai multă atenție, observăm totuși că respectivele pagini nu sunt chiar atât de naive. În primul rând, cel mai important dintre ciuturieni, Onache Cărăbuș, nu s-a dus să întâmpine ostașii. Onache Cărăbuș, ce-i drept, nu s-a dus să întâmpine ostașii. Nu se ducea, căci n-avea vreme. Nici o clipă să răsufile n-avea. Cum se scula de dimineață, puneă scara la gura podului. Urca, scărâind fușceli. Acolo, în pod, căuta pe băjbăite niste rămașițe de răsărită uitată din anii trecut. O aduna cu tot cu colb, își umplea buzunarele. Coborând înapoi, venea în fața casei, se rezema de-un perete, așa ca să-l vadă tot satul. Stătea și mânca răsărită. Era singura lui grijă”. De fapt, mai avea o grijă, că în venii milițieni, să-l aștezte pentru cine știe ce vini

imaginare. În al doilea rând, și în strictă legătură cu cele de abia puse, un ostaș roșu în gospodăria omului constituia pentru acesta din urmă un fel de certificat de bună purtare, care l-ar fi putut eventual feri de neplăceri viitoare: „Aștepta (Onache n.n.) fără a ști ce așteaptă: poate mașina care avea să-l ducă, poate un ostaș ce avea să poposească la dânsul și să-i apere casa de ochii și gura lumii...” Cărăbuș are noroc și într-o dimineață se trezește în fața casei nu cu mașina cu milițieni veniți să-l ridice, ci cu un camion militar: „În cele câteva clipe până avea să ajungă la poartă, se gândea în mîntea lui: Doamne, Dumnezeule, ce țară mare, ce țară nemaipomenită pentru o mîntea de om mai e și Rusia asta! E mare lucru să-ți legi soarta de soarta ei, dar a vieții cu ea împreună se poate numi atunci când ai putere multă, pentru că și dreptatea, și nedreptatea ea și le făurește cu același răd vărtos și greu”. Ostașul-șofer, pe numele lui Nikolai, se dovedește a fi un om tăcut, sfios, cu foarte mult bun simț. E neverosimil? Poate, dar numai dacă Ion Druță ar fi obligat să judece cu mîntea ziaristului care (avem și noi cazaci noștri, în presă) vorbea deunăzi cu dispreț de *barbarii de la răsărit*. Ion Druță a provocat și va mai provoca probabil unele nemulțumiri datorită *obiectivității* de la înălțimea căreia înțelege să privească lucrurile, în maniera „vetuștă” (nu e, vai, un postmodernist) a scriitorului demiurg. El nu ascunde de pildă că în armata regală română se bătea strașnic, nici că unii „regăteni” nu s-au purtat prea frumoș în Basarabia interbelică (scena mormonejă din capitolul VI al romanului *Povara bunătații noastre*, în care directorul foarte cazon al școlii din sat, responsabil cu prelmilitara, face dovada „virtuților” sale). Scriitorul lasă să se înțeleagă că bogăția nu înfrăiește și prostește omul (Haralambie). Deși o iubește pe Nuța și e iubit de ea, fiul acestuia, Nică, se va însura cu alta, pentru avere. Hotărâre ce îi va marca destinul. În același timp însă proprietatea altuia trebuie respectată. Când, în 1940 și în 1944, este invitată („generozitate” ce premerge colectivizării) să-și ia pământ de la cei deschiabuși și deportați, Nuța refuză: lucrurile celea nu-i aparțineau! Lăcomia este un defect, dar ce poate fi rău în dorința de a fi un bun gospodar, de a avea o gospodărie? „A fi un bun gospodar în concepția omului nostru — scrie Ion Druță în nvela autobiografică *Horodiste* — nu înseamnă decât să ai o casă ca lumea, o vită bine ținută pe lângă casă, o haină mai curățică în zi de sărbătoare, pentru tine și pentru copilul tău, o oră liberă înainte de odihna nopții și două cănuțe cu vin, pentru când va trece pe la tine un vechi și bun prieten... Este ceva de condamnat, este ceva criminal în felul ăsta de-a înțelege și de a-ți trăi viața? Tarele sistemului comunist sovietic sunt cu atât mai mult denunțate, firește în modul în care așa ceva se putea face dinăuntrul aceluși sistem: „șezătorile de la cărmuire”, „fosălaia din jurul puterii locale” displac nu doar Nuței, nevasta lui Mircea, ci și scriitorului. Și e ușor de ghicit ce poate gândi acesta despre o putere care își selectează oamenii după cantitatea lor de venit: „Cam stângaci, cam nepriceput, Mircea a început așa, deodată, a se întări (...). Venitul celă vechi, de demult, venitul neamului său, venitul celă începea să devină obișnuita lui stare sulfletească. Și asta a fost observat, căci venitul era cădat, venitul în genere era prețuit la deșințele celea. A fi un om veninos însemna a fi om de fier, un om în stare să ducă ceva la bun sfârșit, un om cu care (tu, puterile... n.n.) puteai avea de-a face.”

Asemenea lui Onache Cărăbuș în 1918, la trecerea Nistrului, Ion Druță se află între două focuri. Ca orice om drept — e incomod. De aici, poate, relativa rezervă ce continuă să se facă simțită la noi față de opera, atât de profund națională, dar căușă de puțin șovină (sper că nu asta i se reproșează: că nu e șovină!), a lui Ion Druță. În vreme ce orice scriitor, mare, mic, din exil (din exilul occidental, căci — după cum a observat de curând Andrei Grigor — a existat și iată că, din păcate, mai există și un exil răsăritean) a fost și este tipărit la noi cu o subalternă promptitudine, a trebuit să treacă mai bine de doi ani de la Revoluție ca să publicăm și o carte de Ion Druță! O situație paradoxală, de remediat în chip prioritar. E absolut necesar să avem cât mai repede în librării și bibliotecile noastre toate cărțile prozatorului și dramaturgului Ion Druță, unul din cei mai mari scriitori români contemporani. □

Poeme de Dumitru Matcovschi.

PROMETEU

El a apurit cu moarte de erou.
A înviat și a murit din nou.
Și iar a înviat... A înviat
Și-n fața noastră a ingenunchat;
Și noi am plâns, și el a plâns cu noi,
Cu ochii de pustiul a plâns cu noi,
De fericire-a plâns cu noi, apoi,
Am aruncat în el cu flori, cu flori,
Ca alteori, ca multe alteori...
Și, între flori, el ne-a părut venit
Dintr-o baladă veche, dintr-un mit,
Dar nu era venit din mit, era
Un om obișnuit, un cineva —
Cu soarta lui, cu bucuria lui
Și-a pruncului, și a vecinului;
Era actor și nu era actor.
Era cosmonaut întors din zbor,
Sau poate că era un vizitor
Plugaș, abia venit de pe ogor,
După o zi de muncă și de dor...
Un muncitor era. Un muncitor...
Stătea-ntr-o flori biruitor și blând,
Cu rădăcini crescute în pământ,
Adică-n lemnul scenei... și zâmbea,
Intimidat de tot ce se-nțămplă...
Și mâinile îi atârnav în jos,
Ca două aripi ce din hâu l-au scos,
Ca două ramuri doldora de rod...
Un porumbel se dezlipi de pod
Și i se așeză pe umăr, pui
Îngerul lui era. Îngerul lui...

Cortina a căzut. Noi am plecat...
Și-atât a fost. O clipă. Un oftat.
Dar clipa... clipa nu era de timp:
Era de înălțare pe Olimp,
Era de sens, era de legământ,
De dăruire și de jurământ,
De patimă, de ardere mereu...

E fiecă actor un Prometeu!

POMUL MATERIEI

Cea mai frumoasă poveste,
Cel mai înalt jurământ —
Pomul Materiei este,
Acum și oricând.

Soarele firea-ncălzește.
Scapără, fulgeră stea...
Pomul Materiei crește
Din patima mea.

Clatină, ah, îl clatină,
Clatină-l boare de vânt...
Nu știu: e pom, e datină,
E astăzi, e când?

Luptă, o veșnică luptă,
Luptă cu haosul e...
Moartea din ce se înfruptă?
Că n-are din cel

Birurie... Cine birurie?
Noaptea sau dimineața?
Domnul cu mir ne mirurie...
Birurie viață!

NERVII

Nervii, ca niște fire de înaltă tensiune:
Adie vântul și sună, sună...
O rândunică s-a oprit pe creștetul meu.
Îmi ciuguște nervii dis-de-dimineșă...
Să arunc cu pietre în ea?
Să trag cu arma în ea?
Să o servesc... cu fărâme de pâine
Muite în clorofos?
Un graur și-a făcut cuib
În ochiul meu stâng
Și a scos șapte pui,
Și nume le-a dat:
Luni-Marți-Miercuri,
Joi-Vineri-Sâmbătă,
Duminică...
I-a legat apoi de picioare cu firele de nerv,
Ca să nu zboare nicikieri,
Și-a plecat să le caute hrană...

Să arunc... cu pietre în ei?
Să trag cu arma în ei?
Să-i otrăvesc... cu fărâme de pâine
Muite în clorofos?

Care sunt păcatele mele, că nu le știu?
Care sunt păcatele lor, ale puilor de graur,
Că tipă sălbatec în fiecă miez de noapte,
Când explodează bombe atomice
Pe toate planetele sistemului solar?

Învață-mă, Doamne, ce să fac
Și cum să fac,
Să mă feresc și să mă păzesc
De boala pisărilor călătoare,
Veșnic înstrăinate de stoluri!

JALBĂ

Se supără pește pe mare
Și iese la mal:
Toată plaja... numai pește, aoaleu!
Arde Soarele, torid,
Se zbate pește, dureros...
Mi se face milă de el
Și chem oamenii în ajutor...
Muncim ca niște osândiți:
Aruncăm peștele în ape,
Dar peștele sare din nou pe mal,
Zbătându-se, dezlănțuit.
Ne întrebăm atunci:
Bine, bine, dar Neptun
Știe ce se face în împărăția lui?
... O idee ne înșenează:
Să-i trimitem zeului o jalbă,
Și pe loc începem
Să o aștemem pe hârtie.
Căutăm metafore, imagini, flori de stil —
Nu suntem poeți de vocație,
Niște scribi suntem...

Iar între timp,
La picioarele noastre,
Peștele sufletul își dă...

BACOVIA

1.

Plouă cu noapte.
Plouă cu zi.
Plouă cu verbul
Cel sfânt: „a fi”.

Plouă cu verde.
Plouă cu brun.
Plouă cu dorul
De dor, nebun.

Plouă cu-albastru,
Plouă cu gri.
Plouă cu imne.
Cu „a iubi”.

Plouă cu „latră”,
Plouă cu „car-r-r”,
Plouă cu piatră,
Plouă barbar.

Ocnă și-e casa.
Zăvoarele trag.
Plânge cățelul
Otto în prag.

Milă mi-e, milă
De el și deschid.
Plouă în suflet
Plouă stupid.

Unde-i Bacovia?
Nu e? Regret.
Cum să mai fii
După dânsul poet?

M-aș sinucide,
Dar nu pot. Mi-e greu.
Rogu-mă iarăși
Lui Dumnezeu:
Iartă-mă, Doamne,
Păcate am —
La glob, de unul,
Am vrut să mă-nham...
Bate-mă — bate,
Ca pe un rob,
Salvează-mă numai
De-acest potop.

Plouă cu noapte,
Plouă cu zi,
Plouă cu verbul
Cel sfânt: „a fi”.

2.

Neagră, blestemată ploaie.
Ram de pom, durut, se-ndoaie;
Se răzmoaie chiar și piatră;
Vita rage, căine latră;
Pasăre sărmană țipă;
Piere puil sub aripă;
Piere ciută în poiană;
Plâng Marie și Ileană;
Plâng Vasile și Terinte;
Plâng și morții din morminte;
Plâng străbunele cuvinte,
Înainte de-a fi spuse:
Sângera, temut, pe buze,
Ca și cum ar fi venute,
De-o vecină dulce puse.

Doamne sfinte, mi-e păcatul
Chiar atât de necurat?
Antihriști, o știu prea bine,
Mulți avem. Pământu-i ține...
Dar cu ce-i de vină ea,
Vatra — Basarabia?
Ea le crește mere, pere
Din oftat și din durere...

Neagră, blestemată ploaie!
Cade lacrima pe foaie...
Moi condeiu!... Creu se scrie...
Cine vede? Cine știe?

IMN
PENTRU MELPOMENA

Aici e casa mea de zi și noapte.
Aici eu cred în viață și în zei.
Aici mă plouă stelele cu șoapte.
Aici eu rătăcesc și plâng cu toți ai mei.

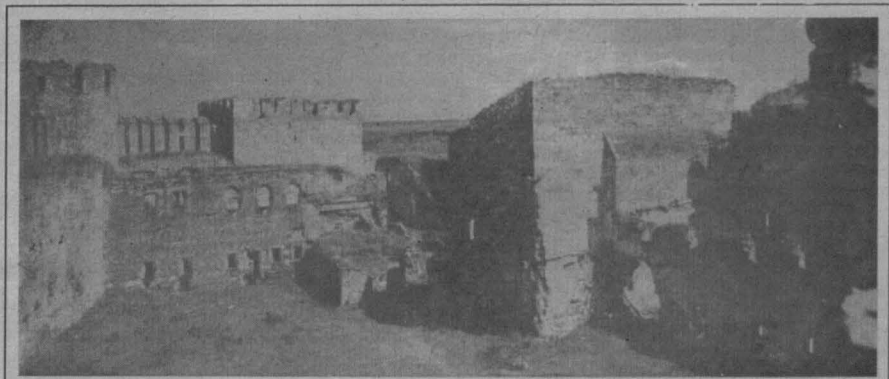
Aici nădejdea mea a dat în floare
Ca ramura cea sfântă de cais.
Aici cuvântul bucură și doare —
De patimă, de zbucium și de vis.

Precum un plai așteaptă-o primăvară,
Acum și pururi născătoare de minuni,
Eu vă aștept în fiecare seară,
Prietenii scumpi, prietenii dragi, prietenii buni.

Cortina s-a deschis ca o fereastră.
Un glas de clopot crește din pământ.
Și iarăși cântă pasăre măiastră,
Și iarăși eu am fost și nu mai sunt.

Sunt împărat și sclav. Sunt prunc și mamă.
Sunt om de stat. Plugar în câmp ieșit.
Și pentru tot plătesc înaltă vamă,
Cum niciodată nimănui n-ă plătit.

Ruinele castelului Hotin

„Doar ne-am depănat gândurile cu sinceritate“ (II)

Acest destin de prizonier de conștiință (din tată-n fiu) îl face pe Ion Pantazi să fie, de-a lungul anilor, vecin de celulă cu Păstorel Teodoreanu, arestat pentru bancuri, cu G. Georgescu, care plătea prețul unei cărți de istorie, să-i cunoască pe George Ivașcu căruia îi era rușine să-și recunoască prăbușirea iluziilor de fost ilegalist (n-o va face nici mai târziu!), pe generalul Racoviță, cel care trădează pe frontul din Moldova, în 1944, când cale liberă Armatei Roșii, pe N. Carandino, îi audiază pe extraordinarii conferențieri Petre Manoliu și Al. George. Ba chiar ne transmite o poveste hazlie din „separeul“ feminin, care-l va fi făcut de multe ori, reamintindu-și-o să „adoarmă reglementar, cu fața către interiorul celei și cu mâinile afară din pățuri“. Este vorba de o „scenă de celulă“ având protagoniști pe Alice Voinescu și o țigancă: „— Mario, sper că dacă ne vom întâlni în vreun tramvai, pe mine n-ai să mă furi? — Vai de mine, doamnă Alice, doar am fost colegel!“ Până la urmă chiar și în această experiență a infernului pot fi găsite temeiuri de supraviețuire: „Nu, nu sunt dezamăgit pentru mine, am destule resurse psihice pentru a termina viața-n pușcărie“. Și doar nevoia de valută „nu brusca umanizarea a regimului și va scoate pe supraviețuitori, în 1964, din Siberia minelor de plumb și stufului, a domiciliilor obligatorii, ca să-i arunce în închisoarea mai încăpătoare, Republica Populară/Socialistă România, și ea un fel de domiciliu obligatoriu, cu „exploatare“ de toate felurile. Între infernul închisorii politice și infernul libertății ca necesitate înțeleasă nu este diferență. Aceleași otrepe de la măciucării inconștienței la vârfurile regimului care, culmea: Nu sunt nici măcar comuniști; dacă fasciștii le-ar fi dat puterea discreționară, ar fi procedat la fel. Sunt comuniști de ocazie, doar atât cât le convine“. Aidoma, actualizându-l pe autor, mai noilor democrați de ocazie, gata să se lepede de orice, să se numească oricum, numai să rămână ori să ajungă la putere. Din nefericire, anul 1989 și următorii confirmă încă o dată bogatul zăcământ de lichelism și oportunism semnalat de maestrul miner Pantazi, rezerva de cadre din care vor ieși la suprafață precum gunoalele disidenței fabricate în serie de securitate din vechile, abjectele instrumente ale bolșevizării României.

În aceeași manieră de redactare prin alternarea planurilor în funcție de discursul liber al memoriei, cu aceeași luciditate tranșantă și lipsă de echivoc în exprimarea punctelor de vedere, adesea gingașe, Ion Pantazi abordează volumul al doilea al cărții sale, folosind ca „fișe de lucru“ evenimentele proprii vieții, plasate într-un registru larg de referințe istorice, politice și economice. În ansamblu, se face analiza societății românești de după dezghețul din 1964, corespondent „epocii Ceaușescu“ — se pare că, totuși, așa-i va rămâne numele, deși dictatorul n-a apucat să lase testament — iar, în paralel, a exilului românesc, în toată complexitatea sa, de la antiromânismul declarat și ridicolul evident de atitudine al unor personaje, la rectitudinea morală și patriotismul fără complexe și condiționări al altora. Autorul include și o serie de articole „problematic“, pentru ca unele atitudini și evenimente aparent contradictorii, sau chiar discutabile, să poată fi judecate în contextul și semnificația lor. Nu ne vom ocupa de viața sa de „om liber“ pe șantierul construcției socialiste (era să zic sclavagiste) care seamănă ca două

picături de apă cu viața tuturor compatrioților, ceea ce mă obligă, spre dezolarea celor ce se ocupă de privatizarea suferinței, să consider că lista deținuților politici din epoca postbelică ar putea fi extinsă la nivelul întregului popor român.

Plăce la acest om care a suferit mult, fără să fie un păcătos, și a cărui percepție asupra lumii ar fi putut fi direcționată de această suferință, faptul că niciodată, nici chiar în infernul minelor de plumb, nu emite judecăți descalificante la adresa poporului său, așa cum ne-au obișnuit alții care nici n-au trecut pe-acolo, făcând întotdeauna diferență între moralitatea românilor, ca popor creștin, cu temeuri și rădăcini proprii, și imoralitatea cozilor de topor fără patrie și fără credință. El, care și-a luat, pentru a supraviețui, în fiecare zi viața de la început, fie în celulă, fie în camera de paznic de noapte, știe că suferința și bucuria fac parte din același preț pe care poporul său îl plătește ca să fie sub soare. Învățat să despărță firul în patru, Ion Pantazi își exprimă tranșant disprețul față de cei care, prin calitatea lor de elite, de dătători de seamă, ar fi trebuit să-și pună menirea mai presus de orice egoisme și calcule. Deși n-o agreează pe Monica Lovinescu, în chestiunea inteligenței românești punctele de vedere converg: n-a existat! Cunoșcându-i pe Breban, Ivașcu, Nichita, Goma, prin urmare ceva care ar fi putut constitui nucleul unei rezistențe intelectuale, observă că, de fapt într-un fel sau altul, mai toată lumea căută să fie pe linie, cu un curaj îngăduit și privegheat atent, că rezistența morală este una iar cea estetică alta, că, în ambele direcții, vanitățile personale sunt de regulă mai presus de virtuțile dovedite în vieți și opere. Găsesc că intransigența domnului Pantazi măsoară aici cu etalonul propriu celui care n-a avut niciodată sentimentul eșecului. Dezamăgul acesta, pe care, de exemplu, Nichita l-a plătit cu viața, trădează un profund sentiment al ratării existențiale, al inutilității și lipsei de soluții, dublat de speranța orgolioasă, firească a justificării existenței fizice prin operă. Domnul Pantazi a trăit permanent cu speranța că până la urmă va reuși să plece, împreună cu familia sa, din România, ceea ce i-a și reușit. Or, un scriitor știe că, dacă pleacă din patrie, pleacă din limba sa și nu are prea multe șanse de a supraviețui. Cel puțin în această privință eu aș fi fost mai îngăduitor. Mai ales că scriitorii au obiceiul de-a se îmbăta nu de ieri, ci de totdeauna, și adesea chiar cu apă chioară. Am convingerea că scriitorii care-și dau seama, în clipele de somn ale vanității, că nici opera nu-i salvează, sunt și mai dezamăgiți, și că beția nici nu este ultima formă de dezamăgire, fiind binisor întrecută de politică.

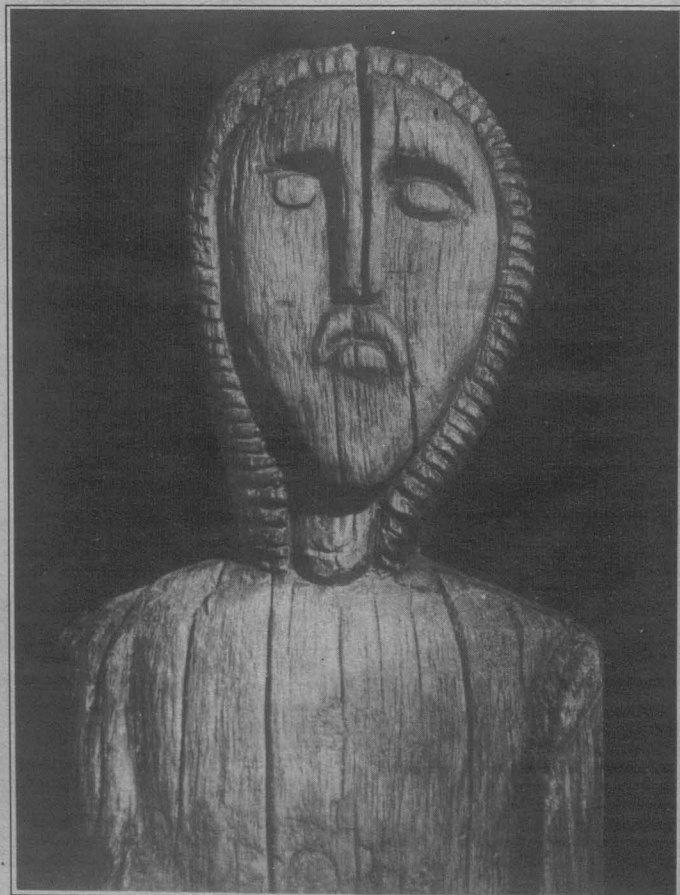
O dată stabilit la München, Ion Pantazi are de la început prilejul să se introducă nu numai în lumea exilului românesc, ci și în „marile lui adversități“. Cu felul său tranșant de a se înscrie la cuvânt, de a miza pe adevăr și nu pe calcule de circumstanță, Ion Pantazi cucerește adversitatea unei serii de vârfuri influente ale exilului, ceea ce va avea repercusiuni asupra propriei sale poziții. O conferință la cenealul „Apoziția“, condus de George Ciorănescu, apoi articolele din „Stindardul“ lui Ion. V. Emilian, pun pe tapet adevărurile zilei de 23 august 1944, scurtcircuitându-i de la început raporturile cu exilul. Ulterior, militând pentru unirea aceluiași exil, va trece el

insuși cu vederea rolul regelui în trădarea mareșalului Antonescu și a intereselor țării de-a lungul anilor 1944—1947. Între timp, securitatea românească puse în circulație documente compromițătoare pentru rege. „Adeverindu-l“ pe Ion Pantazi, mișcarea securității lovea în două direcții: pe de o parte în liantul fragil oferit de regalitate, prin punerea acestui simbol în lumina adevărului, iar pe de alta în sufletul periculoasei osărdii într-o unire a fostului locotenent de cavalerie. Evoluția evenimentelor de după 1988, când reușește constituirea Consiliului Mondial Românesc, în ciuda indiferenței și obstrucțiilor, precum și explozia arhivelor la care asistăm de vreo doi ani îi dau lui Ion Pantazi încă o dată dreptate. Sub ștaiful de „personalități ale exilului“ se ascund cel mai adesea persoane mărunte, vanitoase, capabile să cheltuiască bani sau energie pentru titluri pompoase de președinți ai unor organizații care nu există decît pe hârtie, în fine, tot bălcilul de tacâmuri și fireturi al camarilei bucareștene dintotdeauna, exportat în Apus în lipsă de altceva.

În circumstanțele de-acum, acest bălci de vanități la vârf — „cramponarea sclerotică de funcții“, în limbajul autorului — aproape este pe cale de a compromite niște partide care, cu puțină luciditate, ar fi putut reprezenta pentru noi o șansă. Și încă o dată realitățile românești îi dau dreptate: „Cei care au condus până astăzi Exilul românesc nu au știut altceva decât să bată la ușile Cancelariilor Occidentale, dar nu pentru a arăta adevăratele suferințe ale Neamului Românesc, ci pentru a cere directive“. Spre deosebire de alții, cu ochii la fotoliile de sus, domnul Ion Pantazi și-a declinat orice funcții în ierarhia Consiliului Mondial Românesc, n-a fost mirat de animozitățile stărnite și nici n-a luat primul avion după 22 decembrie 1989 spre București. E drept, nici nu l-a pierdut. Pur și simplu nu l-a interesat: „Congresul Mondial Românesc și-a asumat dreptul de-a vorbi în numele Exilului Românesc atâta vreme cât Țara

este în imposibilitate de-a o face. În momentul când Țara va fi liberă, numai cei care au suferit până în ultimul moment au dreptul să o facă“. Remarcă că românii, ascultători frecvenți ai „Europei Libere“ și complet necunosători ai scrierilor domnului Pantazi i-au dat totuși ascultare celui de-al doilea, în mai 1990, și probabil și vara aceasta vor face același lucru. Dovadă că românii nu se lasă cu una cu două păcăliți. Că nu-i înghit pe demagogi, chiar dacă ar avea clauza în frunte și-n profil și nu niște banale bilete de trafic aerian mai mult sau mai puțin transatlantic. „Noi suntem democrați, scria în ianuarie 1989 Ion Pantazi, pentru motivul că «democrația» reprezintă cel mai bun sistem de conducere al unei țări, dar nu mai avem o țară și până nu o vom redobândi-o nu trebuie să ne batem cu pumnii în piept că suntem «democrați», ci că suntem Români, căci nu democrații se află astăzi în Exil, ci Români. Să lășăm demagogia, pentru a fi pe placul unui Occident care dovedește de peste 40 de ani că nu-l interesează soarta noastră și această soartă să ne-o luăm în propriile mâini și să luptăm pentru țară până la ultima suflare“. Poate că un cititor grăbit l-ar putea acuza pe autor de naționalism, cum a făcut-o domnul Ion Rațiu, care desigur nu poate fi acuzat de așa ceva, dar nu putem crede că războiul acesta nedeclarat al românilor împotriva românilor, acasă și afară, să nu poată fi încheiat și altfel decât prin dispariția României ca obiect de litigiu. Ba chiar și recenziul ar putea fi vânat și dat pe mâna mâncătorilor de cripto-comuniști care, după ce-i vor fi terminat pe cei mai atestați, se pot mulțumi și cu alde noi. Pină una-alta, vorba autorului de la München, noi „doar ne-am depănat gândurile cu sinceritate“, știind din capul locului că „pe cine seamăstecă-n tărățe îl mănâncă porcii“. În definitiv, lovindu-te ba de unii, ba de alții, puțini îți plac, mai toți te dau la o parte și, până la urmă, din toată joaca asta de-a viața rămâi cu mai nimic.

Nicolae DIACONU

Cărturari din Basarabia

MIHAIL CIACHIR

„Luând aminte cu toată mulțumirea la dragostea ce arată către Sfânta Biserică, iconomul stavrofor Mihail Ciachir, prin neobosită sa strădanie în slujba sfântului Altar, vreme de 50 de ani, predicând zelos cuvântul Dumnezeiesc în Biserică, în școli și ajutând cu inima la reînființarea tipografiei eparhiale moldovenești și la publicarea multor lucrări în graiul nostru, dăm arhiepiscopala noastră binecuvântare...” se spune în „Gramată” de binecuvântarea din 21 noiembrie 1931 a arhiepiscopului Chișinăului și mitropolitului Basarabiei, Gurie. În același an, regele Carol al II-lea i-a conferit ordinul „Steaua României”, cu gradul de cavalier.

Mihail Ciachir (Mihail Ciacăr, cum îl pomenește Ion Nistor în „Istoria Basarabiei”) provenea dintr-o familie ce își trăgea obârșia de la sud de Dunăre și care, din cauza prigoanei turcești, se refugiasse în Țara Românească, în ținutul Ploieștiului. În 1790, cu sprijinul boierului Baiș, care avea moșii dincolo de Prut, familia Ciachir se stabilește în comuna Gura Galbenă din ținutul Tighinei, unde bunicul său este

menționat ca preot în anul 1831. Tatăl său va fi, de asemenea, preot și va sluji la biserica din Ciacir Lunga, tot din ținutul Tighinei. Mihail, născut în 1861, se va distinge la învățătură și în 1881, la numai 20 de ani, va fi numit profesor la școala duhovnicească din capitala Basarabiei, unde va preda în decursul anilor liturgica, catehetica, limba elină și matematica.

Ca președinte, timp de peste două decenii, al secției de învățământ a Consiliului eparhial din Chișinău, Mihail Ciachir a sprijinit cu ardoare înființarea de școli și zidirea de biserici. „În 1896 a îndrăznit să-și susțină cererea chiar în fața autorităților imperiale de la Petersburg cu privire la învoierea tipăririi și introducerii în școli de manuale școlare moldovenești. În urma intervenției sale din 1896, a primit aprobarea și a tipărit cărți și manuale proprii. Reținem un abecedar propriu tipărit în 1897, o carte de citire, o scurtă gramatică moldovenească, broșuri și cărți religioase și un dicționar (cuvântelnic) ruso-moldovenesc” („Cuvântul moldovenesc”, Chișinău, nr. 9, din 1932).

Om de o rară modestie, dar cu o vastă cultură — cunoștea temeinic limbile latină, elină, rusă și turcă — Mihail Ciachir a contribuit foarte mult, fiind și președinte al Comitetului tipografiei eparhiale din

Chișinău, la editarea multor lucrări în limba română și mai ales a revistei „Luminătorul”, care a apărut la Chișinău în primul deceniu al secolului nostru.

De asemenea, confruntându-se cu situația că populația găgăuză, adusă în secolul trecut de autoritățile rusești la sudul Basarabiei, nu înțelegea slujbele religioase, Mihail Ciachir a tradus „noul testament din originalul grecesc în limba turcă” și l-a tipărit pentru uzul acestei populații. La sugestia lui Nicolae Iorga, a publicat în revista „Viața Basarabiei” o serie de studii cu privire la istoria găgăuzilor din Basarabia (1922-24). Tot pentru ridicarea culturală a acestei populații, a scos în 1938, la editura „Tiparul moldovenesc” din Chișinău, un dicționar, găgăuzo-român pentru ca, după cum se spune în prefață, „găgăuzii, având acest dicționar, să poată înțelege mai lesne nu numai cuvintele românești, ci și spiritul limbii române și; totodată, spiritul poporului român”.

În septembrie 1938, când s-a stins din viață, lăsând în urma sa o bogată moștenire spirituală, Mihail Ciachir a fost condus spre locul de veci de un sobor de 132 de preoți și de mii de credincioși din toate colțurile Basarabiei.

Pavel MOCANU

CĂLIN GRUIA

Reevaluarea atât de necesară și oportună a ceea ce a adus neîncetat, chiar în lungii ani de grea instrăinare, Basarabia, la tezaurul spiritual, de cultură și creație artistică, a întregii țări, va trebui să includă, fără îndoială, în fișele istoricului literar, cu tragere de inimă și conștiință națională, și pe acei slujitori ai scrisului care au fost nevoiți, după raptul din 1940, dar și mai crâncen la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, să se strămute dincoace de Prut, în lăuntru patriei. Cei mai mulți dintre aceștia, afirmați literar anterior, sau descoperindu-și vocația scriitoricească abia în noul spațiu de viațuire, n-au fost părâșii nici o clipă de tot ceea ce părușile neasemuite dintre Prut și Nistru, atât de bogate în simțire românească, în datini și ărsuri, în cântec și joc, le sădiseră în suflet și cuget din fragedă copilărie.

Un astfel de scriitor a fost și Călin Gruia (Chiril Gorduz), de la a cărui moarte se vor împlini în curând trei ani. Trei ani în care numai cărțile adunate în biblioteci și reluarea, sporadică, a unor din scenariile sale radiofonice pe postul național, ne-au amintit de acest literat complex, care, modest dar tenace, și-a consacrat cei mai plini ani ai vieții îmbogățirii literaturii noastre.

Personal, l-am cunoscut în 1951, în primele zile pe care Călin Gruia le petrecuse într-o redacție bucureșteană (cea a emisiunilor pentru copii și tineret de la radio), unde venea deja încrunțit după patru ani de prizonierat în mlaștinile îndepărtate ale taigale. Se născuse la 21 martie 1915 în satul Trifești de lângă Nistru, urmas o școală de învățători, iar în 1938 debutase literar în revista „Speranța” din Orhei, după care avea să publice versuri și în revistele „Raza” și „Basarabia literară” din Cernăuți. Apariția primei sale cărți, tot de versuri, „Litanii de seară”, la București, în 1942, îl va găsi în pragul doritei concentrări pentru front de unde fostul dascăl de școală sătească din Tvardița Nouă și Umbrărești se va întoarce marcat de o lungă suferință dar cu o nesusă dorință de a se afirma pe plan literar. O face, mai întâi, așa putea spune, printr-o operă de pionierat: crearea în cadrul programelor radiofonice a unor emisiuni dedicate exclusiv basmelor și poveștilor menite să cultive în inima micilor ascultători inepuizabila fantezie a geniului popular românesc. Și astfel, în emisiuni ca „Traista cu povești” sau „Înșir-te mărgărite!”, care și-au câștigat rapid o mare audiență, Călin Gruia revine prin

dramatizări tot mai izbutite basme culese în trecut și de mult reereditate de I.C. Fundescu, G. Sbierea, I. Pop-Reteganul, S.F. Marian, sau basmele recreate de Eminescu, Creangă, Slavici, Ispirescu, Delavrancea, pentru ca, în curând, animatorul radio însuși să-și reverse traista de legende și povești, singura bogăție pe care reușise s-o adune și s-o ia cu el în lunga-i bejanie. Există astăzi în fonoteca Radiodifuziunii peste 40 de scenarii originale semnate de Călin Gruia și mă-ntrub cine dintre adulții de acum nu și aduce aminte, ca printr-un vis, măcar de una dintre aceste povești care i-au înaripat imaginația în copilărie: „Minunata împărăție cu palate de hârtie”, „Nuielușa de alun”, „Fata pădurului”, „Potcovarul cailor lui Făt-Frumos”, „Fata dorului” și atâtea altele?

Dar pe Călin Gruia nu l-a părșit niciodată patima cuvântului tipărit, rotunjit pe pagină și așezat în raft cu cărți. De aceea, multe din scenariile risipite în eter, ca și zeci de alte ficțiuni mai mult sau mai puțin fantastice, toate limpezite în undele vechilor izvodiri populare, s-au văzut transpuse în volume care ele singure ar putea alcătui o mică bibliotecă de literatură pentru copii. Și nu numai pentru ei. Călin Gruia avea acel har al povestitorului, atât de specific leagănului său basarabean, care ajunge la sufletul ascultătorului străbătând barierele vârștelor, tulburând și înaripând deopotrivă. De aici, poate, și tendința pușinilor comentatori ai operii sale de a-l cantona în categoria scriitorilor pentru copii sau de a-i neglija pur și simplu proza de profundă investigație socială și psihologică. Dar e de ajuns să citești povestirile, nuvelele și romanele scrise la vârsta deplinei maturități artistice pentru a-ți da seama că ai în față un prozator redevabil, din stîrpea cea mai curată a tradițiilor moldovenești, cu extraordinară capacitate în redarea rășfrângerii naturii în comportamentul uman, în împletirea realității cu jocul fantasmelor, în poezia descrierii locurilor natale. E ceea ce resimțim cu intensitate parcurgând volumele „Pânzele mamei”, „Ograda”, „Moara lui Elisei”, „Peretele de lut”, „Nălucie nopții” și, nu mai puțin, „Vineri la amiază”, culegerea de nuvele în care și-a găsit expresia literară sinceră și percutantă întreaga experiență a războiului și robiei sub străini a scriitorului.

Călin Gruia a trăit permanent cu nostalgia plaiurilor tineretii, cu dorul înaintașilor lăsați sub leșpezile de mormânt de acolo și cele peste 30 de cărți ale sale, e momentul să intre cu adevărat în atenția cercetătorilor și, mai ales, a moștenitorilor săi de drept, literații dintre Prut și Nistru.

S. MIHAIL

Bogdan Petriceicu-Hasdeu

Constantin Stere

GH. V. MADAN

Debutând ca folclorist (*Suspine*, 1897, cu o prefață de G. Coșbuc — prima culegere de folclor basarabean); cu o bogată activitate jurnalistică, fiind chiar ctitor de ziare și reviste (*Floare albastră*, fondată la București, în 1898 împreună cu Șt. O. Iosif; ziarul *Moldovanul*, tipărit la Chișinău în anii 1907—1908); prezent în presa literară a vremii cu nuvele, povestiri și evocări din viața Basarabiei, spre sfârșitul vieții Gh. V. Madan publică

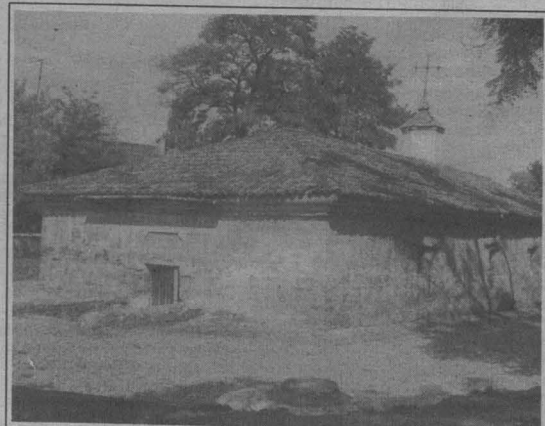
doi volume de proză care îi asigură un loc prestigios în literatura basarabeană a timpului: *Răsunete din Basarabia*, cu desene de Victor Ion Popa, 1935 („Cartea Satului” nr. 13) și *De la noi din Basarabia*, cu desene de J. Giurgea — Negrițești, 1938 („Cartea Satului” nr. 32). În antologia sa, *Poezii și prozatorii Basarabiei până la Unirea (1812—1918)*, Gh. Cardaș îi reproduce *Truseții de altădată* (o evocare a satului natal și, în același timp, a satului basarabean, în general).

Format în atmosfera literară a Bucureștilor de la sfârșitul veacului trecut, unde a fost silit să plece fiind urmărit de

organele de represiune țariste, frecventând cercul lui B. P. Hasdeu, Gh. V. Madan se întoarce în scris spre ținuturile scaldate de apele Prutului și ale Nistrului, oferindu-ne prin prozele sale o „Basarabie pitorească”, drept pentru care este trecut astăzi în normele școlare din Republica Moldova.

Urmând tradiția povestitorilor moldoveni de la începutul secolului nostru, scrierile lui Gh. V. Madan se constituie cel mai adesea în „evocări” și „rememorări liric-sentimentale” acestea oferindu-le autenticitatea și sinceritatea expresiei.

Constantin MOHANU

Grigore VIERU

ARS POETICA

<De mila timpului din sânge
Poetul nu-i decât iubire>Merg eu dimineața, în frunte,
Cu spicele able în brațe
Ale părului mameiMergi tu după mine, iubito,
Cu spicul fierbinte la piept
Al lacrimii mamei.Vine moartea din urmă
Cu spicele roșii în brațe
Ale sângelui meu —
Ea care nimic niciodată
Nu înapoiază.Și toți suntem luminați
De-o bucurie neînțeleasă.

FĂPTURA MAMEI

Ușoară, maică, ușoară,
C-ai putea să mergi călcând
Pe semintele ce zboară
Între ceruri și pământ.În priviri cu-n fel de teamă,
Fericită totuși ești —
Iarba știe cum te cheamă,
Stea știe ce gândești.

AM RUPT ACEST TRANDAFIR

Rostesc cuvinte
Ca să iau aer.
Adorm,
Ca să nu mai știu.
Tai pâine,
S-o bucur pe mama.
Ascult mierla,
Că să nu mint.Mă iut la tei,
Ca să nu uit.
Am rupt acest
Trandafir. De ce?

CREANGĂ DE MĂR

Te-ai dezbrăcat de noapte
Ca de cămașă,
Ah, creangă de măr!Tremură degetele vântului
Pe săni tari
Ai mierlelor tale.Pe aer culcată,
Cu pletele umede, verzi,
Numai mireasmă,El trunchiul zmulge-te-ar
Și-n pădure duce-te-ar,
Ah, creangă de măr!

BUZELE MAMEI

Iar buzele tale sunt, mamă,
O rană tăcută mereu,
Mereu presurată cu țărâna
Mormântului tatălui meu.O, buzele ce sărutară
Al tatei mormânt
Mai mult ca pre dânsul.
Pre tata-n
Puținii lui ani pre pământ.Acum când nu te poți, mamă,
De seara din șale pleca,
Cine ridică mormântul
Spre gura uscată a ta?!

Leo BUTNĂRU

MIERE

Numai voi, albinelor,
mai puteți alege din tutun
puțină bunătațe —
și prin pălăniile florilor lui
picură de nectar. Acum, toamna,
doar floarea tutunuluivă mai poate ademeni
într-un ultim zbor
pe lângă ciurul zăpezilor.Fără frică soarbeți din rozele pâinii.
Fără frică — plecate-s rânduțoare
ce se hrănesc cu adunătoare de
miereși miere neajunsă la stupi.
(O, mîndunele ar putea suporta
frigul iernilor noastre,
însă somnul vostru ascuns
le trimite în alte țări, după hrană).Din florile tutunului
strânge-ți, albinelor, miere
pentru sănătatea sătenilor care au
trudit
lângă fraza asta blestemată.SUB STEAUA
AMĂGIRILOR DIVINECa o iertare de blestem răsare
o stea a intuiției divine;
ce n-a pierit pîn'astăzi, mai rămâne
pîn'la o nouă, și mai grea-ncercare.Ce-i de făcut ca să nu faci păcate,
magistrul meu? Nu-i scrisul o
capcană
ca-n demnul de-amazoană diafană
spre fapta zămisliilor de moarte?...Cât ține, scurt, pe marginea
genunii
iertarea între azi și între mâine,
sub steaua amăgirilor divine
mai scriu, riscând fatal, nebunii lumii,

ILUZIA NECESARĂ

Nerăbdare și fugă de grabă,
dovadă și taină amară,
cătușe cu scîlpăt de salbă —
iluzia mea necesară.Psalm biblic și sens din tratate,
descântec și scriere clară,
înțeleaptă naivitate —
iluzia mea necesară.Nădejde ajunsă credință,
cărbone și floare de pară,
evadare din umilință —
iluzia mea necesară.Ruini și înalt meterez,
abis și amiază solară,
visare visând că visez —
iluzia mea necesară.Tăcere de fur, ori alarmă
ce-o dă un străjer de comoră,
otravă și leac ce întreamă —
iluzia mea necesară.Din lupta de azi și de mâine,
din izbânda ei temerară
și ție ceva-ți aparține —
iluzia mea necesară.

Nicolae DABIJA

XXX

Sunt rău. Sunt bun. Sunt nemilos.
Sunt blând
Dar tu iubește-mă așa cum sunt.
De-aș fi doar blând și bun, cum mă
dorești,
ar fi ușor de tot să mă iubești.Atuncea lumea toată, câtă e, m-ar
adora —
și-ar mai avea oare același preț
iubirea Ta?!

IEȘIRE LA MARE

Ce să fac, Doamne, c-un cer care
prinde singur să zboare
și n-am, ca să-l populez, măcar
câteva vrăbii?!
Ce să fac, Doamne, cu atâtea
corăbii,
când nu mai am ieșire la marea?!Se întâmplă de-acum lucruri stranii
și amare —
cum săritorii, din fașe-ncă, strigă
toți: -chopa> —
în această bucățică de Asia, lătită
peste Europa,
unde amiralii nu au nevoie de mare.Că n-or urca mai mult pe râu, decât
visul.
Cel care-a fost o dată să-i încapă —
înstrăinații pești, îi simt plângând sub
apă,
cu lacrimile lor sporind abisul.

PLOAIE TRISTĂ

Plouă trist. Parcă plouă
peste-o țară ruptă-n două.Plouă de ieri. Plouă-abătut,
ca după un război pierdut.Plouă de-o zi. Poate, de două —
în Pruturile amândouă.Plouă cu mahnă. Și-n avoane
Isus tresare din piroane.Salcâmii pălmuiți de vânt,
pe dealuri, cresc numa-n pământ.Bătrâne scunde trec pe coastă
cu mănăstirile în traistă.Iar fulgerul pornit de sus
la ele încă n-a ajuns.

Ion HADÎRĂ

DARUL VORBIRII

Cu el mă apăr, cânt și nu atac.
Pierd scumpe desfătări dacă-i pierd
darul.Și mă întorc în cuvânt, în scutul
vorbirii,Precum după lungi călătorii
Prin țărnul trecutului
M-aș reîntoarce în țară... Caracteru-i eliptic se manifestă
când vorbim despre lucruri
în absența lor. Concretul vorbirii
sau balada fonetică atrăirilor. Emotivitatea cuvântului
este culoarea lui între altă
culori. Tăcerea. Ea vine dinăuntrul
cuvântului și dinafara luidinaintea cuvântului și la urma
urmelor a spune ceva e ca și cum
ai mișca unele planete
prin univers...

Valeriu MATEI

IPOSTAZĂ

Brusc
nodul poemului mi s-a oprit în gât
Să nu-l spun mai departe.
Preadulcele azi doare,
cum sângerează un incendiu
dezlănțuit în burgși ramura pe care privighetoarea
moare.I-am spus să stea cuminte, să vină
mai târziu.
Acum e tocmai timpul romanței cu
rimeluri.
Mi-au reproșat — tăcerea din satul
meu pustiu
și ploile cu piatră statornicite-n
ceruri.Și I-am scuipt în rima cu ugerul rânit,
ce vrea să-nlocuiască azi vechile
izvoade,
în miez de noapte, însă, la mine-a
revenit
și piatra nepăsării din inima mea
roade.Prin sânge ca un vifor răcoarea lui
îmi trece,
îl simt pe osul frunții desculț ca pe
un ghimp,
pe limbă îmi aduce cuvinte tari ca
fierul.Cum I-aș putea surprinde?
Să scuipt?
Să nu-l mai scuipt?
1981

DANS

Valsam cu moartea prin odaia
sumbură.
— Un-doi! Un-doi! — o învățam
cadența,dar ea mereu greșea
și îmi călca piciorul.— Ce greu ți-e pasul! Vrei să-mi
spui ceva?
— Nimic, — răspunse ea indiferentă
privind spre un fotoliu.— Asseyez-vous, madame!
— O, nul — rosti mirată
și mă cuprinse și mai strâns, —
e muzica în creștere, hai, spune-mi
ceva să amețesc și... să te uit.— Ceva în ritm de dans, să nu
greșești
că-mi sângerează talpa sub picioru-
ți.Zis și făcut. Ascultă-aceste rânduri
ce seamănă mai mult a vals:Mi se părea că un alt trup se rupe
din trupul meu
și partea lui de suflet
îmi cere,mi se părea că norii
sunt plute transparente
alunecând pe sferă,
că prundul orb
îmi împietrea piciorulși stam pe loc privind
cum un alt trup din trupul meu
se rupe suferind,
c-am fost pe-o clipă dezlegat de
soaremi se părea
că eu sunt pasărea ce zboară
deasupra mea.Dar ea mereu greșea
și îmi călca piciorul.— Să lunecăm mai lin, putem atinge
și golul altcuiva!Dar obosită
moartea-și rezema
de umărul meu fruntea
și,
să nu cadă,
se sprijini
de inima-mi bătând în ritm de dans.

Pan Halippa și al său pohod na Sibir

Pantelimon (Pan) Halippa a fost și a rămas o personalitate proeminentă, politică și culturală, a țării și a neamului românesc. Basarabean de baștină (din Cubolta-Soroca) a luptat, cu devotament și merite de tribun, pentru pregătirea și unirea Basarabiei cu Patria Mamă, România, pe vecie, prin hotărârea și actul istoric de la 27 martie 1918. Și, tocmai pentru aceasta, a ajuns în Siberia...

L-am cunoscut personal pe Pantelimon (Pan) Halippa, și la Chișinău (în Basarabia liberă, 1918-1940) și în București, după 1944 — pînă la „periplul” său în Siberia. După înapoierea în țară, ne-am revăzut și mi-a povestit pentru ce, cum și pe unde a fost în Siberia sovietică. Iată ce am reținut din relatările sale.

După instalarea regimului comunist, în țară la noi, Pantelimon (Pan) Halippa a fost ridicat, în anul 1950, de securiști și milițieni, din casa lui, proprietate personală (str. Al. Donici nr. 52), despărțit de familie (soție, un copil și o cumnată, care au fost urcați, la rândul lor, într-un camion și transportați în subsolul-magazie al unei case vechi, de pe o stradă de sub Dealul Patriarhiei), și apoi dus direct la închisoarea din Sighetul Marmăției, ca fost demnitar de stat... guvernul comunist i-a arestat și i-a trimis în penitenciar, din oficiu, fără procese și sentințe, în bloc, pe toți foștii miniștri și subsecretari de stat (și cum, în perioada interbelică, 1918-1940, Pantelimon Halippa a fost de 9 ori ministru...).

După 2 ani de detenție la Sighetul Marmăției, este transportat cu trenul la Chișinău, unde este judecat de un tribunal militar ad-hoc, sub acuzația că a fost spion român în URSS.

— Dar domnilor, tovarășilor, a încercat el să se apere și să explice, eu nu am fost niciodată în Uniunea Sovietică; am trăit toți anii de până acum în România, cum de mă acuzați că am fost spion al României în Uniunea Sovietică?...

Degeaba am vorbit surzilor! M-au condamnat la 25 (douăzeci și cinci) de ani muncă silnică și m-au dus în Siberia... pesemne o sentință stereotipă, pentru că, tot atunci, într-un caz similar, preotul basarabean Vasile Teodorci, predat și el sovieticilor, a fost judecat, în Constanța, de un tribunal militar ad-hoc sovietic (condamnat la 25 de ani muncă silnică și dus în Siberia — n.n.).

M-au dus în Siberia, a continuat Pan Halippa, împreună cu mai mulți, în vagoane de vite, stând pe jos, cu o mâncare pe zi, mai mult flămânzi, fără apă. Primeam doar pește sărat, care sporea setea — un drum de iad... În Siberia, țara morților, cum a numit-o Dostoevski, care a stat și el acolo zece ani, m-au băgat într-un lagăr de muncă, într-un gulag, cum îi spuneau ei. Era o regiune de păduri și deținuții lucrau la tăierea și căratul lemnelor. În lagăr, alt iad... Oameni, câteva sute, din toate părțile Uniunii Sovietice și din țările ocupate de ea. Murdărie și sălbăticie îngrozitoare. Grămezi de gunoaie de zeci de ani, privată o fi fost poate vreodată, cândva, dar a dispărut, deținuții își făceau necesitățile în văzul

lumii, pe unde puteau. M-am gândit și mi-am zis, cum, Doamne, pot să trăiască în acest fel, în murdărie și barbarie? La să încerc eu o schimbare a situației, doar sunt profesor, om de cultură și deprins cu viața civilizată. Și m-am apucat de treabă.

Întai am dat foc și am ars grămezile de gunoaie. S-a luminat și s-a lărgit curtea. Apoi, din pari și nuiile, că lemne erau și s-au mai adus, am făcut garduri, cu despărțituri, și am înghebat closete, s-a curățit terenul și a dispărut potoarea. Se spălau direct în fântâni, iar apa risipită făcuse mult noroi; la propunerea mea s-au făcut

scriitor, am scris poezii și povestiri scurte cu îndemnuri și povești instructive. Și de unde, până la mine, nimeni dintre deținuți nu se oprea să citească gazeta de perete, că se scria în ea despre partid, muncă și frunțași în muncă, de când am început să scriu cele ce v-am spus, tot mai mulți se opreau și citeau, uneori cu glas tare, ca să audă și alții, când se strângeau în grup.

Așa am reușit să schimb câte ceva în viața oamenilor din gulag. Când au sosit în inspecție niște militari, ofițeri de grade superioare, și au văzut schimbările ce s-au făcut în lagăr, au rămas mirați și au

— Presupun că s-a îmbunătățit și regimul dumneavoastră?...

— Da de unde!... Tot pufoaice, păslari și căciuli siberiene, doar că eram scutit de muncă la pădure și aveam un trai mai omenesc. Și, după fiecare lagăr „ameliorat” de mine, mi se reducea un an din pedeapsă. Și am început să mă gândesc și să sper că, deși aveam șaptezeci de ani, dacă Dumnezeu mă ține sănătos, am să ajung să fiu liber.

Astfel, dragă părinte Cunescu, am umblat din lagăr în lagăr prin 11 (unsprezece) lagăre, până la marea lac Baical și dincolo de el.

igheaburi de scânduri și din trunchiuri de pomi, în care se spălau fără risipă de apă și fără gloduri și băltoace.

Lagărul avea și o gazetă de perete — cum sunt și la noi peste tot. Am început să scriu la gazeta de perete, în limba rusească, pe care cei mai mulți o cunoșteau, zicale și proverbe referitoare la curățenie, sănătate, precum: Curățenia este mama sănătății; E mai bună sănătatea decît bogăția; Când ești sănătos, bărbat, ești destul de bogat. M-am referit și la viața și relațiile dintre deținuți. De exemplu, la răbdare, amintindu-le textul din Evanghelie: „Cine va răbda pînă la sfârșit, acela se va bucura”; zicala „cu răbdarea treci marea”. Despre bunătate, că „bunătatea este podoaba omului”, și altele de acest fel... Cum sunt și oleacă poet și

întrebat cine și cum le-a făcut? Au răspuns conducătorii lagărului, că s-au făcut la inițiativa, propunerile și îndemnurile „tovarășului profesor din România”, eu așa m-am prezentat: „profesor din România”, cum și eram, și m-au arătat.

Dar să vedeți ce a urmat. Vestea despre situația schimbată, cu totul nouă, despre minunea din lagăr în care mă aflam a ajuns până sus, la conducerea de vîrf a lagărelor și iată că, într-o bună zi, mă trezesc chemat la cancelaria lagărului, unde am fost prezentat unui ofițer superior; acesta mi-a spus să-mi fac bagajul și să-l însoțesc; m-a dus într-un alt lagăr, unde m-a lăsat, ca să fac și acolo ceea ce am făcut în primul lagăr. În câteva luni am schimbat și acolo situația.

Mi s-a dat și libertatea, dar nu pentru meritele dobândite în lagăre, ci în altă împrejurare, mai generală. Se cunoaște că, după moartea lui Stalin, urmașul lui la conducerea Uniunii Sovietice, Nichita Hrușciov, a încercat să facă o schimbare în toată țara, l-a judecat aspru pe Stalin și a amnistiat pe toți cei condamnați de el, ruși și străini. Au intrat și siberienii în amnistie. După 3 ani de detenție siberiană, mi-au dat drumul să mă întorc acasă, în România; mi-au dat și o adevărită scrisă că mi-am păstrat drepturile civile și politice și dreptul la muncă...

M-am înapoiat în România, dar securitatea și miliția românească nu m-au lăsat să mă duc la familie, ci m-au trimis la închisoarea din Aiud — cea groznică închisoare politică — fără nici o explicație, fără nici un

proces și sentință, uitat de oameni și părăsit de Dumnezeu! Tot am așteptat să mă judece și să află pentru ce mă țin închis. Am stat așa doi ani și jumătate. Până ce într-o zi am cerut audiență la comandantul închisorii, un colonel, și i-am spus răsplat: — Domnule comandant, sunt cutare... am fost deținut în Siberia trei ani, rușii mi-au dat drumul și m-au adus pînă la intrarea în țară, în România, aici m-au preluat românii mei și, în loc să mă lase să-mi caut familia, m-au adus aici, la dumneavoastră, unde mă țineti de doi ani și jumătate fără nici o judecată, sentință, lăsat la voia întâmplării. Vă rog stăruitor să mă judecați într-un proces penal, să se dea o sentință, iar dacă sunt vinovat de ceva, să știu căj ani am de stat, să mă împac cu situația și să încep să număr zilele, săptămânile și anii de detenție... Este un drept uman și legitim. Vă rog cu disperare, domnule director. Sunt băttan, am peste șaptezeci de ani și aș dori să-mi sfârșesc viața în familie...

Nu m-au judecat. Mi-au dat drumul.

Mi-am găsit familia (soția, băiatul și cumnata) acolo unde a fost dusă când ne-am despărțit la arestarea mea, în subsolul-magazie de lemne al casei vechi, de pe strada Muzeilor, dintre Dâmbovița și Dealul Patriarhiei; un subsol cu ferestrele mici, dreptunghiulare, sub tavă, la capătul unui gang lung, semiobscur, subsol-magazie pe care totuși l-au făcut locuibil. Mi-am regăsit și revăzut familia după mai mult de șapte ani de pușcărie, din care 3 ani în Siberia și peste patru în țară.

Când m-am întâlnit cu doctorul Petru Groza (era la conducerea țării, dar m-a primit și m-a ascultat) i-am spus:

— Bine, frate Petru (fuseserăm buni prieteni, ne-am cunoscut la 1 Decembrie 1918, la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, la Unirea Transilvaniei, unde am participat el și eu, și unde am vorbit din partea Basarabiei, prima care s-a unit cu România, la 27 martie 1918, apoi am fost împreună miniștri în guvernele generalului Averescu), așa prietenii suntem noi, să mă dai în gura lupului să mă sfășie?

— Crede-mă, frate Pan, că eu n-am știut nimic despre ceea ce se petrecea în țară, arestări și deportări de basarabeni. Când am fost la Moscova și am vorbit cu Stalin, numai singuri, noi doi, ne-am înțeles că el îi va lăsa în pace pe basarabeni din România. Cele ce s-au făcut cu tine și cu alții le-au ordonat Tătărescu, Teohar Georgescu, cutra Ana Pauker, Bodnăraș și ceilalți comuniști sovietici din guvern. Eu nu am știut nimic, nu mi-au spus. Când am aflat, n-am mai putut face nimic, era prea târziu... Crede-mă, frate Pan, că așa a fost și mă iartă că n-am putut să fac nimic pentru salvarea ta. Bine că te-ai întors, în țară și acasă. Curând, la începutul anului 1958, s-a stins și doctorul Petru Groza, amărât, de inimă rea, cum zice poporul, îngrijorat de soarta țării și a neamului românesc.

Aceasta-i, părinte Cunescu, povestea mea siberiană...

Pr. Gheorghe CUNESCU

Tăcerea despre Basarabia

Un colier strălucitor pe care se înșiră seară de seară, grație sateliților TV specializați, „piese” informative de un profesionalism cu mai multe carate: TV 5, TV elvețiană, TF 1, Jurnalul spaniol, BBC World Service. Vivacitate jovială sau gravitate ușor alarmată, după caz. Știri major–politice ori lejer–mondene — după vremuri. Multă imagine, de la flash-ul inspirat până la reportajul amplu. Comentariu dens, alert și continuu, în a cărui aparentă descripțivitate interpretarea e conținută discret și subtil. Thailanda — reprimări, arestări. Iugoslavia — rafale, explozii, ruine. Rusia — Elfin, autoritate, mahmureală, oarece critici. Lisabona — masă rotundă, zămbete, decizii. Italia — atentate cu bombe, cratere, mafie. Câte o vedetă de cinema, un divorț previzibil, o căsătorie surprinzătoare, o paradă a modei, un incendiu care mistuie un etaj de hotel.

Lupte grele pe malurile Nistrului — *nimic*. Refugiați români din zonele de conflict — *nimic*. Trupurile carbonizate ale unor polițiști moldoveni — *nimic înfiorător*. Armata a 14-a sovietică intră în dispozitiv de partea separatiștilor, cu armamentul ultra-perfecționat din dotare — *nimic deplin*, „exprimat” deopotrivă de alertețea franceză, melodicitatea spaniolă și sobrietatea britanică într-un „grăitor” *esperanto* al tăcerii. E uluitoare această epocă puternic mediatizată în care se poate vorbi senzaționalist despre atâtea lucruri și se poate *tăcea despre altele*. Despre drama și sângele Basarabiei se tăce. Sateliții specializați în difuziunea informațională nu o cuprind, deocamdată, în raza lor de interes, dovădindu-și „omenești” slăbiciuni politice.

Oricine știe sau intuiește că între un eveniment și imaginea lui mediatizată se află totdeauna o opinie — înseriată sinonimic cu *interes, plan, scop* — a cărei natură determină o inevitabilă deformare a reflectării și care, chiar dacă nu este exprimată, poate fi dedusă din această reflectare. Dar când imaginea mediatizată lipsește cu desăvârșire?

Care este *opinia* — *interesul, planul, scopul* — ce a obstaculat traiectul dintre un eveniment real, cert, de o mare gravitate și difuzarea lui prin mass-media? BBC World Service, TF 1, Jurnalul spaniol arată lumii chipurile zămbitoare ale miniștrilor de externe american și rus. Acesta din urmă declară că Republica Moldova trebuie să renunțe la caracterul ei de stat unitar. În sfârșit, o știre despre Republica Moldova!

Andrei GRIGOR

Fănuș NEAGU

Fulgeră moartea peste pământul Basarabiei

Din malul asiatic al Nistrului fulgeră moartea peste pământul Basarabiei. Din imperiul Knutului nu s-au abătut asupra noastră, prin vreme, decât viscole năprasnice, urgie și durere. Lumina răsăritului ne-a fost adusă doar pe lama săbiilor căzacești, pe copitele cailor mongoli și pe rapănul cismelor de iuft. Singuri în fața întunerului ei, căci Occidentul și America ne-au trădat din nou, ne încredințăm ființa întâmplărilor lui Dumnezeu. Sângele vărsat al Basarabiei e un tipăt care nu găsește răspuns decât în noi înșine.

La marginea de pe urmă a Europei, califii Moscovei jefuiesc mormintele voievozilor basarabi.

„Tribuna românilor transnistrieni”

La Congresul presei latine (București, 1–3 octombrie 1927), deschis de Ionel Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, participanților le-au fost distribuite două publicații de la Chișinău: una mai veche, „Cuvântul moldovenesc”, și una nouă, revista lunară, condusă de un comitet, „Tribuna românilor transnistrieni”, împreună cu care a fost distribuit, tipărit în limba franceză, manifestul latinilor de la Nistru și de la Bug. În articolul-program al acesteia din urmă, semnat de Pan Halippa, se spunea: „În imediata vecinătate cu granița noastră de Răsărit, între apele Nistrului și Bugului și chiar dincolo de Bug, se găsește un numeros grup de români, cunoscut sub numele de moldoveni de peste Nistru, sau români transnistrieni. Însemnătatea acestui grup de români pentru Statul și neamul nostru este așa de mare încât oricine vorbește despre românii rămași în afară de granițele României Mari este silit să-i pomenească pe ei cei întâi”. Rușii îi „recunoscuseră”, în felul lor specific, creând Republica Moldovenească Autonomă Socialistă și Sovietică, cu scopul nedeclarat dar atât de sesizabil de a submina România, de a lăși ideologia bolșevică în acest spațiu.

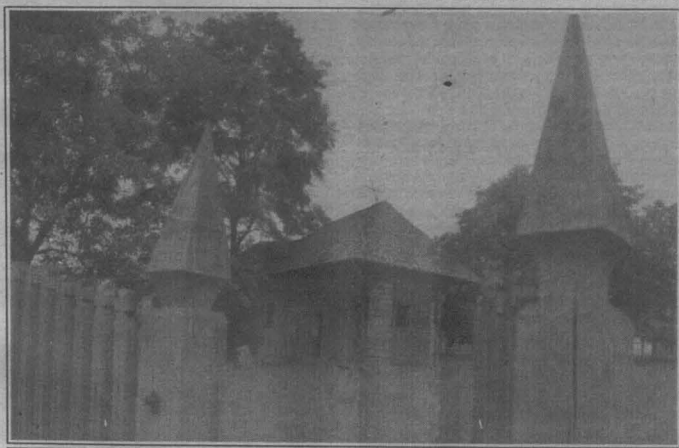
Organ de presă al românilor transnistrieni, revista a început să apară la împlinirea unui deceniu de la ținerea, în Tiraspol, la 17-18 decembrie 1917, a memorabilei adunări naționale a românilor de peste Nistru, în cadrul căreia s-a impus voiața românească, și urmărea să aducă la cunoștința tuturor românilor năzuințele, stările economice, politice, culturale, să prezinte istoria, așezarea geografică a latinilor de peste Nistru. O serie de pagini subliniază vechimea așezării românilor dincolo de Nistru, unde încă din secolul al XIV-lea existau așezări militare moldovenești. În nr. 2 se reproduce din „Neamul românesc” (2 aprilie 1918) articolul lui N. Iorga, *Românii de peste Nistru. Lămuriri pentru a-i ajuta în lupta lor*, din care cităm: „Astfel, în zilele când Roman-Vodă, pe la 1390 își zice Domn până la Marea și când tot cursul Nistrului, din Pocuția până la gură, era moldovenesc, trebuia să se admită neapărat că *străji moldovenești se aflau și de ceea parte*, — cu atât mai mult cu cât acolo, după înfrângerea, risipirea și retragerea tătarilor nu mai era un Stat îngrijit de hotarele sale, ci numai un teritoriu părăsit, prin care, cum și spun izvoarele, rătăceau bandele prădalnice”. O serie de recenzii prezintă cele câteva contribuții la cunoașterea istoriei românilor transnistrieni, scrise de T.T.

Burada, I. Nistor, N. Iorga, J. S. Frățiman, V. Horea. Citarea unor statistici (1834, 1897, 1914 ș.a.) probează că românii au trăit și trăiau în număr mare dincolo de Nistru. Alte studii și articole dezbat probleme privind starea limbii, a școlii, a bisericii. După o statistică din 1897, știutorii de carte erau în proporție de 5–7,8%. Cu toată înapoierea culturală (deși exista o tipografie, la Dubăsari, așezată de preotul Strelbițchi, în anul 1792, s-au tipărit extrem de puține cărți), rezistența românilor transnistrieni contra politicii rusești de deznaționalizare n-a slăbit. Și asta în ciuda tuturor metodelor de intimidare, inclusiv a deportărilor. Revista informează consecvent despre politica antiromânească, despre presa care prezenta decenii care trecuse de la Unirea Basarabiei cu România ca unul de „ocupație sângeroasă”.

Confrunțați sistematic cu o politică străină acerbă, care încerca să le inculte aberante idei, precum că nu există legătură de sânge și de limbă între moldoveni și români, sau că moldovenii sunt superiori românilor fiindcă s-au adaptat la cultura rusă, confrunțați cu încercarea de a li se crea o limbă artificială, având de înfruntat starea precară a școlii (în 1925 din 304 școli doar 65 erau moldovenești, iar 17 erau ucraino-moldovenești), românii transnistrieni și-au păstrat limba și obiceiurile, au avut și unele manifestări artistice (Paul Ilin, *Încercări de teatru în limba națională a românilor transnistrieni în anii 1920–1921*). O bună secțiune a revistei este cea de etnografie, asigurată îndeosebi de Nichita P. Smochină, unul dintre cei care au asigurat apariția revistei: *Prohoadele la românii de peste Nistru; Iarba verde. Din obiceiurile românilor de peste Nistru; Crăciunul; Boboteaza; Anul Nou la românii de peste Nistru*. Câteva articole sunt mici monografii de localități: Alex. Cunețchi, *Satul Lunca*; D. M. Timonu, *Satul Mahala*.

„Nu știm aproape nimic despre viața fraților noștri de peste Nistru, cari trăiesc la o zvârlitură de băț de la noi”, se spunea încă în primul număr al revistei. Eforturile ei în direcția aceasta au fost remarcabile. A fost însă, ca atâtea alte publicații din Basarabia, o publicație cu viață scurtă, a însumat doar 12 numere. În ciuda acestui scurt periplu, a avut, se spunea în ultimul ei număr, „ecouri în tot cuprinsul țării românești și peste hotare”. Sunt merite care se cuvine să ni le reamintim.

Iordan DATCU

Gh. V. MADAN

PE CALEA PRIBEAGULUI

O mamă!... Dulce mamă!...
M. Eminescu

— Drum bun și să te întorci acasă sănătos!...

— Să te găsească sănătoasă, mamă!...

Și i-am sărutat smerit mâna...

Dar când să ies pe poartă, mama m-a oprit în loc:

— Stai, să te mai privesc oleacă...

Uită-te în ochii mei... uită-te bine!...

Ca să mi se întipărească pe veci în minte chipul tău cel scump și drag!...

Gheorghiuță-al mamei, de ce te înstreinezi tu de noi?!... Ți-au închis dușmanii porțile școlilor?!... Te-au ținut degeaba închis?!... Dumnezou să le răsplătească!...

Dar de ce să nu rămâi tu mai bine în sat la noi?!... Ce să cauți tu printre streini?!... Ce crezi că prin streini e mai bine?!... E-e-ehe, dragul mamei!... Cine a stârnit cântecul streinățății a știut el ce spune... a fost pățit sârmanul!...

În vremea asta iată că sosește și bunelul cu un car de păpușoi din țarină, și văzând pe mama jălind îi zise:

— Las', nu-l mai boci. Nu-i mai strica inima. Nu te teme; nu s-a prăpădit... De-abea se va mai oțeli prin streini!...

Mama și-a stins plânsul și a zis oftând:

— Ei bine, ducă-se peste Prut, să învețe în școlile de-acolo... Mă tem însă că într-o zi o să se stârnească o bătaie cu Turcu, și o să ia Rusu România. Atunci se vor duce-n vânt toate drepturile ce le va fi câștigat acolo!... Căci rușii îs mulți tare — ca frunza și ca iarba!...

— O, nu mamă!... România niciodată n-o să piară!...

Pesemne că era multă căldură, multă credință și însuflețire în cuvintele mele, căci fața mamei s-a înseninat și, dezmerdându-mă cu privirea din cap până în picioare, zise cu mândrie:

— Zdravăn și voinic ai crescut, odorul meu!... Numai noroc de ai aveal!...

Dar, peste câteva clipe, iar o răpi tristețea și adoase cu glas tânguitor:

— Să nu ajung să blăstem ceasul în care te-am lăsat să pleci în lume...

Și măicuța își ascunse fața în pestelcă.

Tremur și suspine îi zguduiau tot trupul. Plângea ca la o îngropare. Simțeam că de nu mă voi urni și nu voi porni îndată, au să mă podidească și pe mine lacrimile. Am sărutat încă o dată mâna mamei și am pornit!...

... Când am ajuns în deal, deasupra satului, m-am oprit la moara lui Drăguțan și mi-am aruncat ochii asupra satului și i-am oprit asupra casei noastre. Mama sta pe prispă, rezemată de un ușor și privea în zare adumbrindu-și ochii cu podul palmei. Mă gândeam:

— „Biata mamă!... ea crede, că eu

plec cu pașaport... Ea nu știe că eu fug de urgia jandarmilor”.

Mi-am oprit ochii asupra satului întreg; asupra viilor și livezilor ce împodobeau așa de frumos dealurile; asupra pădurei mărețe ce le încununa în zare, și mi i-am oprit deasupra grădiniții de după casa dragii mele. Mă uitam la nucul cel rotat, sub poalele căruia petrecusem atâtea nopți frumoase cu mândruța mea: „brațe-n brațe, gură-n gură”... Eu îi șopteam cuvinte dulci de dragoste; o dezmerdam ș-o sărutam, iar dânsa, gingașă și mlădioasă, se apleca tremurând, de pieptul meu. Ochișorii îi străluceau; obrăjorii îi rumeneau și gurița-i îmi șoptea șăgalnic: „Șezi ghinișor... îi cumintel!...”

Noi ne dezmerdam ca doi hulubași, iar din desișul tufelor din râpa din vale ne desfăta auzul și ne înveselea inimile fermecătorul glas de privighetoare... Și clipele zburau fericele...

Și stând așa m-a cuprins, nu știu cum, o jale mare... Mi-era milă și durere de iubita mea... Ea, floare-înflorită, curată și nevinovată ca roua dimineții, să se trezească deodată răpăsită!... Ce chin și ce durere pe sufletul ei!...

Și mi se frângea inima. Gândindu-mă la nopțile zbuciumate pe care o să le îndure. Mereu își va lipi fruntea de fereastră și va privi întunerecul: doar-doar îmi va zări chipul... Mereu va sta cu urechea așintită, doar-doar mă va auzi bătând încetășor la fereastră.

Iar când vor începe a miji zorile și privighetorile vor cânta cu foc și dor tot mai pătimaș, atunci puicuța mea, văzând că nu mai viu, își va îngropa fața-n căpătâi și se va porni pe un plâns înăbușit și deznădădujit; pân' ce binefăcătorul somn se va îndura de ea.

De necaz și dor i-am tras și eu un chiot și m-am pornit cântând:

Când gândesc, puică la tine,
Arde inimioara-n mine,
Ca focu-n cuptor de pâine.
Focul arde și se stânge,
Inimioara-n mine plânge.

Când am ajuns la Chicera și m-am urcat la Crucea-n deal, am făcut un nou popas. În zare se vedea orașul Chișinău cu bisericile strălucind de soare.

Am început a-mi plimba ochii peste dealuri și câmpii, peste vie peste livezi.

Și m-am uitat cu drag și spre șesul cu stuhării din valea Băcului. Apa iazului scânteia în lumină. Of, Doamne... De câte ori nu am umblat eu prin iarba șesului după cuiburi de presură!... Și de câte ori nu m-am scaldat în iaz și n-am umblat prin stuhării după cuiburi de lișițe!... Bătrânii

Adrian PĂUNESCU

Nici un război nu e etnic

Am această convingere, nici un război nu e etnic,

Națiunile sunt asmuțite unele împotriva altora,

Din subtile rațiuni economice și politice.

Ideologia dominantă a sfârșitului de mileniu

Este radicalitatea etnică. Dar, propriu-zis, nu popoarele

Sunt de vină, ci cărmuitorii. Nu-i pot urî pe ruși,

Așa cum nu-i poate urî nici soldatul român,

De la granița de răsărit.

Am informații precise că uneori combatanții

Care de obicei trag unii în alții, se întâlnesc la o băută,

La o poveste, la un cântec și visează vremuri de pace,

De muncă și de comerț, apoi se-mbrățișează și merg

Pe cele două tranșee opuse, ca să îndeplinească

Reglementar cinicul ritual, cumplita obligație

De a se omori reciproc. Nu există războaie etnice.

Există numai un scenariu care-i încalără ciclic

Pe locuitorii Turnului Babel. Există numai un scenariu.

satului povesteau că aici între *Cheile Băcului*, de pe răzășia satului nostru *Trușeni*, a vrut odată dracol, în vremea

de demult, să înșee lumea, și că a început a căra într-o noapte petroaie mari, ca să iezească toată valea Băcului și apoi să reverse apele ca să potopească lumea. Dar nu a dovedit, căci la miezul nopții nu mântuise încă spurcata-i faptă și când a cântat cucoșul a fugit Satana în fundul iadului rămânând petroaiele înșirate pe coasta dealului.

Soarele era la chindea. Din stuhăriile din vatra iazului se auzeau: țipătul lișiților, ocăitul rațelor sălbatice, răclătul broaștelor și vuietul *buhaiului de baltă*.

Și mi-a răsărit înaintea ochilor toată copilăria, când pășteam vara vitele cu băieții de seama mea, în șesul Băcului, și ne jucam de-a felurite jocuri băiețești, iar iarna ne duceam cu toții la școală ca să învățăm carte rusească. Și ne învățam unul pe altul în șelesul moldovenesc al cuvintelor rusești, ca de pildă:

„S-a suit sobaca — cănele pe fereastră — ocnă și a mâncat laptele — *moloco* din oală — *horsca*”.

Și, tot gândind așa, mi-a venit un dor să plâng, dar să plâng... ca un copil, să plâng... căci presimțeam că n-o să mai văd aceste scumpe locuri. Că numai o dată cu dorbanțul român voi mai putea revedea frumoasa și scumpa noastră Basarabie!...

Dar icoana României — luceafăr luminos! ținta visurilor mele!

— mă însufleț și dădu tărie sufletului meu...

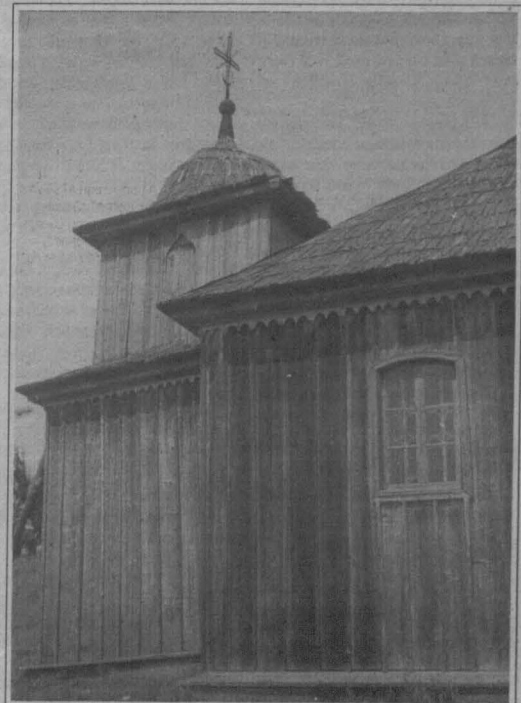
Și după ce i-am mai tras un chiot, mi-am îndemnat pașii spre gara Chișinăului, lăsând în urma mea părinți și frați, neamuri și prieteni și pe scumpa sufletului meu.

Aceasta a fost în ziua de 18 noiembrie 1891. Iar a doua zi, pe o noapte rece, cu fulgi de zăpadă, am trecut Prutul în calea goală pe la *Frăsinești*. Luasem *calea pribeagului*.

E mult de atunci. Un veac de om! Măicuța odihnește sub vișinul din țințirim... și mă pregătesc și eu de calea veșniciei:

Spre căsuța cea de lut,
Așezată sub pământ,
Fără uși, fără ferestre,
Că nici vântul n-aburește.

Și iarăși zic ca Eminescu:
„O, mamă, dulce mamă,
Din negura de vreme,
Pe freață de frunze,
La tine tu mă chemi”.

Nicolae RUSU

FĂRĂ ANTRACT

Stația de autobus din fața geamului meu pare o mică scenă de teatru, cu același decori, dar mereu cu alți actori. Sint unii, puțini de tot, pe care-i cunosc, doar pentru că sint vecinii mei, însă majoritatea dintre ei imi sint absolut necunoscuți.

Pe acești băiețași îi văd pentru prima dată. În mulțimea peștriță care așteaptă autobuzul, ei se evidențiază prin ceva greu de explicat. S-ar putea crede că bate la ochi fizicul și vestimentația lor. Unul rotofei, rumen la față, bine făcut pentru cei nouă-zece ani pe care, probabil, îi are, cu o căciulă de blană scumpă și pufoasă pe cap, într-o scurtă blăniță, numai nasturi și curele, în bluzi imprestriați de etichete colorate, în picioare cu cizme de piele cu blană și, în loc de fermuar, cite două curelușe cu catarama nichelate, iar în spațe un ghiozdan în culori tipătoare, cumpărat oriunde numai nu în magazinele din orașul nostru. Celălalt e mai lirav, cu o față uscată și palidă cu ochi mari, vii și plini de viață, pe cap cu o scufiță decolorată și ponosită, într-un trecni larg, din care-î iese gitul subțire, în pantaloni de pînă țeftină, roșie la genunchi și încălțat în ghete sportive, purtate, ca și scufița, trecniul și pantalonii, de cineva mai mare, poate un frate, poate vreo rudă mai înstărită, iar manualele și caietele le poartă într-o geantă cu toarta ruptă și legată cu sîrmă.

E iarnă, frig, zăpădat multă, oameni tot mai mulți se adună în stație, iar autobuzul nu mai vine. E trecut de amiază și acești doi băieți vin de la lecții — probabil, pleacă acasă, au același drum, o fi locuit pe aceeași stradă, poate chiar în același bloc, sau se duc la cineva, la vre-un coleg ori au билет la vre-un film. Cel cu ghiozdan are ceas și celălalt. Care se mișcă toată vremea și tropăie măruntel cu călciele în asfaltul înghețat, îi apucă mîna, îi ridică mîncea scurtei și se uită cit e ora. Pe stăpînul ceasului timpul nu-l interesează, deci nu se grăbește nicăieri, iar celuilalt, pur și simplu, îi e frig și vrea să știe de cit timp așteaptă.

Tot aici, în stație, pe muchia unei bancchete, o băbuța, pe care n-am mai văzut-o niciodată, descoperă un coș cu mere, mari și galbene ca lămiile, scoate un castron, îl umple vîrf și-l pune alături. Cițiva oameni se apropie, întrebă, cercetează merere, dar nu cumpără. O femeie, fără să se țîrguiască, scoate o pungă, băbuța îi răstoarnă castronul, ia banii, caută ceva prin buzunare, apoi strînge din umere și-î mai adaugă în pungă trei mere. Cei doi băieți se dau mai aproape de băbuța. Femeia cu pungă se dă cițiva pași mai într-o parte, cedînd locul unui bărbat care-și deschide o geantă voluminoasă și răstoarnă în ea două castroane de mere. Scoate un portmoneu și se achită, iar băbuța îi întoarce o bancnotă și el îi toarnă în palmă o mînă de monede. Băieții se apropie de coșul cu mere și le privesc, cel cu geantă pipăie un măr, îl miroase, dar băbuța sare ca o cloșcă, mătăhăiește din mîini și ei revin la locul lor. Cel cu ghiozdan ascultă plictisit ce-i spune prietenul său și clatină din cap în semn că nu vrea, sau că nu e de acord, sau că nu are ceva... Firavul începe să caute ceva prin buzunare, scoatește peste tot, dar nu găsește nimic. Necăjit, oftăază greu și iarăși îi spune ceva celui cu ghiozdan. Acesta clatină leneș din cap și strînge din umeri, dar începe să caute ceva prin nenumăratele buzunăre ale scurtei, apoi se bate demonstrativ cu palmele peste buzunarele bluzilor, în semn că nu are nimic. Deodată primul se plesnește cu palma peste frunte și, cu fața numai zîmbet, pune geanta jos, o deschide și scoate o carte. O răstioaște infrigurat, dar nu găsește nimic, scoate alta, urmează aceeași operație, apoi vine la rînd și ultima

carte, după care sint fluturate și caietele, e scociorită prin toate colțurile și geanta, și, dezamăgit, băiatul cade pe gînduri. Își ia geanta în mînă și se pune pe tropăit. Se întoarce cu spatele la băbuța care încetul cu încetul își deșartă coșul, țopăie tot mai energic și deodată se oprește și, cu gura pînă la urechi, îi clipește vesel prietenului său care stă nemișcat și-l privește distrat, cu un suris plictisit. Își trîntește geanta jos, o deschide și scoate o carte cu tartajele învelite în hîrtie groasă. Desface învelitoarea și scoate dintre copertă și hîrtia, care pare să fie din niște tapete vechi, o bancnotă de o rublă și, ducînd-o la buze, i-o arată, fericit, amicului său. Ascunde cartea în geantă, i-o întinde celui care nu prea are chef să-și scoată mîinile din buzunare și, din cîteva sărituri, e lingă coșul cu mere. Îi întinde băbuței rubla și pînă aceea îi alege marfa și duce palmele degerate de frig la gură, suflînd și țupăind mărunt. Amicul său ține cîteva clipe geanta în mînă, apoi o pune jos, rezemată de cizma sa, și-și ascunde în grabă mîna în buzunar. Aruncă fugitiv o privire la cel care stă cu spatele la el, pocnîndu-și călcielele unul de altul, suflînd zgribulit în punni și așteptînd să-și ia cumpărătura, apoi scoate fulgerător mîna din buzunar, trage în jos un fermuar micuț, ascuns

la reverul scurtei și scoate o hîrtie împăturită, roșietică, ce pare să aducă cu o bancnotă de zece. O umbră de zîmbet îi trece pe față, apoi o bagă la loc în buzunăraș, iar cînd cel cu merere se întoarce și se apropie, bucuros de cumpărătura făcută, el își ține deja mîinile în buzunarele scurtei călduroase. Prietenul său ține în fiecare mînă cite un măr, doar altătea i-a dat băbuța pentru rubla ce o ascundese el cine știe cu ce scop — unul mare, cit o gutuie uriașă, cu pelița galbenă și lucioasă, altul puțîn mai mic, de o culoare mai spălăcită, cu nuanțe verzuie. Cîteva clipe stă la cumpănă, apoi își oprește mărul mai mic, pe cel mai mare eferindu-i-l, cu un gest hotărît, mărînimos, colegului său. Acesta îl ia și, fără să-l admire, privind în lungul străzii, dacă nu vine autobuzul, își înfige dinții, un sferd o bucată mare, aproape un sferd, și începe să molăie cu poftă. Celălalt își ia geanta și prinde să ciugulească și el din mărul său ca și cum ar fi mușcat dintr-o bucată de tortă deosebit de gustoasă și scumpă și din care e mare păcat să scapi pe jos măcar o fărîmiță. Cel cu scurtă e mai harnic și în scurt timp în mînă îi rămîne doar ciotul destul de mare pe care-l aruncă plictisit la urna de gunoi, iar celălalt ronțăie grijiului tot mărul, din care nu rămîn nici măcar semințele, doar codița mică și subțire, cit un chibrit. Îl spune ceva celui cu scurtă, surzînd, acela clatină afirmativ și-și scoate o mînă din buzunar, arătînd ceva în lungul străzii. După felul cum încep să se miște oamenii, înviorați, înțeleg că vine autobuzul multăsteptat. Într-adevăr, peste cîteva clipe autobuzul de culoare portocalie, ca o cortină de teatru, dar care nu cade de sus, ci vine dintr-o parte, acoperă stația din fața geamului meu. Cîteva secunde și cortina se mișcă mai departe, lăsînd stația, adică scena, goală. Chiar și băbuța cu merere la urcat în autobus. Pînă ajunge unde s-a pornit, le va vinde pe toate, din mers. Antract? De unde, că de stație se apropie alt călător, e primul actor al următoarei scene dintr-un spectacol fără antracte.

CASA

Badea Leon aruncă jos chibritul, calcă apăsat peste el, trage adănc din țigară și privește cu interes casa ce așteaptă să i se așeze căpriorii.

În privirea și în expresia feței sale e multă îngăndurare și foarte multă bunătațe. Alături, negru de soare și cu părul răvășit, stă proprietarul casei, Mitruță Gălcă. Nelineștea începe să-i dea târcoale — e de mare preț pentru el părerea lui badea Leon, dar acesta întărie suspect de mult să și-o spună...

În sfârșit, badea Leon tușește cuminte în punn, trage încă o dată din țigară, lacom și adănc de tot, apoi se întoarce încet și clatină afirmativ din cap, fără să scoată o vorbă...

Mitruță răsuflă ușurat și, cu gura pînă la urechi, își freacă bucuroso palmele:

— Să mai ședem oleacă sub agud, la masă, că mai am niște vin din anul trecut.

— Dacă zici...

Agudul e bătrîn și râmuros și e încărcat de agude. Mitruță aduce un scaun lung, îl așterne cu un țolior vîrgat și-l pune la o măsuță joasă, acoperită cu un ziar proaspăt. Șterge cu mîneca ziarul, apoi se gîndește să-l scuture și chiar îl scutură, îi întinde din nou pe măsuță și întrebă, printre altele:

— Zici că degrabă pleci acasă?

— Da, bre Mitruță... Din păcate mi se termină concediul.

Badea Leon locuiește la oraș. A plecat din sat băietan, tînăr de tot, ademinit de o tângă stranie după locuri noi. A colindat țara ăn lung și ăn lat, a lucrat la multe și mari șantiere de construcție — e un tîmplar iscusit și un zidar neăntrecut. Dar aceeași tângă stranie îl aduce mai în fiecare vară, cînd își ia, de obicei, concediul, acasă, în satul natal, unde i-au rămas niște frați și cîteva surori, fiecare cu cuibul și gospodăria sa. Meșter fiind cu har de sus, își petrece tot concediul pe la clăci, căci tocmai vara e timpul lor. Și sfînt lucru e, doamnă, o clacă la țară. Aici, la clacă, se înjgheabă temeliiile multor începuturi, se pun la cale noi prietenii, se împacă cei învrăbiți, se nasc vorbe de duh și căntece de dor, și se muncește aici, la clacă, așa, cum nu se muncește nicăieri.

Totuși, sfînt lucru e claca la țară.

Badea Leon ia paharul ce i-l întinde Mitruță, face palma stîngă căuș, nu cumva să cadă pe masă o picătură, ridică ochii spre pereții viitoare case și rămîne o clipă dus pe gînduri.

— Frumoasă căsuța, bre Mitrea, bre... parcă-i după proiectul meu..., răstoarnă paharul peste cap, îl pune pe marginea mesei, surăde cald și continuă: Nici vinul nu-i rău, măcar că-i din anul trecut... oleacă-oleacă-i răsuflăt...

Are un vis badea Leon, un vis frumos, la care se întoarce în fiecare vară. E vorba de o casă. De mai mulți ani visează să-și construiască o casă după proiectul său, creată în imaginația sa. O, nu, din cauza că n-are unde locui — are apartament bun, larg și luminos, în bloc din piatră albă, la etajul cincii... atăta doar că tare mai seamănă blocurilele unul cu altul. Visează însă să-și ridice o casă ca la nimenea, o casă cu cerul mare și adănc în ferestri, cu florile câmpului horbotică la streășină și acoperită cu tîmăioasă și dindră de brad.

Cu trecerea timpului căsuța sa se schimbă, crește, devine din ce în ce mai arătoasă. Mai ăntăi i s-au schimbat geamurile — au devenit mai largi, mai albastre. Apoi, după o habă, s-au schimbat și pereții — se făcea că erau tencuiți cu prundiș ales, cu un soare imens, desenat pe ei, cu un spic de griu și o viță de vie în cercul soarelui... Mai pe urmă apăru și un balconaș, dea-supra intrării, cu balustradă, împodobită cu grilaj fin de metal...

Căsuța din vis îl atrage mereu, ca un basm neterminat, ca un somn dulce de la zori, neîmplinit.

Tărzii, cînd peste sat se așterne amurgul cu forfota dintotdeauna — voci înăbușite de bărbași, răsete și strigăte de copii, trîncănit și scărțăit de care, glasuri de femei ce trebăluiesc pe lîngă plită — tărzii de tot, simjînd că-i aburește fața și ochii i se închid dulce de la vinul dat de dușcă, badea Leon hotărărește să-i spună lui Mitruță noapte bună.

Dar Mitruță mai are o vorbă cu el.

— Bade Leon, te-aș ruga, dacă nu pleci mîne, să-mi ajuți să pun acoperișul, că tare aș vrea... știi mata, vorba ceea...

— Bine, Mitrea, dacă ai nevoie, vin. Ești băiat harnic și, cred, îi veni și tu la mine, cîndva, cînd îmi voi face și eu o căsuța...

— Vorbă de clacă, bade Leon, suntem de-ai noștri! se bate Mitruță cu punnul în piept.

„Dumnezeu știe, se gîndește Mitruță nespun de bucuroso, dacă va trebui vreo dată să-i întorc zilele de clacă... Nu se mai întoarce el în sat cît e lumea și pămîntul, a prins rădăcini acolo, la oraș, cum am prins și eu aici, de unde nu mă urnește nici potopul... iar meșter ca badea Leon, harnic și priceput, să tot cauji...”

... În trei zile acoperișul e pus. Mitruță, ca o zvărlugă, aleargă ba la garaj, unde o face pe lăcătușul, ba acasă, unde badea Leon, cu instrumentele sale de tîmplărie, robotește din zori și până-n seară. Iar zilele de vară sunt lungi, ca zilele de vară, ei lucrează în doi, iar munca nu e din cele ușoare, oamenii trec pe drum și curioși privesc la casa ce se naște ca o floare sub mîinile lor.

— Uite, bre, Mitruță, cum se căpătuiește!

— Ia, nație de om, să nu fie a lui ca la toți!

— Lui Leon să-i mulțumească...

— Își face zile de clacă, probabil are de gînd să-și ridice și el o casă...

— La ce-i trebuie, dacă are casă la oraș?

— Acela-i apartament, nu-i casă... lucruri diferite...

Își amintesc oamenii la cine a mai fost badea Leon la clacă și se dumiresc că peste tot, pe unde a pus el mîna, au rămas păpuși de case — la una a făcut niște geamuri mari, cu niște rame iscusit încrustate, la alta pereții sunt tencuiți cu prundiș ales cu mult gust, unde au niște uzorici cu viță de vie, altele — cu un soare și un spic de griu în centru...

În ultima zi a concediului său badea Leon pornește de dimineață spre gară unde va aștepta trenul care-l va duce la oraș. Pășește pe o cărăruie șerpuidă

(continuare în pag. 28)

Artur GOROVEI—pagini de jurnal

Zile de groază

„Rusia este un Infinit organizat”
Principele Carol

Despre isprava țarului, a cărui trădare nu are păreche în istoria omenirii, jurnalele noastre nu vorbesc nimic. Se înțelege că nu pot totuși vorbi: Cenzura nu ar permite, și chiar dacă ar fi permis, șefii de partide, fini diplomați, care cred că au îndrăznit toate, când ne-au mînat spre dezastru, nu ar permite ei să se vorbească de un lucru care ar trebui să-i umple de groază.

Patrioții noștri, cu cari strigau „să vie rușii” și cari vedeau un erou în fiecare bețivan rus; care aplaudau trupele de cazaci sălbatici și în orice înfrângere a trupelor rusești vedeau o „retragere strategică”, își făcuseră acum un ideal din „organizarea” rusească și Marele Cartier General, entuziasmat de marii, bravii, bunii și oneștii noștri aliați, au creat și în armata noastră un corespondent rusesc, au făcut ajutoi de sublocotenenți. Ne întorcem iarăși spre vremurile Regulamentului Organic.

Organizare în Rusia! Organizarea hoților, da. În Manifestul Guvernului provizor către poporul rus, găsem o frază caracteristică. Se zice: „Sforțările eroice ale armatelor noastre necombatante sub povara crudă a dezorganizării interne!”

Și principele Carol, în interviul acordat unui gazetar de la *România*, întrebat asupra impresiei ce i-a făcut-o marea împărăție, a binevoit să spuie că Rusia, după cum a constatat El, este un: *Infinit organizat!*

Și dezorganizarea aceasta a dus la marginea prăpastiei marea Împărăție a Țarului. În proclamația guvernului provizor mai găsim și această prețioasă măturisire: „Stăpânirea răsturnată lasă apărarea țării într-o situațiune de *completă dezorganizare*. Printr-o inacțiune vinovată și prin măsurile sale neîndemănatiche, ea a *introdus dezorganizarea* în finanțe, în sistemul de re aprovizionare, în transport, în furgoanele munțiilor, zdruncinând toată organizațiunea noastră economică”.

Infinit organizat și completă dezorganizare! Și ce fel de dezorganizare? Din Petrograd, corespondentul unui ziar din Londra telegrafiază aceste lucruri: „Revoluția a pus în mîinile soldatului rus, în loc de pietre, granate, cu care va ataca de acum încolo, pe dușmani în tranșeele lor. Războiul Rusiei va continua, dar cu diferența că trupele rusești vor lupta cu armele cele mai moderne, iar artileria lor nu se va mai servi de proiectile umplute de nisip”. (*România* din 26 mart.)

Tot cu privire la *Infinitul organizat*, o telegramă din Lyon: „Se anunță din Washington că numeroși ingineri ruși, adresând un apel d. Wilson, s-au luat măsurii ca să se trimită 500 de funcționari americani de la Căile ferate, pentru a lucra, după ce le vor reorganiza, pe căile ferate rusești. Vor fi trimiși specialiști pentru fiecare ramură din industria legată cu treburile căilor ferate. Se speră că ei vor putea pune repede căile ferate rusești în stare de a funcționa la fel cu

cele americane”. (*România*, 8 april)

Stă bine Rusia, și noi nu avem a-i invidia nimic ofițerii francezi i-au organizat armata, specialiștii englezi i-au organizat revoluția, funcționarii americani le organizează căi ferate etc. etc. Ce mai rămîne original rusec? Doar beția. Și despre beția lor ni se spune ceva și în telegrama trimisă de aspra noastră cenzură. Ziarul *Utro Rossija* din Petrograd dă amănunte despre ultimele ceasuri ale domniei lui Neculai Romanof: „În jurul lui Neculai II se găseau doar contele Frederic, amiralul Nilof și comandantul palatului Wojelkof. Se pare că aceștia băuseră foarte mult”. Când s-a propus să se deschidă frontul de la W Dvinsk, ca să intre Germanii în Rusia, să reîntroneze pe Țar, ziarul rusesc spune că: „Amiralul Nilof, în toată beția lui, a protestat cu indignare” (*România*, 8 april). Ce tabloul Țarul, contele Frederic, amiralul Nilof — comandantul palatului Wojelkof beți morți. Parcă văd „Azilul de noapte” al lui Gorki. Nici o deosebire între floarea împărăției și între scursoarea aceasta de bețivi și mizerabili, pe care Gorki îi descrie ca reprezentanți ai fondului poporului rus.

Și acești mari demnitari, acești bețivi de rînd, făceau război în numele civilizației ultragiatae.

Oare cei din jurul puternicului de astăzi al Rusiei, din jurul lui Milnikof, vor fi ducând la ureche „stacanele” de votki? eu nu cred; așa mare deosebire să fie între membrii Dumei și floarea împărăției rusești, în ceea ce privește măcar băutura!

O telegramă, în care se redă un discurs al dlui Milnikof, spune că acesta a vorbit despre mărirea Rusiei, mărirea aceasta nu se poate face decât răpind și alipind la împărăție teritorii străine, pe când același d. Milnikof, în numele guvernului provizor declară că „scopul lui nu e de a domina celelalte popoare, de a le lua patrimoniul lor național, de a ocupa teritoriile străine, dar de a stabili o pace solidă, pe baza drepturilor popoarelor de a dispune de soarta lor”. (*România*, 2 april).

Se potrivesc aceste două declarații? Nu se exclude una pe alta?

Iată însă d. Milnikof vorbește și despre România. Telegrama din Petrograd publicată în *România* (30 mart) glăsuiește: „Milnikof spune, printre altele, că noul guvern rus ca și aliații săi, e neschimbat și pe deplin hotărît de a reîntregi Belgia, Serbia și România, și de a le asigura în viitor o viață liberă și independentă”.

Foarte clar: România să fie reîntregită, adică să mai existe o Românie compusă din Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea, precum a fost mai înainte, nu vorbește însă ca despre Polonia, despre o Românie compusă din toate regiunile locuite în majoritate de populație românească, nu vorbește de Basarabia, regiune locuită numai de populație românească. Și ar

trebui să vorbească și de Basarabia, de vreme ce într-un interviu acordat reprezentanților presei spune: teritoriile ucrainiene vor fi contopite cu Ucraina noastră și să nu ne pomem că diplomatul rus, credincios vicleniei tradiționale rusești, ar fi înțeles că teritoriile românești să fie contopite cu Basarabia noastră. Din partea unor oameni care au fost în stare să puie la cale împărțirea României și să se poarte așa de mișelește cu noi, ne putem aștepta la orice. Și Țarul Nicolai și Milnikof reprezintă mentalitatea și sufletul poporului rus.

Cel mușcat de șarpe se teme și de râme; pe mine mă îngroșesc manifestele și interviurile lui Milnikof ca și necazurile Țarului.

Când am citit declarația rusului cu

independența țărilor lor, după aproape o sută de ani, rușii își întind revoluția pe pămîntul Moldovei, ca să aibă răsunset în Țara lor. Dar spre deosebire de ceilalți care se gîndeau numai la interesele lor, oamenii cei noi ai Rusiei celei nouă ne pregătesc și Republica Română.

2 ianuarie 1940

A venit, însă, nenorocirea pentru toată suflarea românească — am cedat bolșevicilor Basarabia și Nordul Bucovinei, și în câteva zile Kazimireștii (rude cu Gorovei) au trebuit să pribegescă — Și-au luat vreo douăzeci de cai și trăsurile, au încercat în ele câteva lucruri pentru traiul zilnic, s-au despărțit cu jale de servitorii lor, au lăsat toată gospodăria și fabrica mare de spirit și au trecut granița în Moldova. Din Botoșani nu au venit prin Fălcioci, ci au apucat înspre Pașcani, ca să ajungă la Bățătești, unde s-au stabilit.

La 16 noiembrie 1940 scrisoare alarmantă de la Ion Mușlea, directorul Arhivei de folclor a Academiei Române din Cluj; acum vremelnic la Sibiu. Îmi cere corespondența ce am avut-o cu privire la Șezătoarea, pe care i-am făgăduit-o; îmi cere partea folclorică a

privire la Ucraina, mi-am adus aminte — nu știu pentru ce — de o ședință a Camerei noastre, în care pe când vorbea d. Stere despre Ucraina, dnii Take Ionescu și Iorga — Iorgal — l-au întreprut pentru a declara că dumnealor nu știu ce-i aceea U—kra—ina.

Acuma au ocazia să audă că există o țară care se cheamă Ucraina și, nemaifiind pe tron țarul, nu se vor mai teme să rostească numele ei, și nu ar mai putea indispuie pe ministrul Rusiei.

Istoria se repetă; frază banală, dar care exprimă un mare adevăr. La 1821, grecii au făcut revoluție pe pămîntul țărilor noastre, ca să-și capete

bibliotecii mele, iar cât se poate mai grabnic — motivează: „Mi-e atât de teamă că s-ar putea să nu mai fie nici ale Clujului, nici ale Bucureștiului, și nici chiar ale Dvoastră, încât îndrăznesc să vă rog să vă hotărâți a vă despărți de ele”.

Credea oare Mușlea că vor ocupa rușii Moldova? Dar cu Bucureștii ce crede el că poate să se întâmple?

Tot frica de invazia rușilor?

Acum văd că Mușlea a avut dreptate. Rușii au făcut invazia în Moldova, dar au putea și ungerii să facă invazia în bucăcița de Ardeal ce ne-a rămas, și atunci...

Am fost în satul Rusi, la preotul Barbier, care m-a vizitat, și e un om foarte plăcut. Este un refugiat din Basarabia și scriitor talentat. Trăiește bine în satul acesta. Un țaran i-a oferit casa lui, o casă bună, în care să locuiască; altul i-a dăruit un purcel, ca să-l taie de Crăciun. Nevasta îi este însărcinată. Amândoi iubesc mățele și dorm în pat cu ele.

Ce contrast între el și Sava Gulinski din Cozmeștii lui Sturza; e de multe ori milionar, acest Gulinski. Are automobil elegant, face agricultură, are o crăsmă și doarme într-o cameră miserabilă. Dar Sava Gulinski a fost jandarm român.

La 26 august 1940, către seară, a sosit la mine Leca Morariu, cu soția lui. Veniau din Suceava, într-un docar mare, cu un cal și cu bagaj cât a încăput în docar. Scăpase din Cernăuții ocupați de ruși, care-l cercetau în fiecare zi, îi propuneau să rămână pe loc pentru că au nevoie de oameni învățați, dar au fugit lăsându-și casa cu biblioteca și cu toate colecțiile lui, așa de frumoase. Mi-a povestit cum a străbătut, pe o noapte întunecoasă, o pădure în care a căzut într-un șanț plin cu apă, și când se zărea de ziuă a ajuns pe pământul Moldovei neocupată și cu ochii plini de lacrimi și-au făcut amândoi cruce și au mulțumit lui Dumnezeu.

A doua zi au plecat spre Roman, cu intenția de a ajunge cu docarul acesta cu un cal la București. Am admirat pe doamna Morariu, femeie așa de energică vrednică soție a unui scriitor.

Tot ieri a fost la mine și preotul Hodoroabă venit să vadă pe decanul scrisului moldovenesc.

La 5 septembrie intrăm sub altă stăpânire. Generalul Ion Antonescu, acela care a fost jinit fără lege și fără judecată în cămășoara la Bistrița, care a pus purtat cămașa verde, este acum șeful guvernului.

„Este chemat să aducă liniște și mângâiere unui neam amarât de guvernarea tiranică în care trăiește de zece ani, și în timpul căreia au fost omorâți mișelește tinerii generației naționaliste și au fost prădate milioanele țării sub pretext de înarmare”.

Acastea se referă la Regele Carol II. Cu generalul Antonescu se înmulțește încă cu un numărul aventurierilor stăpânitori de țară.

A doua zi Regele a abdicat.

Note 1

Petru Gorovei (1831—1889) coboară din boieri moldoveni a căror vechime datează de câteva secole.

Bezrivoni spune în broșura Din alte vremi despre Gorovei în Artur Gorovei genealogist că familia sa coboară din cavalerii secolului XI. Prin femei se trage din neamurile străvechi Bucium, Brăescu, Izmană, Beldiman, și Borș, iar întreaga boierime de la Carpați până la Nistru îi este înrudită.

A fost revoluția gardiștilor și la noi, în Fălcișeni, pusă la cale de ministrul de Interne, General Petrovicescu. S-a găsit lista celor care trebuiau să fie uciși, între ei eram trecut și eu, și Sorin, în rândul tuturor proprietarilor din județ.

30 mai 1941

Eram la Bunești când treceau 50 camioane automobile încărcate cu soldații italieni, cari se deuceau să se bată cu rușii, dar au greșit drumul și s-au oprit. Priveam din balcon și văd că

soldații intră pe poartă, năvălesc în livadă fără ca nimeni să mă întrebe de-și primesc, încep a-și întinde corturi, taie crengi întregi din arborii fructiferi, ofițerii intră în casă și scot scaunele ca niște selbatici. Am reclamat jandarmilor, care mi-au răspuns că nu pot să facă nimic. Apoi au început să taie din copaci, și au făcut foc în șura de care este lipit grajdul vitelor și hambarul. Mă uitam cum mă devastează aliații noștri italieni și nu puteam să fac nimic.

Între ofițeri era unul care vorbea puțin franțuzește, și mă mângâia că-mi vor plăti toate daunele ce voi suferi. A doua zi am plecat la târg, nemaiputând să sufăr atâta barbarie. Am făcut o jalbă în franțuzește și am voit s-o înmânez d-lui general care era în oraș. M-am dus la cercul militar, unde locuia, dar mi s-a spus că dl general nu primește pe nimeni și nici scrisori, care trebuie să i se trimească prin poștă. Mă întorceam acasă, când un soldat român care ieșea de la cerc îmi arată pe trotuarul din față doi ofițeri italieni, și-mi spune că unul dintre ei știe bine românește. Trebuie să fi fost vreun italian stabilit de mai multă vreme în țară. I-am spus ce mă doare și a luat jalba mea ca s-o prezinte el d-lui general.

După 11 zile, la 2 august, italienii au plecat din Bunești, și un căpitan m-a chemat să-mi plătească despăgubirile. S-a dus Sorin, dar n-a mai găsit pe nimeni, ci numai răspunsul căpitanului: despăgubirile urmează a se plăti de... primăria satului.

Peste câteva zile m-am dus la Bunești, iar n-am putut să stau acolo, privind dezastrul ce au făcut selbatici soldații italieni, pe cari Lică Stino îi socotea niște bravi eroi — era prieten cu un ofițer italian.

M-am revoltat, m-au degustat dezastrul ce am găsit. Grădina desfigurată, brazii dezgoliți de ramurile ce atârnau la pământ, gardul lung de carpeni de asemenea, salcâmi tăiați, alții jupuți, iarba toată călcată și spurcată, toată grădina numai șanțuri, unde au fost corturile, sute de cutii de conserve goale aruncate pe toată grădina, sârma ghimpată din gardul care conjoară cele cinci hectare de livadă tăiată, o murdărie colosală. Ba, culme a dezastrului, trei roți de la un car arse și fierăria lor furată.

Am reclamat la Consulatul italian care mi-a răspuns niște povești, am reclamat Ministrului italian, și iată o comisiune ca să facă cercetări de daunele ce am suferit. Un căpitan italian, Gatti, locotenentul de rezervă State, de la garnizoană și cu interpretul Francisco Girotti, au găsit că am o pagubă de 27.000 lei, pe care i-am cerut dar nu i-am mai primit.

La 6 Decembrie 1941, Pan Halippa îmi scrie că partea a doua a articolului meu a fost așa de ciopârțit de cenzură încât nu poate să-l publice în *Viața Basarabiei* (este vorba de articolul „O călătorie în Cehoslovacia”) și fiind bolnav, nu s-a putut duce la cenzură să întrebe de ce l-au ciopârțit.

Eu, însă, bănuiesc.

Vorbind despre un concert coral ce am ascultat la Praga am convingerea că a fost alcătuit în așa chip, încât să se arate că toate popoarele slave ce ne înconjoară au un singur ideal: unirea rasei slave. Se vede că asta nu le convine cenzorilor și de aceea vor fi suprimat această bucată: Halippa îmi trimite foile cu zațul acestei a doua părți din articolul meu.

Eveniment editorial

În această primăvară, în care garoafele sângelui au înflorit atât de învaltoare pe pământul străbun basarabean, frații români întru scris de dincolo de Prut ne-au făcut pentru bibliotecile noastre un dar de o preț inestimabil: o nouă ediție (într-un tom cu o legătură elegantă) a lucrării de istorie literară veche a profesorului Ștefan Ciobanu (1883—1950) ¹. Înzestrat deopotrivă cu harul discernământului, al divinației chiar, dar și al obiectivității și al cuvântului sobru (însă expresiv), autorul ne dă cu această carte nu o istorie literară critică (precum N. Manolescu, deunăzi), nici una estetică (precum I. Negoțescu, tot deunăzi), nici una polemică (precum E. Barbu, prin 1975) și nici, în fine, una exactă (precum Al. Ștefănescu, probabil mâine), ci una care le include pe toate acestea la un loc, ori, și mai bine, asemenea lui Ion Rotaru, modest dar nu fără rigoare terminologică, o *istorie a literaturii române, pur și simplu*.

Sastisit de lectura numeroaselor — și vajnicelor — „reconsiderări” de valori de după revoluția din 1989, cititorul aleargă aproape disperat spre scrieri de acest gen, apărute în premieră în momente în care puterea de stat avea și altceva de făcut decât să „orienteze” creația, curios să știe până la capăt adevărurile esențiale despre filia noastră ca neam: cine suntem, de unde venim, încotro mergem... A existat, cândva, o literatură populară care a ajuns, pe alocuri, să rivalizeze cu succes cu cele mai netăgăduite valori ale literaturii culte. Trebuie văzut dacă și în ce măsură superlativetele, câte s-au rostit, se justifică; avem un patrimoniul excepțional de capodopere ale literaturii religioase — *Zăcutia* lui Vartolomeu, *Palia de la Crăștie*, *Psaltirea* în versuri, *Biblia de la 1688*, *Dictăniile* lui Antim Viteazul ș.a. —, trebuie să știm mai mult, dacă se poate totuși, despre specificul și valoarea acestora: există, pe de altă parte, și o literatură laică, de asemenea valoroasă — *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (în parte), cărțile populare (la fel), praviile, cronicile, *Istoria ieroglicică* ș.a. —, acum, când, întorcându-ne la libertate, ne-am întors și la credință, trebuie să aflăm adevărul despre relația laic-religios — cu ce s-a ales cultura de pe urma acestei relații; trebuie să știm în sfârșit, în spiritul unei comparatistici

¹ Ștefan Ciobanu: *Istoria literaturii române vechi*, Chișinău, Hyperion, 1992 (cu o prefață de Dan Horia Mazilu).

corecte, detalii despre influențele, filiațiile și paralelismele câte și cum au fost, între literatura română și literaturile prietenilor ori neprietenilor noștri...

Intuțiile și formulările norocoase — pe ansamblu sau în amănunt —, comparabile cu propozițiile critice articulate de cei mai originali istorici literari de azi, nu sunt rare deloc. Alegem câteva, aproape la întâmplare: despre *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, „este aproape cu neputință de a reda toată bogăția de idei, de cugetări, de parabole și de exemple din această operă. Este un fel de enciclopedie moral-religioasă și filozofică a trecutului, în care se concentrează toată înțelepciunea bătrânească, toată enunțurile religioasă și politică a vremurilor vechi; despre Dosoftei: „Se poate spune, fără exagerare, că mitropolitul Dosoftei a fost una din cele mai luminate fețe bisericăști ale ortodoxismului, care joacă un rol însemnat nu numai la români, ci și în viața cultural-bisericăscă a Ucrainei și Rusiei moscovite”; despre Ion Neculce: „Nici unul din cronicarii noștri mari și mici ai epocii n-a știut să-și îmbrace gândul și sentimentul într-o haină mai aleasă a graiului strămoșesc ca Ion Neculce... Este cel mai talentat prozator al vechimii, prevestitor al marelui Ion Creangă”; despre D. Cantemir: „Personalitatea culturală a lui D. Cantemir depășește tot ce a dat până acum geniul românismului... poate, numai regretatul N. Iorga se apropie oarecum de figura uriașă a lui D. Cantemir”; în fine, despre Chesarie Râmniceanul: „Opera principală a lui Chesarie Râmniceanul sînt *Minelele* lui, impozanta lucrare apărută în 12 volume... nici o lucrare de acest gen nu depășește opera lui Chesarie”.

Este posibil, însă, ca cel mai viu interes al cărții să se datezeze în primul rând iscusinței cu care sunt înfățișate relațiile româno-slave pe domeniul atât de controversat al culturii noastre medievale. Este drumul pe care au mers, înaintea lui Ștefan Ciobanu, I. Bogdan și Ilie Bărbulescu, slaviști remarcabili și unul și-celălalt. Sunt de cercetat în acest sens capitole ca: *Literatura slavă la români*, *Istoriografia slavo-română*, *Începuturile scrisului în limba românească* ș.a.

Mai puțin savant, parcă, decât *Istoria* lui N. Iorga, sau a lui N. Cartoian, poate chiar decât a lui Sextil Pușcariu, și cu mai puține intuiții ale artei scriitoricești decât *Istoria* lui N. Manolescu (vol. I), lucrarea lui Ștefan Ciobanu nu este nici mai puțin documentată, nici mai puțin bine gândită și scrisă. La nivelul actual 1992, ea este un eveniment editorial. Adevărul acesta și altele încă pot fi verificate numai prin lectura directă a cărții. Cititorul interesat o poate face, firește, fără nici o dificultate.

Marcel CRIHANĂ

Documente istorice bucovinene

În august 1928 s-au împlinit 500 de ani de când Alexandru cel Bun a dăruit „slugilor” sale Stanciul și Crâstea, pentru slujbe „drepte și credincioase”, satele Banila și Lujiștii (acum Igești) pe Sirețel, numit mai târziu Sirețelul Alb și, în sfârșit, Sirețelul Mic, un afluent sud-vestic al Siretului, în Bucovina.

Sunt puține documente și sate a căror vechime să se confunde cu începuturile organizării Moldovei în fericita și deosebit de lungă domnie a înțeleptului bunic al lui Ștefan cel Mare și o amănunțită comentare a vechiului pergament, dimpreună cu a altuia de la Alexandru Lăpușneanu, privitor la aceleași sate și la descendența lui Stanciul, se impune față de acest trecut multiseclar.

Documentele au fost dăruite D-lui Sever Zotta de către Dl Eudoxie Ursachi, ultimul proprietar român în comună, azi numită Banila moldovenească, vechi cuib de mazili și răzeși, înconjurată pe vremuri de codri atât de mari, încât e de mirat că puteau să existe și sate în părțile acelea acum 500 ani.

Încă în 1775, maiorul austriac Frederic de Mieg constată că, afară de partea dintre Prut și Nistru, aproape întreaga Bucovină este acoperită cu păduri, exceptând luminșurile din Suceava, Horaești, aproape de Rădăuți și Cernăuți.

Din ce trăiau oamenii, ne întrebăm firește, în această vale atât de îngustă a Siretului Alb (și anume până la pârâul Mândra, care desparte comuna Budeiș de Cireș, fost cătun al Banilei pe Sireț).

Chiar acum, după 500 ani, deși s'au prefăcut multe părți din păduri în teren arabil, totuși acest teren, cultivabil azi, nu este suficient pentru hrana locuitorilor din Helgea, Coșciuea, Mesteceni, Davideni și Cireș, cari au aparținut la comuna Banila și anume până la pârâul Mândra.

Păduri după păduri dispar din an în an, făcând loc așa numitelor zruburi sau lazuri, cum se zicea pe vremuri. Deși Banilei pe

După marea unire, cercetările istorice și etno-folclorice, sociologice cu caracter monografic, ideologice, atât în Basarabia cât și (mai ales) în Bucovina au cunoscut un fericit revirement. Animatorul, cunoscutul istoric Ioan Nistor, a adunat în jurul său o pleiadă de intelectuali. Din această categorie face parte și inimosul om de cultură bucovinean de strălucită sorgine, Alexandru Cavaler de Dașchevic, autorul studiului de față. Cu toată urgia vremurilor, asemenea texte au supraviețuit în arhive de familie, la oameni care și-au pus în pericol libertatea, uneori chiar viața, păstrându-le. Promitem să revenim într-un număr viitor atât cu date biografice despre autor cât și cu descrierea peripețiilor prin care au trecut aceste texte. Mulțumim familiei dr. ing. Pompiliu Piso din Cluj pentru generozitatea cu care ne-au facilitat posibilitatea valorificării acestui studiu revelator pentru situația românilor din Bucovina.

Aurel CÂMPEANU

Sireț i se zicea de regulă Banila moldovenească, spre deosebire de cea rusească pe Ceremuș, totuși un document de la Vasile Lupu Voievod din 7156 (1648) Iulie 13, îi zice „Banila cea românească”; iar dintr'un certificat eliberat de Cercul Bucovinean din Cernăuți din 16 Iunie 1886 sub No. 369, D-lui Andrei Dașchevic nobil, cum că D-lui a fost coproprietar al satului Banila pe Sireț Jud. Suceava (actual Storjineț), se constată cum că satul Banila purta deja, de atunci, numirea oficială Banila pe Sireț.

Wickenhauser identifică acest sat cu Banila pe Sirețel cel Alb, care este identic cu Banila Moldovenească. Afluenți ai Siretului Alb sunt izvoarele Siretului și anume pârâul Coșciuea, care parcurge cătunul Coșciuea și pârâul Helgea care parcurge cătunul Helgea (Hilce) și abia la hotarul cătunului Suloștia se împreună la un loc și abia de acolo poartă numele de Sirețel sau Siretele cel Mic.

Celălalt sat, Lujiștii, dăruit de Alexandru cel Bun lui Crâstea, numit în 1555 Igești pe Sirețel Alb, iar mai târziu Igești, se hotărăște la vest cu Ciudei și Crasna, la nord cu Pătrăuți și Budeiș, la est cu Pătrăuți, iar la sud cu Vicovul de Sus.

Trecem acum la publicarea

interesantelor documente:

1) *Uric dela Alexandru Voievod (cel Bun) din 6936 (1428) August 5.*

Alexandru Voievod dăruiește slugilor sale Stanciul și Crâstea, pentru slujbele credincioase, satele Banila și Lujiștii, lui Stanciul o parte Banila, iar lui Crâstea și soției sale Maria, o parte Lujiștii.

„Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Voievod, Domn Țării Moldovei, cunoscut facem prin această carte a noastră, tuturor cari vor vedea-o sau vor auzi-o cetindu-se, că aceste adevărate slugi ale noastre Stanciul și Crâstea ni-au slujit nouă cu dreptă și credincioasă slujbă către noi, i-am milit pe ei cu a noastră deosebită milă și le-am dat loc în țara noastră două sate anume Banila și Lujiștii, lui Stanciul parte Banila, iar lui Crâstea și femeii lui Maria Lujiștii parte de Stanciul.

Toate aceste ca să le fie lor uric cu tot venitul, lor și copiilor lor, fiecărui pe partea sa, precum stă mai sus, așijderea și nepoților și strănepoților lor și răstrănepoților lor și la tot neamul lor și de nime nestricat în veci, iar hotarul acestor două sate să fie cu toate vechile hotare pe unde din veac au umbat. Și întru aceasta este credința Domniei noastre a mai sus scrisului Alexandru Voievod și credința iubitului fiu al Domniei mele Iliăș Voievod și credința tuturor copiilor noștri și credința boierilor noștri, credința panului Mihail și a copiilor lui, cr.p.Vâlcea și a c.l. cr. p. Cupoici dvornic, cr.p.lurj și a c.l., cr.p. Negrea, cr.p.Nestiac și a c.l., cr.p. Iliăș și a c.l., cr.p.Dan și a c.l., cr.p. Isaie și cr. c.l., cr.p. Uneliat și a c.l., cr.p. Iuri Jumătate și a c.l., cr.p. Ciorbă și a c.l. cr. p. Domoncuș, stolnic și a c.l.crt. p. Negrilă ceașnic, cr.p.Costici postelnic și credința tuturor boierilor noștri moldoveni mari și mici.

Iar după viața noastră oricine va fi Domn Țării noastre sau din copiii noștri, sau din neamul nostru, sau pe cine îl va alege Dumnezeu, acela să nu strice lor dania noastră, ci să li-o confirme și întărească, pentru că le-am dat-o lor pentru a lor dreptă și credincioasă slujbă. Iar pentru o mai mare întărire a celor sus scrise am poruncit slugii noastre credincioase Neagoe Logofăt, să scrie și să atârne peceta noastră de această carte a noastră. S'a scris în Suceava în anul 6936 Aug.6." Nota: Original pergament lungimea 45 cm 1 mm, din cari 8 cm 6 mm îndoitura pentru aplicarea șnurului de mătase roșie și verde. În verso pergamentului, la mijloc, următoarea însemnare cu litere latine, (tradusă în românește): „Danie despre Banila și Igești pentru moștenitorii lui Banilovschi, Mândra, Ciornohuz și Borșan cu Scripa. De N. Vasילו, evident proprietarul documentului din 1796.

2) *Uric dela Alexandru Voievod (Lăpușneanu) din 7064 (1555) Mai 7.*

Alexandru Voievod întărește lui Fedco și surorii sale Marușca, copii Magdei și rudelor lor Alexandru și frate său Avram Banilovschi diac și sora lor Fedca, copii lui Ioan Banilovschi, nepoții lui Danco Banilovschi, satele Banila și Iugești, conform privilegiului ce l-a avut aceasta

dela bătrânul Ștefan Voievod (cel Mare), iar strămoșul lor Stanciul, dela Alexandru Voievod (cel Bun).

Mai întărește lui Avram Banilovschi două fălci de vie la Cotnari, cumpăratură și două fălci și jumătate la Hărlău date jupăneșii sale Anghelina, de către mama ei Odochia, fiica lui Luca Arbore, portarul Sucevei, precum și mai mulți țigani.

Partea cea mai interesantă a acestui document este de ordine genealogică, întrucât din compararea lui cu cel precedent reiese clar că Stanciul Banilovschi este acel Stanciul, căruia dăduse Alexandru cel Bun satul Banila și care apoi cumpărase dela Crâstea Iugeștii (Lujiștii) dăruite de același voievod. Se poate deci urmări atât curgerea proprietății cât și filiațiunea în familia lui Banilovschi prin 127 de ani, în cari se perindează patru generații. Avram Banilovschi, fiind un boer foarte cunoscut, nu ne va fi greu să ne orientăm în curgerea generațiilor după prima lui manifestare publică, politică, cunoscută. El era o persoană de deosebită încredere a lui Petru Rareș în ambele domnii și a fiului său Iliș.

În Decembrie 1535 Petru Rareș, după incursiunea din luna Mai în Pocuția, și după ce trimise un sol la Viena (sosit la 1 Noiembrie) spre a cere împăratului Ferdinand mijlocirea unui armistițiu pe 2 ani, cu Polonia, trimise și pe Avram la Viena, la Regele Sigismund, spre a-i propune o întrevedere la Hotin. Regele ceru la 7 Decembrie avizul Senatului. Acesta, însă hotărî „pedepsirea lui Rareș” și Regele porunci obișnuitele trei chemări (literas restin) ultima semnificativ pentru înceteala mobilizărilor polone în 6 Martie 1536 cu termeni de concentrare în 25 Iunie.

Misiunea lui Avram a eșuat, deci formal, dar Rareș dorind de a răbuna înfrângerea nedreaptă din cauza trădării dela Obertyn în 1531, evident că nu urmărea decât trăgânarea operațiilor polone și din acest punct de vedere se pare că Avram a răsușit.

A doua misiune a lui Avram Banilovschi a avut loc în 1545 (August), — tot la Viena cu scopul de a cere extrădarea refugiaților Gliga fiul lui Arbure Ioan Crașneș.

Vascan nepotul de frate lui Șerpe cu tovarășul său Toader Tăutul, fiul lui Pătrașcu cu tovarășul său Vascan și Vlad „nu de jos” insistând domnul moldovenesc, ca acești supuși ai săi să fie extrădați după jurământ și încredințați în mâinile îmblătorului Avram, înțocmai precum mai înainte însuși fratele lui Avram, Toader pârcașul Hotinului, refugiat în Litvania, fusese extrădat Sultanului turcesc. Regele consultând pe sfetnicii lui, dădu lui Avram dreptul să pună mâna pe refugiați ori unde i va găsi.

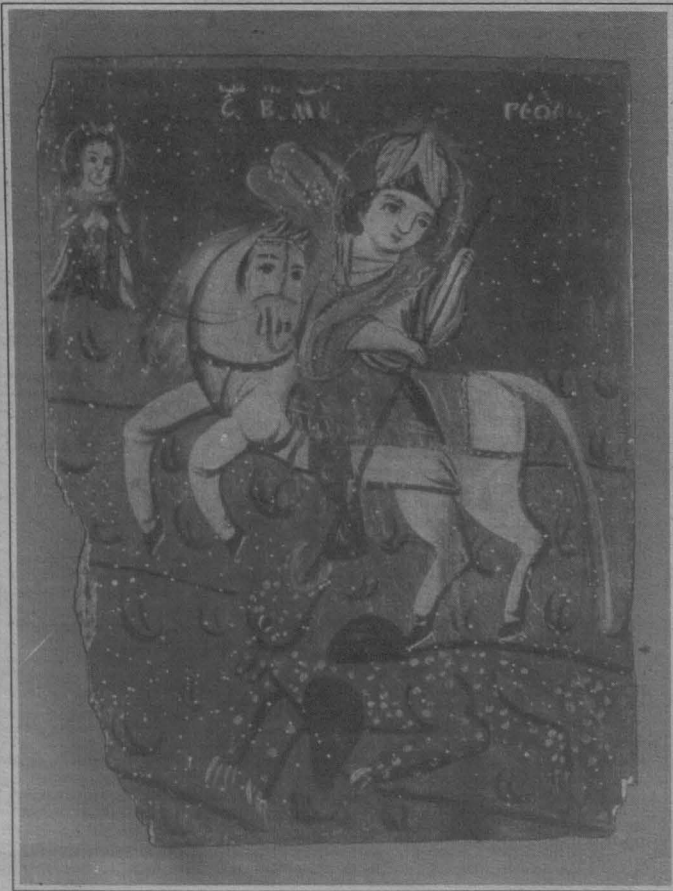
De acest Toader, care fiind ucis, nu mai figurează în documentul din 1555, ni confirmă documentele noastre interne ca pârcaș de Hotin din 1530 până în 1538.

Fiul și urmașul lui Rareș, Iliș, răsplăti credința lui Avram, pusă la o atât de grea încercare, și-l trimise, în Decembrie 1546 cu o importantă misiune, spre a câștiga bunăvoința Regelui Sigismund pentru noua lui Domnie.

Despre ceilalți membrii ai familiei Banilovschi n'avem nici o cunoștință specială.

Din documente reese că Fedca și sora lui Marușca (Maria), copii Magdei, erau veri primari cu frații Alexandru și Avram Banilovschi.

Cu generația din 1555 pierdem urma neamului Banilovschi și rămănem aproape mirați când în dosul documentului din 1428 și în procesul verbal austriac de hotărnicie din 1782 citim că mazilii și răzeșii din Banila sunt „Die Banilovskischen Erben” (moștenitorii lui Banilovschi) Nicolai diacon, Borșan, Andronachi Borșan, Ion, Vasile și Toader Ciornohuz, Ioan Creangă și Andronachi Scripa. Ei au împreună a patra parte și pretind „dieser Teil sei auf sie von Ihrem Vorfahren Stanciul Banilovschi gekommen” (Partea aceasta a venit la ei de pe strămoșul lor, Stanciul Banilovschi). Filiațiunea nu se arată, dar dintr'un document din 1743 aflăm că într'un proces pentru Banila, între T. Ciornohuz, T. Goian, Ursachi, și Isar, acesta a arătat un ispisoc dela Iliăș (Alexandru) Voievod din 1667, în care stă scris că Ioan Liperda cu frate său Ciornohuz și alți frați ai lor, toți nepoții lui Vidrașcu, apoi alui Mândrea, au avut o pricină de judecată cu Gheorghie și frații lui, fii lui Isar din Călinești, toți nepoții lui Costea din Lucavăț, pentru a șesa parte

din Bânila arătând că Costea a zlogit partea sa lui Mândrișor, bunicul lui Vidrașco. Partea aceasta a venit apoi prin cumpăratură la Goiașești. În verso copie germane: „Bewels dass die Ciornohusen vom Mindre Schwiegersohn des Banilovschii abstammen” (Dovadă că Ciornohuzenii descind din Mândrea, ginerile lui Banilovschii). Că Vidrașco bunicul Ciornohuzenilor a fost nepotul lui Mândrea, ne confirmă și următorul rezumat „Mărturie dela Ieremia Murguleț și dela alți oameni, precum a vândut Vidrașco, nepotul Mândrea lui Grigorie din Ilișești, jumătatea dintr-o a treia parte și a șesea parte din Ciudeiu, din anii 7157 (1649) Februar 22, drept 150 taleri bătuți.

Acest Mândria face deci legătură între vechii stăpânitori ai Banilii Moldovenești și răzeșii din 1782. De, el este vorba și în 1786 Iunie 17, într-o hotarnică din Banilia, ce este pe Siretul Alb „prin care se aleg părțile căpitanului Ioan Zota și ale verilor săi, Ciornohuzenii și Borșănești”. Aceștia au părțile lor, jumătate de cumpăratură dela un Banilovschii, iar jumătate de pe „moșul” lor Mândrea, iar Zota „de baștină de pe neamul său Mândrea”. Numele Mândrea îl poartă și azi o parte din Ciresi, sat aşezat pe teritoriul Bănilii, precum am văzut și de curând a căpătat acest nume stațiunea de c.f.r. din Ciresi. Mândria este o lungă fașie de pământ din hotarul Ciudeiului până în hotarul Pancei. Din 1754 Oct. 15 n l s'a păstrat o traducere germană a unei hotarnice din Banilia, când s'a măsurat „întreg hotarul în câmp: dela hotarul Budenilor până la marginea pădurii, deasupra casei lui Ciornohuz, ce stă pe marginea Săliștii, așiderea — măsurându-se și locurile de lângă Siret către munți, ce se cheamă Coșciuea, s'a găsit că câmpul are 200 odgoane și odgonul de 31 stânjeni, iar stânjenul de 8 palme domnești. Coșciuea însă este de 51 odgoane și mai jos este însemnată partea fiecăruia. Următoarea era împărțirea proprietății de atunci: 1/20 odg. G. Turculișt postelnic, cumpăratură dela Isar, 1/10 odg. I. Vlad pisar și St. Vlad împreună cu Goiașești, 6 odg. Vlađești în Coșciuea cu doi munți, H. Dumitrița și Crucile, 76 odg. partea Goiașeștilor, împărțită în două părți, cea a lui I. Goian și a fratelui său Nacul, dimpreună cu alți răzeși, care descind din Gheorghită Goian și partea lui Ilișe Goian cu răzeșii lui, cari descind din Isar, fratele lui Gh. Goian, 20 odg. partea Goiașeștilor în Coșciuea cu munții Păltinul, Bucov și Văratice, 18 odg. T. Păunel depe V. Păunel, 4 odg. T. Păunel cu muntele Șahovca, 12 odg. partea de baștină alui Sandul Onciul, 3 odg. ale lui Onciul în Coșciuea, 55 odg. partea lui T. Ciornohuz, fiul lui A. Ciornohuz, 5 odg. ale Ciornohuz în Coșciuea cu doi munți Veji și Holvești. Vra șă zică, comuna Banilia pe Siret, numită și Banilia Moldovenească sau românească, se hotărea pe vremea Domnitorului Alexandru cel Bun spre răsărit cu Budeni, prin părul Mândrea, aparținând acestei comune; comunile de azi Ciresi, Davideni, Mesteceni și Mega, prin descendență dela Banilovschii au trecut după cum urmează: Satul Ciresi la familia Mândrea și Goiașești, satul Davideni la familia Grigorcea și Zota, iar comuna Mesteceni

zisă și Augustendorf s'a deslipit în 1888 dela comuna Banilia pe Siret — Augustendorf numit azi Mesteceni poartă numele după donatoarea Augusta, născută Teodorovici, soția unui fost proprietar Goian care, prin anii 1830, a colonizat partea aceasta mlăștinoasă și acoperită cu păduri, în majoritate de esență mesteacăn, cu coloniști germani (șwabi) din Württemberg (Germania) și Boemia germană (Ceho-Slovaci), spre a câștiga meșteri teslari, dulgheri, de care se simțea nevoie și spre a defrișa pădurile tăiate. În prezent comuna Banilia pe Siret constă din următoarele cătune: Mesteceni, (Berezina), Hoiniceni, Poieni, Haritoneni, Plai, Coșuliua, Pantin, Salonețul, Chicera, Staica, Tarnița, Struinghiu, Laureanca, Rivnea, Socolița, Dunavăț, Fundoia, Vișe, Helgea, Coșciuea și Mocerca cari au o suprafață totală de 127 km². Unele din aceste cătune au un aspect individual și specific prin vînderea părților de moșii la alte neamuri aduse de proprietari. Având în vedere că terenul comunei acesteia a fost acoperit în majoritate numai de păduri de esență brad, molid, fag și carpăn, cari n'aveau în timpurile vechi nici o valoare, în consecință nu produceau nici un venit, din care cauză erau proprietarii nevoiți ca să vîndă terenuri împădurite la coloniști, spre a-și produce un venit pentru cheltuielile necesare. Așa au procedat Petre Goian, proprietar mare, din vatra satului, care a vîndut parcelele de câteva sute de hectare, din cătunul Poieni, la Ucrainenii, aduși din Galizia, vînzând una falce de loc dela 20 florini (40 lei) în sus. Din această cauză s'au introdus Ucrainenii în acest cătun iar Mihail Goian, proprietar mare în cătunul Helgea și Coșciuea a parcelat cătunele Dunavăț și Laureanca, în urma tăierii și exploatării pădurilor de pe acest teren, vînzând parcelele la Slovaci veniți din Gura-Humorului, Poiana Miculi, Solonețul Nou, Solca. Acești coloniști posedă în prezent căte o biserică romano-catolică aparținând la parohia din comuna Mesteceni și au avut, până la alipirea Bucovinei la Regatul vechi, căte o școală primară, cu predarea limbei polone. În prezent s'au transformat aceste școli primare cu căte două posturi în cătunele Dunavăț și Laureanca. În școli primare de stat cu predarea limbei române, predarea limbei polone ca obiect secundar de către învățători poloni, retribuiți de statul polon prin societatea școlară (Zvionzek) în Cemăuți.

Populațiunea din această comună constă din 8265 suflete și anume: După naționalitate:

1) Români	62%
2) Ucraineni	26%
3) Germani și alte națiuni	1%
4) Slovaci, Ruși și Poloni	7%
5) Evrei	4%

După confesiune:

1) Ortodox-români	88%
2) Romano-catolic	8%
3) Mozaici	4%

Comuna Banilia pe Siret este situată la poalele munților Carpați, care sunt împăduriti și din cari isvoresc mai multe pâraie și anume: părul Coșciuea și părul Helgea. În Sirețul se mai revarsă și alte

pâraie mai mici ca Struinghiu, Dunavățul, Solonețul Mic și Mare și Pantin. În apele din Helgea, Coșciuea, Struinghiu și Sirețelul se află păstrăvi, cieni, mreșe, și alți pești, iar în Pantin, știuci, cieni, coștruși, nidhari și plătife. Majoritatea locuitorilor se ocupă cu agricultura, cu lucrul în păduri, arderea de cărbuni, la fabricile de cherestea, care se află în cătunul Helgea și Coșciuea, precum și fabrica din Vatra Satului și cărașue. La un loc sunt 2292 contribuabili agricoli, care plătesc impozitul agricol în sumă de lei 529.323.

Afară de aceștia se află profesioniști și comercianți în număr de 207 și cari plătesc impozitul pentru exercitarea profesiei lor în val. de 144.379 lei.

În afară de aceștia se află în vatra satului (centru) marelui proprietar Maier Gross, care a cumpărat moșia dela fostul proprietar, Eudoxie Ursachi, ca descendent al familiei nobile Borșan, după mama sa Maria Gavril Borșan. Moșia susnumită are o suprafață de 2400 hectare. Fosta moșie a Goiașeștilor din cătunul Helgea, cu o suprafață de 3000 ha, aparține fraților Mihail și Felix Adelsberg.

Moșia din cătunul Coșciuea, fostă a Goiașeștilor, cu o suprafață de 4.200 hectare aparține în prezent moștenitorilor după Grigoraș de Goian, adică d-lui Conte Vasilio Iancu și d-nei Aglaia fiica d-lui Otto Flondor căsătorită cu profesorul universitar dr. Frencheanu. Pe moșia lui Maier Gross se află o fabrică de spirit, o fabrică de cherestea și două mori de apă. Pe moșia din Helgea se află o fabrică mare de cherestea și o cale ferată particulară îngustă.

Pe moșia din Coșciuea se află o fabrică de cherestea, cale ferată îngustă și cupatoare pentru var.

Mai este de remarcat că în cursul părului din Coșciuea se află o cascădă de o înălțime de 3 m în care făcea baie repausatul mitropolit Silvestru Morariu Andrievice. În anii 1880 petrecând ca oaspe, mulți ani, la fostul proprietar, Alexandru Goian, din care cauză această cascădă poartă de atunci numele de „Bischofsbad”, (baia episcopului). Precum am mai amintit majoritatea populației din această comună este de confesiune „ortodoxă orientală” care cercetată până la anul 1889, numai bisericuța veche clădită din lemn în centrul satului pe moșia fostului paroh Onciul Gavril, înrudit cu familiile Borșan, Dașchevici, Ștefanovici, Iacobovici, Boldișor, prin căsătorie. În 1889 s'a mai sființit o biserică clădită tot din lemn de brad în cătunul Coșuliua cu hramul Sf. Dumitru la care au contribuit cu partea cea mai mare maziții și răzeșii din cătunul acesta. Cam tot pe vremea aceea s'a clădit de proprietarul Alexandru de Goian moștenitorul moșiei Coșciuea dela unchiul său Ioan de Goian, obligat fiind prin testament că să clădească o biserică în Coșciuea și să îngrijească ca în ziua de Sf. Ioan dela Suceava, patronul defunctului Ion Goian și hramul bisericii să se celebreze o liturhie cu sobor după care să urmeze parastiasul în memoria donatorului. În anul 1889 au clădit locuitorii din cătunul Poieni o capelă ortodoxă orientală, prin colectare. În cătunul Staica s'a clădit pe la anul 1902 o biserică greco-catolică de locuitorii din acel cătun, transformată în urmă în biserică ortodoxă-română, cu hramul Sf. Ilișe.

Biserica veche, de sute de ani, din centrul satului, fiind prea mică față de numărul enoriașilor, s'a zidit o biserică mare, spațioasă în apropierea bisericii celei vechi, după planul bisericii de lemn din Vatra Dornei, pe locul donat de fostul proprietar Eudoxie Ursachi, care a costat 36000 coroane austriece (36000 lei) și care s'a sființit în anul 1905 cu hramul Înălțarea Domnului (Ispas).

La zidirea acestei biserici, au contribuit

cu partea cea mai mare Al. Goian, Eudoxie Ursachi, Maria Goian născ. Ursulean, Al. Repta, Ion și Dimitrie Baloșescu, Iuliana Volcinschi, născ. Iacobovici, Titus și Ion Cercavschii, Domițian și Paroh St. Ștefanovici, Al. Dașchevici, Petrea Hoinic, iar restul enoriașii ortodoxi orientali din localitate. Bisericuța cea veche a fost mutată în cătunul Helgea.

Pe lângă bisericile acestora ortodoxe, mai există 2 bisericuțe romano-catolice în cătunele Dunavăț și Laureanca și trei temple evreiești. La 18 Iulie 1860 s'a deschis prima școală primară din centrul Baniliei pe Siret cu limba de predare română și germană, cu un singur post.

În 1901 s'a mai înființat o școală primară românească în Coșciuea, azi cu 2 posturi, iar alta cu limba de predare ruteană și polonă, în cătunul Rivnea.

În 1907, s'au înființat căte o școală primară românească și ruteană în cătunul Poieni. În 1908, s'au înființat în Coșciuea, Helgea și Coșuliua căte o școală primară cu limba de predare ruteană.

În urma marelui război și după prăbușirea Statului Austro-Ungar și realipirea Bucovinei la Regatul vechi, în urma propunerii directorului școlilor Alexandru Dașchevici, nobil, la o ședință publică a consiliului comunal, ca toate școlile rutene (ucrainene) din localitate să fie transformate în școli românești cu începerea anului școlar la 15 Septembrie 1919. Propunerea aceasta a fost primită cu unanimitate de voturi, la care au participat nu numai consilierii români, ci și ucrainenii, poloni, germani și evrei.

În baza acestei decizii consiliului școlar al țării a aprobat transformarea tuturor școlilor neromâne în școli românești de Stat. În consecință toți învățătorii ucraineni au fost transferați în altă parte a țării, iar posturile devenite libere au fost ocupate cu învățătorii români. În anul 1928 se afla în comuna Centru, școala primară cu 5 posturi, cătunul Rivnea 2 posturi, Coșuliua 2 posturi, Coșciuea 2, Helgea 2, Laureanca și Binavăț căte 2 posturi, iar Staica și Chioerera căte un post.

Comuna Banilia pe Siret este traversată de o cale ferată dela stațiunea Ciudeiu, până la halta Coșciuea în cursul căreia se mai află dela stațiunea Banilia spre Coșciuea și următoarele halte erau Laureanca, Socolița și Helgea. Dela halta Coșciuea parcurge încă un tren particular al proprietății Coșciuea, distanța de 6 km. dealungul părului Coșciuea, în munți pentru transportarea produselor forestiere din această regiune.

Asemenea și în cătunul Helgea există tot un tren particular al proprietății din Helgea pe o distanță de 7 km. tot pentru transportarea produselor forestiere.

Afară de căile ferate menționate, mai există un autobuz și cinci mașini mici, pentru transportarea călătorilor între Banilia-Stoco - Cemăuți.

Având în vedere că comuna Banilia pe Siret este înconjurată de munți, acoperiți mai ales cu brazi și molizi și alți arbori și având în vedere că mai din toate văile munților isvoresc o mulțime de pâraie mai mici și mai mari, și având în vedere că din cauza munților împăduriti temperatura la poalele lor este foarte plăcută și ferită de curente și având în vedere că pe acest teritoriu se află și isvoare, cari conțin ape minerale, din care cauză sosesc sute de vizitatori în această localitate pentru recreație, Ministerul Sănătății, luând în considerație toate aceste beneficii ale localității, a proclamat și înregistrat comuna Banilia pe Siret, Județul Storoinet, ca stațiune balneară.

În această comună se află: Însușirea de păstrare și credit (Banca Populară), cooperativa de consum și producție agricolă „Unirea” și societatea culturală, morală, economică tot cu numele „Unirea” în casa națională română proprie și o bibliotecă populară română.

Cu toate că au trecut peste 500 ani dela donațiunea satului Banilia de către Alexandru cel Bun lui Banilovschii, locuit pe atunci de maziții și răzeși, au păstrat până în prezent descendenții mazițiilor și rezeșilor în partea cea mai mare, locurile moștenite de strămoșii lor, așa încât și azi locuiesc în vatra satului, Plai, Coșuliua, Haritoneni, aproape numai maziții și rezeși ca familiile: Borșan, Ursulean, Dașchevici, Goian, Urechea, Onciul, Cercavschii, Loghin, Scaba, Hariton, Băloșescu, Repta, Bohatir, Chima, Tatulici, Ștefanovici, Costean, Ciornohuz, Vlad, Moscaliuc, care au păstrat în tot timpul națiunea, obiceiurile și credința lăsată de strămoșii lor.

Alexandru

Cavaler de DAȘCHEVICI

ARTE PLASTICE

Mihail Grecu
poetică și polemică

Format în mediul artistic bucureștean, la sfârșitul anilor interbelici, (născut în 1916, la Făraoaica, lângă Odessa), Mihail Grecu avea să-și desfășoare întreaga activitate creatoare la Chișinău, în acea parte răsăriteană a Moldovei, pe care urgiile istoriei au ținut-o până deunăzi departe de țară, supunând-o totodată unor modele sociale și culturale ce s-au dovedit neviabile în chiar locurile de origine. Opera sa devine, în aceste condiții, un foarte impresionant monument al rezistenței împotriva varilor presiuni ce urmăreau alienarea spiritului creator autohton. Și ceea ce trebuie spus încă de la începutul oricărui comentariu al creației acestui mare artist — întrunită recent într-o „personală” la Muzeul Colecțiilor din București — este că el nu a răspuns în limbajul agresiunii culturale ce s-a produs asupra sa, ca și asupra întregului din care făcea parte. Retoricilor zgomotoase și mincinoase a realismului socialist, pictorul nu i-a replicat cu altă retorică ce ar fi apelat la argumente de suprafață, la simbolice facilă.

Polemica pe care o susține Mihail Grecu încă din perioada de debut a picturii sale se întemeiază pe valori fundamentale, ce aparțin deopotrivă orizontului artistic și social. Căutând adevărul în spectacolul vizual, ca și în perimetrul lumii lăuntrice, înzestrarea intangibilă deusă în expresiile culturale, artistul dorește înainte de toate să asigure caracterul specific al picturalității, condiție esențială pentru a putea investi tabloul cu sarcini afective și simbolice. Pictorul moldovean se face devreme cunoscut prin lucrări ce păreau să sfițeze prim-planurile săliilor moscovite, dominate de uriașe pânze debordând de însemnele unei actualități înțelese mai curând ca o sumă de mondenități reunind efigii leniniste, asalturi cosmice și exterioare

„constructiviste” cu macarale, țevi etc. Motivele lui erau „umile”, de o dezarmantă simplitate și „inacuale”.

O serie începută în anii debutului și continuată și astăzi este „Băiatul cu bol”. Observatorii atenți ai fenomenului artistic „sovietic” au remarcat, de îndată ce această serie a început să fie prezentată în expoziții îndepărtate de zonele consacrate ale picturii oficiale, și aplecarea asupra unor realități cutremurătoare ce veneau din universul uman sondat de Mihail Grecu. Surpriza consta nu numai în simplitatea și firescul motivului, ci într-un mod poate încă și mai convingător, în coloritul care, sub aparențele nonconformiste ale momentului, trimitea de fapt la o arie de puritate sufletească, la soluții tonale și armonice care evocau în fond viziuni cromatice afirmate în școala de pictură românească.

Preocupările lui Mihail Grecu pentru claritatea și proprietatea limbajului culorilor rămân o constantă a creației sale indiferent de structura compozițiilor. Ele apar însă deosebit de pregnant subliniate în acele tablouri în care imaginea nu tinde în chip special spre organizarea figurativă, ci spre revelarea aspectelor puțin vizibile sau ascunse ale concretului. În acest sens, ni se pare semnificativă seria sa „Flori de mucegal”, în care identitatea vegetală este doar sugerată de evoluția liberă a culorilor. Fascinat de jocul culorilor în expansiune, de posibilele configurații inedite și de conotațiile aflate în alcătuirile când abstracte, când figurative, ale petelor de culoare, pictorul ne vorbește, în fapt, de nevoia de a pune discursul cromatic în directă dependență de pulsul irepetabil al sensibilității sale.

Coloritul lui Mihail Grecu este, și în lucrările cu un pronunțat caracter abstract și în cele în care construcția figurativă face parte din programul său, extrem de variat. Abil cunoscător al armoniei și științel contrastului, pictorul creează câmpuri cromatice cu o deosebită forță de a impresiona retina privitorului. El are în plus o remarcabilă tehnică a eclerajelor, reușind dozări și efecte

surprinzătoare de lumină. Dezvelite de surse tainice de lumină, petele de culoare ne oferă fețe neașteptate ale materiei, efluvii vegetale, ecorseuri ale pământului. De multe ori, ecuația cromatică este pusă în legătură cu laboratorul sacru în care s-au făcut minunatele obiecte — textile, ceramică, piele etc. — ce compun patrimoniul artei populare de care pictorul se simte atras cu o rară putere. Sonda pe care Mihail Grecu o menține pe teritoriul fabulos al culturii populare este legitimată nu numai de ascendențele sale directe în ambianța culturală țărănească, ci și abordările conștiente pe care i le-au imprimat studiile întreprinse în atmosfera culturală românească.

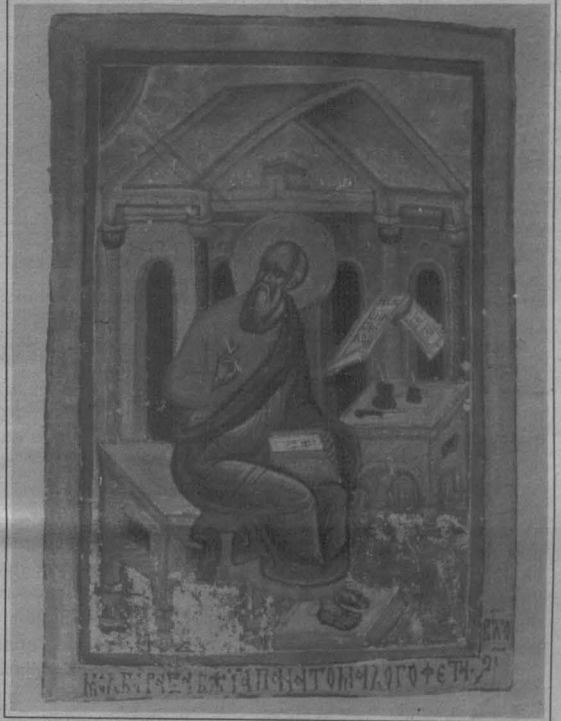
Legăturile cu solul fertil și senin al artei populare sunt de recunoscut atît în plan cromatic, cât și în privința alfabetului decorativ și simbolic ce răzbate din această lume spre pânzele sale. Multă vreme citatele din ornamentica și plastica populară puteau fi receptate mai ales ca modalitate de a opune unor clișee „realiste” prefabricate, forme originale și individualizate ale ariei culturale moldovenești. Aducerea motivelor artei populare în imagistica tablourilor lui Mihail Grecu are, după cum ne dăm cu ușurință seama, un alt scop decât acela de a „cita” un element decorativ, pentru simpla sa capacitate de semnificare; astfel de trimiteri restabilesc în profunzime legătura de vase comunicante ce există între entitatea culturală a strămoșilor și evoluțiile din propriul atelier. În plus, elemente aparținând unui fond expresiv ancestral sunt recuperate și împinse spre frontul viu și imprezvizibil al artei moderne, aducând, cum s-a întâmplat de atâtea ori în acest zbuiciumt secol, uluitoare soluții formale și simbolice. Din adâncimi temporale insondabile, spre câmpul imaginii șosesc reprezentări mitologice având generalitatea arhetipului, în tipare universale, uneori sau, alteori, modificate de geniul locului. Dintr-o nesfârșită serie de ipostaze ale popului vieții, cuprinzând întinderi euro-asiatice, Mihail Grecu s-a dovedit mai sensibil la formele abreviate, mai aproape de „tiparul dacic” al bradului, la care

se referă Paul Petrescu, un reputat cercetător al domeniului.

Mal mult încă decât arbele vieții, pe Mihail Grecu îl atrage poarta — unul dintre cele mai prestigioase elemente ale universului domestic al țărânului de pe aceste meleaguri carpatodunărene-pontice. Într-o largă serie de opere, cu titluri pline de sens și de încercături poetice (*Poarta străbunilor*, *Privirile porții*, *Poarta familiei*, *Poarta celor două inimi*, *Poarta ochilor înlăcrimați*), este adusă în planul apropiat al imaginii partea cea mai sensibilă a locuinței. Aici, la poartă, sub auspiciile unui bogat material simbolic, încep și se sfârșesc toate drumurile omului. Poarta cuprinde, într-o teorie simbolică unică, soarele și luna, uneori antropomorfizate, arbele vieții, păsări și cal cu rol psihopomp,

șarpele casei... Pe Mihail Grecu îl răscolește într-un mod cu totul aparte poarta-privire, acest principiu diurn și rațional instituit la limita dintre spațiul domestic și lume. Veghea pe care o mențin acești ochi, antropomorfizând poarta în întregul ei, cumulează înțelesurile purtate de flințele simbolice aflate pe poarta tradițională țărănească. Omniprezența ochilor, acest permanent dute-vino al omului, antrenat de ireductibilele rituri de trecere, sunt accentuate, în lucrările lui Mihail Grecu de culoare. În structura porții, care așează un joc de transparențe și opacități între casă și lume, ochii pictați de acest mare pictor din ținuturile răsăritane ale României sunt plini de viață, câteodată înșeninați, câteodată înlăcrimați...

Constantin PRUT

MUZICA

EXISTĂ JAZZ
ÎN BASARABIA?

În aproape două decenii de practicare a criticii de jazz, am învățat să „citesc” acest gen muzical ca pe un barometru al situației culturale din diferite părți ale globului. Sau, mai precis, al secțiunilor celor mai dinamice, mai creative, din cadrul culturilor naționale actuale. Ca atare, mi s-a părut semnificativ faptul că mult-visatul-meu-prim-voiaj-în-Basarabia s-a petrecut tot sub auspiciile jazzului: în primăvara anului 1991, Grigore Dolință, entuziast promotor de muzici sincopate pe malurile Băcului, pune pe picioare cea de-a doua ediție a Festivalului Internațional de jazz de la Chișinău. Cu o gentilețe specifică basarabeană, Grig venise până la Iași cu un autobuz special, spre a duce la Chișinău o bună parte din „floarea cea vestită” a jazzului românesc. A fost o experiență inublabilă, atât sub raport uman, cât și muzical. Publicul, deși nu prea numeros, reacționa cu aceeași căldură și receptivitate ca și cei pe care-l cunoașteam atât de bine de la Sibiu sau Costinești, de la Cluj sau Brașov, de la Timișoara, Iași, Galați, Satu-Mare... Interpreții locali păreau bine

acomodați la imperatiile unei muzici în care tehnica instrumentală joacă un rol esențial. Dotările materiale erau la înălțime: impozante săli de concert, studiouri radio și tv bine echipate și, îndeosebi, un sistem educațional funcțional.

Chestiunea ce se pune (și mi-a fost pusă de către numeroși curioși, după întoarcerea mea acasă) este dacă poate fi sau nu vorba despre existența unei scene de jazz basarabene. Răspunsul necesită nuanțări: statutul cultural în sine al Basarabiei a părut uneori marcat de maledicțiunea provincialismului, fie atunci când teritoriul în cauză a fost încorporat în mod arbitrar țaratului rusesc/sovietic, fie (din păcate și) atunci când el a revenit la patria-mamă. Și totuși, în acest intermندیu — la fel ca în toate celelalte ținuturi românești — resursele de talent artistic se refac, în mod miraculos, contra tuturor adversităților istorice. Opinia mea este că actualii practicanți ai jazzului (și ai muzicii contemporane, în genere) din Basarabia ar trebui considerați ca parte integrantă a culturii române, atât în beneficiul lor, cât și al nostru. Chiar dacă muzica, artele plastice, coregrafia și arhitectura sunt mai puțin dependente de arealul național decât artele cuvântului, emprenta unui anumit spațiu spiritual rămâne indelebilă. Oricine cunoaște lumea jazzului

de azi va continua să-l considere pe Steve Lacy american, deși celebrul saxofonist trăiește de un sfert de secol în Franța. La fel, Enrico Rava rămâne italian, Miroslav Vitouš — ceh, Gato Barbieri — argentinian, John Surman — britanic, Vladimir Tarasov — rus, Maria João — portugheză, Aki Takase — japoneză, Jean-Luc Ponty — francez, indiferent de țările pe unde ei își găsesc domiciliul, mai mult sau mai puțin temporar.

Dacă ar fi să delimităm un „trend” principal printre meandrele post-moderniste ale muzicii, el s-ar numi în acest ultim deceniu, *world music*. Fără îndoială, jazzmenii basaraberei cei mai tineri au un fler aparte pentru integrarea ritmurilor și melosului folcloric din ținutul lor natal în asemenea structuri muzicale, receptate cu interes în marile capitale ale lumii. O face, cu succes — la faimoasa casă de discuri ECM — pianistul Mihail Alperin, născut la Chișinău, dar naturalizat moscovit în ultimii ani. Duetele lui cu extraordinarul cornist Irakli Shikloper topeșc într-o magmă sonoră fierbinte reminiscente din folclorul românesc al Basarabiei, dar și melodii tradiționale rusești și chiar tuvine (prin cooptarea, pe ultimul disc, a unui impresionant cor din Tuwa, o republică învecinată Mongoliei, pe care Stalin a înghițit-o, fără măcar vreun scâncet din partea comunității monșiale „civilizate”).

În același timp însă cu

derularea carierei internaționale a lui Alperin, la Chișinău a apărut o „ generație spontană ” de foarte tineri jazzmeni. Lipsiți aproape complet de surse de informare la zi, dar și ferți astfel de intruziunea excesivă a modelelor și melodelor de aiurea, formațiile *Legnda* și *D.A.V.I.* captivează auditorii prin prospețimea și originalitatea viziunii lor jazzistice. M-am convins de asta urmărindu-le recitalurile, la Chișinău, ca și la festivalurile noastre de specialitate ținute la Sibiu, Costinești, Brașov, Galați și Iași. De la prima ar fi de reținut spiritul ei ludic și pulsația de-a dreptul magnetică asigurată de nucleul ritmic, alcătuit din doi muzicieni de forță: basistul Sergiu Testemițanu și bateristul Oleg Baltag (trupa funcționează și ca grup rock de inspirație *Phoenix*, cu vocalistul Iurie Sadovnic). Cvartetul *D.A.V.I.* este o surpriză sub toate aspectele, începând cu vârsta componenților, toți sub 20 de ani (ba chiar trei dintre ei aflați încă pe băncile Liceului de muzică „Ștefan Neaga” din Chișinău). Pianistul Dumitru Belinschi, lider al formației și student în anul I la Conservatorul „Gavril Muzicescu” din Chișinău, asigură împreună cu violonistul/ acordeonistul Andrei Oloieru calitatea melodicomerică a unor piese inspirate, pregnante, pline de vivacitate. În timp ce basistul Vadim Tichisanu și bateristul Igor Varicaș susțin savurosul sector ritmic, adeseori

condimentat cu ancestrale iuțeli de factură aksak. Să nu ne mira dacă un asemenea grup s-a bucurat deja de aprecierea pozitivă a unor experți din diverse țări, prezenți la amintitele festivaluri. Să ne mire doar curioasa decizie a juriului concursului debutanților de la Sibiu, care i-a privat pe cei patru juri basarabeni de o meritată consacrare. N-ar fi asta singura injustiție pe care ne-o facem singuri! Oricum, ambiționat de asemenea tratament, cvartetul *D.A.V.I.* și-a ameliorat prestația și în evoluțiile sale ulterioare.

Așadar, la ora actuală, cel puțin muzicienii basarabeni amționționați ar putea fi integrați curentului periplanetar *world music*. Așteționea e valabilă și pentru strălucitorul cvintet de alămur *Moldova Brass*, condus de trompetistul Sergiu Cârștea, cu un repertoriu ce conține prelucrări de la clasicii barocului până la muzica de avangardă a secolului nostru. Pentru a rotunji acest succint panoramă, mi amintesc emisiunile de jazz susținute la Radio Chișinău de către tânărul muzicolog Ion Chiorpec. Dacă nucleul jazzofili există în Basarabia va fi cultivat cum se cuvine și dacă ținutul dintre Prut și Nistru și-ar relua locul firesc între fronturile României, atunci mișcarea românească de jazz ar beneficia de un valoros influx revigorant.

Virgil MIHAU

Basarabia, Golgotă românească

Oscar Wilde spune, într-una din minunatele lui povestiri, cum Iosif milostivul, mergând prin Arimateia cu asinul, de căpăstru, a ajuns la o fântână. Ce vede el la acea fântână! Un tânăr frumos, îmbrăcat în haine scumpe, cu față distinsă, care plângea cu lacrimi șiroaie peste fântână.

Omenos din fire, Iosif leagă asinul de un pom, se apropie de tânăr, și-l întrebă: De ce plângi, copile? Ce-ți lipsește? Tânăr ești. Frumos ești. Din familie bogată ești, se vede pe veșmintele tale... Purtat prin școli ai fost, se vede pe fața ta. Spune la moșu, ce-ți lipsește de plângi cu jale mare peste apa din fântână?

Tânărul se uită în ochii lui Iosif, vede că-i vorbește de la inimă, și răspunde:

Omule, și eu am studiat toate scripturile; și eu am ținut posturi; și eu am făcut minuni... Dar pe mine nu m-au răstignit!

Soarta Basarabiei stă, ca semnificație mistică, mai presus decât plânsul și suferința tânărului acela: pentru că Basarabia a fost răstignită de mai multe ori, în zilele noastre din nou, și miraculos tot de-atâtea ori a înviat.

Pământ dăruit de la Dumnezeu — mai bine zis supus la grele încercări —, cu toate bogățiile și frumusețile pământului, cu ogoare din care se ridică aburi de pâine albă, caldă, și cu văzduhurile cerului mirosind, până departe, feeric amestecate, a vinuri voievodale și arhieresti.

Am mers de două ori până astăzi la Chișinău. De ziua Limbii Române, am vorbit la Chișinău, apoi la Recea și la Streșeni: Dărnicia oamenilor de-acolo este de o ospitalitate biblică. Au așezat pe masă bucate din belșug, unele mai gustoase și mai arătoase decât altele. Eu m-am uitat la o strachină de lut cu ceva maroniu într-însa.

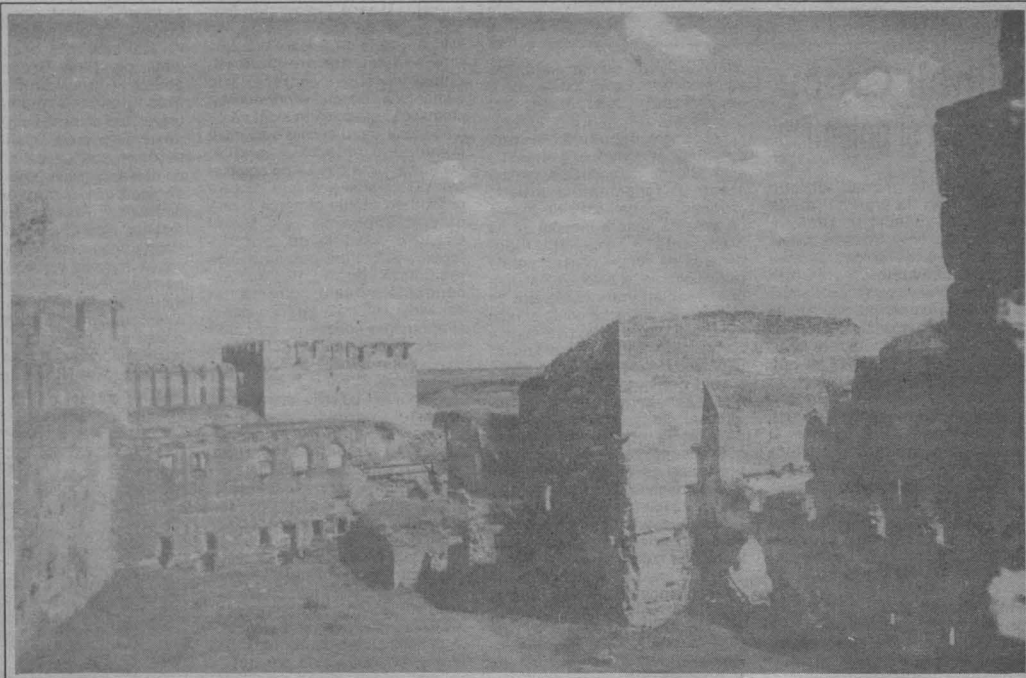
Lângă ea stătea, surzătoare, o butelie cu vin roșu.

În blidul de lut era colivă, și ce mai colivă, Dumnezeule, drept care m-am înfruptat numai și numai din nespud de gustoasa gătită adăpată cu vin roșu: Parcă mă aflam la Cina cea de Taină a acestui Crucificat Pământ — Basarabia! Iar noaptea, în somn, am visat că eram năpraznic oștean în cavaleria ușoară a lui Ștefan.

Și mi-am zis: atâta timp cât geniul lui Ștefan și geniul Limbii Române și-al strategului ei suprem, Eminescu, stăpânesc aici de dincolo de istorie, oricâtă dușmănie s-ar abate asupra Basarabiei, ea va trăi, afirmându-se, tot mai luminos, pe verticală.

Și iarăși mi-am zis: Dacă există un Dumnezeu al Adevărului, Dreptății și Iubirii, deci o justiție divină, atunci, neândoielnic, această parte a trupului României își va primi răsplata pentru suferințele la care a supus-o bruta istoriei, pentru că n-a cotropit pe nimeni, n-a ucis, n-a jefuit, n-a prădat, n-a prigonit, ba mai mult, i-a hrănit și i-a îmbrăcat și i-a omenit pe toți cîți i-au călcat și prădat casa.

Teohar MIHADAȘ

Ruinele cetății Hotinului

Spiridon VANGHELI

Fotografie-novelă

Cuvîntul—compromis fotografie cred că nici nu se potrivește în cazul de față. Pentru că e vorba de o adevărată artă. Eu aș numi-o fotografie—nuvelă. O nuvelă pe o singură pagină.

Care scriitor—nuvelist se poate lăuda cu un asemenea laconism?

Avem în față o carte întregă de nuvele de acasă, care s-au scris, parcă, singure. Schelele de care s-a folosit meșterul nu se văd. Tocmai acesta e semnul unui mare talent — creatorul se identifică cu opera sa.

Nuvelele vin să te indușoaze, să-ți răscolească și să-ți refacă sufletul, vin ca niște martori tăcuți, care ba te îndreptățesc, ba te acuză...

Rugăciune pentru Basarabia

Așează Doamne lumea cum am vrut!
Veacul se duce, vremea e târzie;
Ia tine-n ceruri, cineva mai știe
pământurile noastre peste Prut?
Fă să ne pară că ni s-a părut
că-n ele crește doar zădărnice;
Doamne, te strigă-ntreaga Românie
-n pământurile noastre peste Prut!
Fă să se poată, dacă s-a putut
paharul să ni-l treci în clipa
sumbă!
Ia-ți cărja ta de lacrimi și umblă
-n pământurile noastre peste Prut
ca să mărturisim că te-am vazut!
Așează Doamne lumea cum am vrut!

Horia BĂDESCU

Poeme de

Radu GJR

NEAM ÎMPĂRĂTESC

Cu sănii arși și șoldurile goale,
îngenunchează stepele-mblânzite.
Cetățile — ursoaice-nlănțuite —
se tolănesc și mormăie domoale.

Pădurile închină vechi stîndarde,
își pleacă bugul dărzul lui hanger...
Se reazimă Destinul sfânt de cer,
ca un negoi ce fumegă și arde.

Și dacă încă sângeră Feleacul,
se-aude peste zări în Răsărit,
cum calcă pasul Țării de granit,
așa cum calcă fulgerul și veacul.

Vin jertfele în miruit alai
la porți domnești de veac și de ursită
ca-n zi de Sfântul Gheorghe pun răchită
și prour pădureț adus din rai.

Neamul urnește zările din loc,
împărătesc se-nalță-n ziua pură
și ia albastra cuminecătura
din mâinile veciilor de foc.

CARTEA BASARABULUI

Ia, fiule, bucoavna mea cu sfaturi,
sunt bărne mari de-nțelepciune-n ea,
șindrile rupte din făptura mea,
coaste de veacuri, măduvă de leaturi.

Bătrâne-nvățătură în buchii sfinte...
Descalacă din pajuri și din crini,
purced de la-mpărății bizantini,
se trag din mucenici, vin din morminte...

Să-ți fie Țara mir, Neamul aiasmă.
Iar tu, înfipt în lut, să fii ca un
biruitor prin grindină gorun
sui spre cer ca o catapeteasmă.

Legat de datini prin vînjoase vine,
în apriga ta scoarță de copac
să gălgăie toți morții tăi din veac,
urcând, precum un sânge cald, în tine.

Și, dărz și declintit slodun de pază,
s-auzi în trunchiul tău pe zări crescut
cum taică-tău și maică-ta, din lut,
cu glas adânc te binecuvăntează.

PETRU COMARNESCU INEDIT

FILE DE JURNAL DIN S.U.A.

În anul 1929, lui Petru Comarnescu, proaspăt licențiat (în litere și filosofie, dar și în drept) al Universității din București, îi surse șansa unei specializări în S.U.A., grație bursei de studii acordate de o anume doamnă Helen Kimberly Stuart. Șansa a fost, se înțelege, valorificată cu promptitudine și concretizată, peste doi ani, printr-un doctorat în estetică și sociologie, susținut la Universitatea Southern California din Los Angeles, cu teza *The Nature of Beauty and Relation to Goodness (Natura frumósului și relațiile lui cu binele)*, rezumată, mai întâi, în comunicarea *Elemente estetice ale etice* (prezentată la Congresul Internațional de Estetică din 1937) și publicată, apoi, în românește, sub titlul *Kalokagathon. Cercetare a corelațiilor etico-estetice în artă și în devenirea de sine*. Mai mult decât probabil că această bursă va fi fost condiționată, într-un fel, și de popularizarea în România a culturii și civilizației americane, și Petru Comarnescu se va fi executat operativ, publicând, în anul 1933, un fel de flash-beak (*Zgărie norii New Yorkului*) precum și o carte mai substanțială, *Homo americanus*, urmată, în 1934, de o altă (*America văzută de un tânăr de azi*), contopite, în 1940, în *Chipurile și privilegiile Americii* care, la rândul ei, cu masive adăugiri (vreo 260 p. — *Personalitățile cărmuirii Roosevelt-Truman. 1932-1947*) colectate pe filieră livrescă, va deveni, în 1947, *America. Lume nouă — viață nouă*. La această zestre memorialistică, prin care autorul prezintă, din multiple perspective, „lumea americană pe care a cunoscut-o și din care a reținut elemente de cultură și civilizație, personalități și evenimente definind optimismul și utilitarismul unui mod de viață modern” (Marian Popa), se adaugă numeroase traduceri din (plus o serie de exegeze, studii și articole despre) literatura americană. Deci, Comarnescu se menține la cotele unui interes constant pentru viața spirituală a lumii de la antipod, chiar dacă împrejurările existenței sale și ale vremii pe care a străbătut-o nu i-au mai îngăduit, mult timp, să o contacteze nemijlocit.

Posibilitatea de a stabili o nouă legătură directă cu acest univers de viață, cultură și civilizație modern și foarte dinamic, cunoscut în tinerețe, avea să-i fie din nou favorabilă lui Petru Comarnescu abia în 1968, când va înțina o expoziție ION TUULESCU în mai multe orașe din S.U.A., itinerare ale căror preparative fuseseră începute deja cu doi ani mai înainte, la Biennale de Artă de la Veneția unde, în calitate de comisar general al pavilionului românesc, Petru Comarnescu a stabilit numeroase contacte fertile, mai ales cu delegația americană (*v. Chipurile și privilegiile Americii*, I, ediție de Traian Filip, Ed. Dacia, 1980, p. 24-25). În vremea acestui pelerinaj de câteva luni în S.U.A., eruditul critic și istoric de artă, personalitate caleidoscopică a culturii românești inter- și postbelice, un fel de A. I. Odobescu al secolului XX românesc, își face, asiduă, febrile note pentru o nouă scriere memorialistică ce urma să fie redactată după revenirea în țară, lucru care nu credem că s-a mai produs, sfârșitul vieții surprinzându-l prematur pe Comarnescu, la o vârstă la care desfășurarea planurilor de o viață se încheagă sub un alb semn — acela al selecției și sintezei, al operii definitive. Realitățile americane intrate acum sub unghiul de incidență al observației

Sâmbătă, 20 ianuarie 1968.
E ora 9 seara. M-am înapoiat de la Philadelphia, unde am fost cu trenul — 8 dolari dus și întors plus taxiurile care acolo-s mai scumpe decât aici. Am văzut seria de opere de Brâncuși — splendid aranjate într-o încăpere specială, puternic luminată de trei ferestre, nu ca la Muzeul de Artă Modernă din Paris, unde atelierul a fost reconstituit la subsol, fără lumina necesară. Luminosul Brâncuși, păsările lui, bronzurile lui au nevoie de lumină, așa cum a avut nevoie și sufletul său.

Spre deosebire de Paris, de Muzeul de Artă Modernă unde nu se menționa niciărei că ar fi român sau măcar născut în România, aici, la Muzeul din Philadelphia, la toate operele sale există mențiunea că e

sale acut-receptive, ar fi urmat să dobândească, probabil, o configurație în acord nu numai cu mutațiile înregistrate, pe parcursul a circa patru decenii, în această lume a acumularilor tenace și a progresului consecvent, dar și cu ampla experiență asimilată de autor în acest răstimp. *O scrisoare circulară către rude și prieteni* (referitoare la scurta dar intensă reintâlnire cu New Yorkul) plus alte cam tot pe atâtea pagini privitoare la contactul fugar cu Washingtonul și Philadelphia, dactilografiate în S.U.A. (Comarnescu își concepea textele, îndeobște direct la mașina de scris) au ajuns, grație donației făcute de profesoara Viorica Atanasie din București, la Fondul Memorial-cultural „Petru Comarnescu” de la Muzeul Bucovinei — Suceava.

Despre acest jurnal, cunoscut integral prin intermediul unei copii, Ionel Jianu notează rezumativ că „atunci cind va fi publicat, va arăta adevărata dimensiune spirituală și patriotismul acestui neîntrecut animator”, care „prezintă în 1968 expoziția Tuulescu în Statele Unite și ține conferințe despre Brâncuși și Tuulescu la Washington, Chicago, Columbus, Kansas City, St. Louis, Philadelphia, Miami și New York. Studiază sculpturile lui Brâncuși în muzeele americane și mai ales la Museum of Art, unde se află colecția Louise și Walter Arsenberg cu peste 20 de sculpturi de Brâncuși. În contact cu personalități din lumea artei, face emisiuni de radio, participă la recepții date în cinstea lui și la alte numeroase reuniuni. E viu, activ, entuziast, neobosit, eficient.” (*v. Un om, un destin, o viață — IONEL JIANU ȘI OPERA LUI, București, Editura Roza Vânturilor, 1991, p. 117*).

O parte din aceste pagini de jurnal, circa jumătate a fost tipărită în ultima vreme în revista „MOLDOVA” de la Iași, iar în planul de tipăriți pe anul 1992 al Casei de Editură cu același nume din urbea atâtor celebrități, între care și Petru Comarnescu, figurează, în cadrul colecției „Restituiri”, și textul acestui jurnal, dublat, în paralel, cu note omologhe, selectate din cărțile memorialistice amintite mai sus.

Desigur, nu neapărat pentru a anticipa publicistic o apariție editorială ce s-ar putea dovedi, credem, interesantă, utilă și incitantă, publicăm, începând cu acest număr al „LITERATORULUI”, paginile rămase inedit de acest jurnal fascinant (după opinia noastră), în pofida studiului nedesăvârșit de elaborare, prin polifonia referențială, prin stilul concis, alert și captivant, prin informațiile inedite despre numeroși români întâlniți aici și, mai cu seamă, despre valori de vârf ale artei și culturii românești ajunse în acest spațiu atât de disponibil la noutate, la receptarea valorilor autentice și la deschidere spre toate orizonturile universului. Este suficient să menționăm aici doar sculpturile lui Constantin Brâncuși, colecțiile de folclor românesc ale lui Belă Bartók, piesele de teatru ale lui Eugen Ionescu, văzute pe scene americane de Petru Comarnescu în timpul acestui scurt dar însuflețit sejur, spre a ne face o idee cât de cât adecvată despre una dintre coordonatele majore ale jurnalului comarnescian. Dar mai bine să lăsăm pe Domnia Sa CITITORUL să le „deguste” și, vorba poetului, să le judece!

Prezentare, text stabilit și comunicat de
Nicolae CĂRLAN

român, așa cum la Picasso că e spaniol sau la Metzinger că e francez, pe cind la Kupka scrie: francez de origine cehă. A fost una din cele mai fericite zile vederea celor peste 20 de lucrări ale lui/Brâncuși, căruia americanii i-au deschis drumul spre glorie încă din 1913 și nu francezii, în mijlocul cărora a trăit. Nu consemn nimic aici, deoarece mi-am luat note foarte dezvoltate și precise privitoare la Brâncuși. Am făcut câteva constatări noi și observații pe care numai contactul direct cu operele artiștilor ți le permit și numai dacă te concentrezi suficient.

Colecția Arsenberg e uluitoare datorită lui Brâncuși, dar și altor pictori și sculptori, adunați de acești pricepuți colecționari, care apoi au dăruit Muzeului operele strânse de-a

lungul anilor, Muzeul de artă din Philadelphia, pe care l-am văzut pe fugă, stând doar la Brâncuși patru ore (trenul face două ore și ceva de la Washington la Philadelphia și de acolo încă vreo două până la New York), e colosal. Am văzut o *Răstignire* de El Greco, mai mult Rembrandt, un tablou mare cu femei îmbrându-se —

Baigneuses — al lui Cézanne, reprezentat și cu alte 10-12 tablouri de primă mână, ca și Picasso, Chagall, Kokoscha. O expoziție Paul Klees recent organizată cu opere strânse din toată America, de la muzee, colecții și de la particulari a fost iarăși ceva înnebunitor. Ieri deschisese ceva și o expoziție de artă indiană. În încăperea unde-s operele lui Brâncuși, doar câteva picturi de Marcel Duchamp, un relief de Hans

Arp, un panou de sticlă de același pictor francez devenit american — autor de asemenea, încă din 1916, de obiecte ready-made, precursor deci al pop-artului. O răstignire de Breugel jr., *Le Bon Bok* de Manet, *Plaoie* de Degas, Chagall, numeroase opere de Modigliani, Utrillo, Ben Shan, Dali, unul sau doi Daumier, Rousseau și câte altele.

Dar renunț la descrierea muzeului, iarăși ca un templu antic, așezat pe o colină și având încăperi luminoase la cele trei etaje întinse cât o uzină.

Cum scrisoarea aceasta îmi va ține loc de jurnal, deoarece aici nu mai am timp să-mi notez măcar sumar, iar la București voi fi depărtat de alte treburi — mai întâi de terminarea monografiei Brâncuși — revin la notarea cronologică a celor făcute aici și mai ales la vernisajul expoziției Tuulescu.

Joi, 11 ianuarie — după vizita la Capitolul și la Muzeul de Artă — Galeria Națională de Artă — am revenit acasă, adică la hotel. Serile nu am prea ieșit, căci aveam corespondență de făcut cu cei de aici, eram chemat la telefon, fie de la New York, Chicago sau de cei de aici. Am căutat pe cât am putut să mobilizez lume la vernisajul Tuulescu, dar invitațiile erau lansate de Smithsonian Institution, tipărindu-se într-un număr relativ mic, ceea ce a făcut ca să nu putem trimite te toți pe care am fi dorit să-i invităm peste lista protocolară a instituției.

Vineri, 12 (ianuarie) am fost la Smithsonian Institution unde, în sfârșit, sosiseră de la vamă cele 17 lăzi cu tablourile lui Tuulescu, expediate cu avionul. Tipărițiurile nu le-am avut decât luni, 15, cu o zi înainte de vernisaj, și aceasta nu mi-a convenit deloc, căci, dacă le aveam înainte, le trimiteam cartea mea despre Tuulescu la criticii ziarelor mai importante de aici și cu invitație specială. Mobilizarea nu a fost suficient de bună și nu din vina mea, dar mai ales din pricină că nu am dispus, ca la Veneția, de invitații, ci totul trebuia făcut prin Smithsonian Institution etc.

Ramele de la unele tablouri s-au desprins și trebuia reparate. Pe de altă parte, în splendida sală destinată expoziției noastre nu era loc pentru mai mult de 50 tablouri, iar noi adusesem din țară cu avionul 77. Convenția — după cum am aflat pe urmă — era ca să trimitem 60 tablouri. Am asistat și pus mâna la desfacerea lăzilor, am început să aleg pe cele mai reprezentative, să dau la reparat cele necesare.

Di Harold Graham m-a luat la dejun la d-sa acasă, unde m-a impresionat confortul și colecția de obiecte din diferite părți ale lumii, inclusiv lucrări de artă populară românească. Soția sa, foarte amabilă, ne-a gătit repede. Locuiește nu chiar în Washington, ci în Arlington, Virginia, dar cu automobilul nu dai timp mult. Șoseaua are circulația mare și totuși e mai mult liniște în casele acestea de aici decât la mine în strada Icoanei. Numai pompierii și salvarea urlă, când trec cu mașinile lor. Încolo, la Washington e mai mult liniște decât la București, iar circulația cu automobilele e aglomerată

doar la orele când lumea pleacă sau revine de la serviciu. Oraș de mari funcționari și de mici funcționari, Washingtonul nu e trepidant ca New York-ul și nici nu foiesc aici oamenii de afaceri ca la New York și Chicago. Lumea e decent îmbrăcată, e îngrijit îmbrăcată, între decență și lux, dar extravaganțele pe care le atribuim noi americanilor nu se verifică la Washington. Bitnici foarte puțini. Toți umblă corect îmbrăcați, ei cu coafuri obișnuite, ele coafate iarăși obișnuit. Nu vezi oameni nerași, sau cu haine ponosite, dar nici luxul nu e ostentativ la cei bogăți.

În acest sens, am regăsit la Washington mai mult decență, corectitudine, ținută bună decât la Paris, unde totul pare vulgarizat, dacă te ieși după aspectele străzii. Aici sunt patru universități, dar nu vezi tineri aiurea, îmbrăcați extravagant. Există o seriozitate care impunează.

Cred că tot în aceste zile premergătoare intensificării lucrului la expoziție, am fost la dl Raul Gheorghiu, la Biblioteca Congresului, unde el a lucrat ceva în legătură cu Cuza-Vodă și Lincoln, unde se pot citi manuscrise antice ca și ziarele curente, unde se găsește mai tot ce se publică în lumea întreagă. M-am bucurat văzând la fișierul cu milioanele de cărți în toate limbile lumii — fișiere orânduite pe numele autorilor, ca și pe materii sau pe țări — numele meu și vreo zece titluri. Mi-a părut bine să constat că există acolo cărțile mele despre America, teza de doctorat *Kalokagathon*, tipărită în românește și cu mențiunea pe fișă că este teză susținută la Universitatea Southern California, *Voronetul* în culori (cartea mai mare din 1958) și — curios — dintre monografiile mai noi, *A. Baltazar, Ion Jalea* (aceasta și în traducerea rusă), mi se pare biografia *Luchian*, dar nu și cărțile despre Anghel, Sava sau altele. Voi dăruii monografia și catalogul *Tuulescu*, cele 2 volume de *Teatru american* — de la O'Neill la Albee, cu introducere și note de mine — pe care am avut grijă de a le aduce aici o dată cu diapozitivele pentru conferințe. Regret că nu am adus și traducerea din O'Neill cu introducerile mele sau altele.

Oricum, sunt bucuros că se află aici ce am scris cândva despre cultura și civilizația americană — bun, prost — spre a se ști că și un român și-a pus probleme și a comentat cu spirit critic valorile și neajunsurile vieții americane. Voi controla și la New York, la uriașa Public Library, Biblioteca Publică, dacă se află cărțile mele.

Fișierul privind România e destul de sărac la Library of Congress, nu e bine organizat, dar oricum găsești cărți vechi și recente despre geografie, istoria, limba noastră. Ar trebui ca atașajii culturali să se ocupe de asemenea chestiuni și voi aminti noului atașat cultural de aci, N. Atanasie, om capabil, să se ocupe de asemenea chestiuni. Precedentul consilier sau atașat cultural, Ovidiu Popescu, a lăsat o bună impresie și se pare că a fost foarte activ, cum vrea să fie și noul atașat, N. Atanasie, Ovidiu Popescu era medic.

TRAGICA EXPERIENȚĂ A GULAGULUI

O mărturie dramatică a procesului de sovietizare suferit de populația românească din Moldova de dincolo de Prut în anii imediat următori războiului, ne-o oferă cu prisosință experiența de viață și scriitoricească a lui Alexei Mariant. Tinăr student pe atunci, el este înrolat în armata roșie și face războiul luptând împotriva fascismului, dobândind medalii ce nu-i vor folosi la întoarcere căci, intrând la Facultatea de filologie a Universității din Chișinău, cu marea ambiție (de altfel urmându-și vocația) de a ajunge scriitor, pe lângă frecventarea unui cenuclu literar el își ține cu conștiinciozitate și un jurnal, în care notează „atitudini, reflecții, cugetări, constatări, descrieri, regrete, suspine, dureri sufletești”, cu alte cuvinte luându-și în stăpânire cu adevărat laboratul intim de creație, sub genericul programatic: „*Eu și lumea*”. Demersul, pe cât de fericit din punctul de vedere al exercițiului literar și al observării atente a lumii în care trăiește artistul, se dovedește fatal, căci paginile acestea devin în curând capul de acuzare pentru tânărul scriitor care este închis ca uzurpator al regulii și condamnat la ani grei de detenție, din 1947 pînă în 1954, cunoscând astfel realitățile sovietice ale gulagului.

Jurnalele lui Alexei Mariant sînt trei caiete (despre care „organele de securitate știu”) după cum se consemnează în procesul-verbal încheiat în mai, la percheziția din camera unde locuia în gazdă, conținînd primul 158 de pagini, cel de al doilea 107, iar al treilea 192 de pagini. Observațiile, notațiile tînărului scriitor sînt pe cât de realiste și sincere pe atît de revelatoare pentru modul în care el căuta să recepteze, să înțeleagă și să judece lumea în care devenise prizonier: „După părerea mea — scrie el în aprilie 1947 — orice stat are două ipostaze ale existenței sale. Una este fața și alta dosala (...) Statul are grijă de fața sa; și o arată, o propagă cu toate mijloacele disponibile — presa, radioul, literatura. Dar dincolo de mult se deosebește dosala de ceea ce numim față! Dosala sînt subsolurile, închisorile, lagărele, activitatea miliției, a <NKVD>-ului, a <MGB>-ului și a tuturor organelor de securitate cu anchetările, bătăile, schingiunile, torturile, calulele, carcerile, omorurile premeditate (...) Și cine a nimerit în mîinile lor din greșeală nu va mai scăpa de acolo.” Sau, în altă parte, privind spectacolul organizat cu prilejul zilei victoriei din mai 1947: „Rachetele de diferite culori au încrestat cerul (...) șefii burduhănoși cu soțiile la braț se plimbau plini de importanță și alături, nu departe, stă și plînge întunecimea flămîndă. Ce bine! Și cît de greu e să auzi suspinele celor flămînzi, să treci pe lângă acești oameni care se roagă, cer, cu mîinile întinse — ei se mai socot oameni, dar de fapt sînt niște monștri ai iadului!”, iar aceasta după ce, în februarie 1947, nota cutremurat de groază, observînd dezastrele foamei din țară: „... În sat (...) o mamă tînără și-a mîncat copilul. (Primul său copil (...)) La ce limită a conștiinței a ajuns omul în zilele noastre, în ce situație este pusă o femeie care merge împotriva instinctului său de mamă? Dar nu e ea, canibală. Canibali sînt cei care mîncă astăzi pîine albă. Sînt canibali cei care benchetuesc și chefuiesc. Sînt canibali cei care mîncă două feluri de bucate la masă. Sînt canibali cei care au adus-o pe tînăra mamă la starea de a-și mîncă pruncul”. Aceeași dezolantă imagine a satelor condamnate la moarte prin

înfometare, pentru a se supune în cele din urmă puterii sovietice, o găsim menționată în jurnal la 24 martie 1947: „... cum pregătesc oamenii mîncare în satele Moldovei. Dezgroapă mormintele de animale, scot oasele, le taie în bucăți mai mici, le macină și le fierb cu sare. Felul doi: crupe fierte, făcute din hludjani de păpșoi. Taie încălțăminte, opincile, în bucăți mai mici, și le fierb. Taie copaci, fac rugumătură și o fierb...” Asemenea menționări, chiar dacă într-un jurnal personal, destinate a deveni *documente de viață* nu numai pentru un scriitor care știe că „în literatură trebuie să intri, totuși, cu ceva al tău, trebuie să ai o concepție. E bine să vii ca un oaspete și să rămii ca un stăpîn”, ci pentru un întreg sistem social și politic, nu puteau rămîni indiferente organelor, vigilentelor organe ale ordinii de stat sovietice, mai ales că Alexei Mariant nota rîspicat și în privința identității naționale: „Ar trebui să avem și noi tineretul studios, limba noastră”, sau referitor la comunism: „Îl amăgim pe om că miine îi va fi mai bine, că totul se face pentru binele de miine, lipsindu-l de fericire și de toate bunătățile pămîntului de azi” (6 aprilie 1947); „Cum să construim comunismul cînd pentru o sută de rubele îl taie pe om și-l aruncă din tren? (...) În așa împrejurări nu putem construi comunismul în nici o formă” (22 aprilie 1947).

După arestare, jurnalele au fost confiscate și păstrate în arhiva securității sovietice, de unde a putut să și le recupereze abia în anii din urmă, și să le publice (în 1991 la Editura Hyperion din Chișinău). După ieșirea din lagăr a scris o literatură *documentară* foarte apropiată ca modalitate de cea datorată lui Varlam Șalamov — schițe și povestiri relatînd viața gulagului sovietic, în fond un alt tip de jurnal; cutremurător. „Căpitanul Ciudnii mi-a fost primul anchetator — începe Alexei Mariant povestirea *Ziua „X”*. — Anume a scos din dulap o mapă curată, cu cifrul <Hraniti vecino> (A se păstra veșnic, lb.rusă, n.n.) și a scris pe ea, mășcat, cu tuș negru: <N.934>. Mă gîndeam în acel moment că sînt al nouă sute trei zeci și patru — după cine? De la cine începe număratoarea? Cine a fost primul? din ce an începe? Din 1947? Sau numerele dosarelor sînt codificate ca numerele tancurilor și avioanelor...”

Povestirile lui Alexei Mariant sînt de un realism impresionant, scrise într-o curată limbă românească (fără *moldovenismele* sovietice create ulterior); o proză densă, cu trairi emoționante, cu personaje vii, autentice, despre care prozatorul spune, cu o demnă superioritate: „I-am numit pe anchetatorii mei cu numele lor adevărate nu cu scopul de a mă răzbuna. Nu, doamne ferește. Pentru mine este scumpă ziua la care am ajuns: să le spun lucrurilor pe nume, să descriu sorțile celor ce au pătimit.” *Eu și lumea* de Alexei Mariant este un document literar autentic ce vorbește direct, fără menajamente, despre tragedia acelei părți a românității ce a avut parte de stăpînirea și terorarea sovietică a anilor de după război. Alexei Mariant se impune prin cartea sa (ca și prin celelalte; prin romanul *Mesagerii*, prin *Povestiri*) ca o conștiință lucidă și acută a timpului său, ca unul dintre prozatorii români de mară azi, probînd cea mai autentică originalitate.

Alexei Mariant, *Eu și lumea*, Editura Hyperion, Chișinău, 1991

Constantin CUBLEȘAN

(urmare din pag. 19)

printre livezi, merge încet, fără grabă, îngândurat. Ajuns pe creasta dealului, se întoarce și privește de sus la casele risipite pe vale, case în care rămăseseră un dor și un vis al său, al vieții sale, de demult.

E frumos, cu multă lumină și cu multă floare, satul lui badea Leon... Coccoțat pe acoperișul casei, Mitruta Gălcă meștește de asupra intrării un mic balconaș cu balustradă și coloņize de lemn încrustat cu grilaj împletit măiestrit din sârmă, exact cum îl sfătuse badea Leon. Din cînd în cînd se oprește de cioplit și, rezemat de un căprior cu iz plăcut de rășină, urmărește cum se subție și dispăre încet în aburul de lumină al soarelui silueta spătoasă, cu mers lăgănat, al celui care, probabil, nici el în însăși nu știe ce e — țaran sau orășean.

— Nici una nici alta, presupune Mitruta Gălcă și privește, de sus, mîndru în jur. Consătenii trec pe stradă, îi dau binețe și-l întreabă de una — de alta, iar el le răspunde tuturor bine dispus și vesel:

— Mître, ai o casă ca o mireasă...
— Dacă nici mirele nu-i de lepădat...
— Și de unde ai scos, bre, proiectul ista? Il iscodesc unii cu gura căscată.
— Bine, dar eu ce port pe umeri?!
— Las-că de nu era Leon..., se găsește câte unul, invidios, să-l împungă.

— El mi-a fost clăcaș, doar atât..., nu se pierde cu firea Mitruta și continuă să-și caute de lucru, îngănduș nas nas un cântec despre o căsuță — cuibușor de nebulii, — un cântec care-i place nespuse de mult.

Cînd badea Leon dispăre cu totul, Mitruta strînge din umeri a mare nedumerire și oftează: „Sărmanul... În loc să se odihnească undeva, la mare ori la munte, el muncește zeci de ani, verile, de clacă...”

Mîngăie cu palma lemnul proaspăt tăiat, mai aruncă o privire în jur și se gîndește, uimit: „Ti-i, bre-e-e, ce de-a bănărit aș face, dacă-aș vinde-o!”

Apoi sculpă satisfăcut printre dinți și prinde a coborî de pe casă, căutînd cu picioarele, precaut, fusceli scării...

Bucovina

De la Ruconium, din munții sacri,

Ce scapără întunecați sub lună

Și pînă sus spre apele de-argint,

Cesari nebuni te-au îngrădit cu spini,

Ți-au pîngărit moșia

Și ți-au vîndut-o la streini.

Acum te-ntorci!... În temple irump

coruri

Și ard tihnit aprinsele altare...

Zările orbite de lumină

Vibrează sclipitoare;

Fulgerătoare arme noi așternem

Covor de-oțel sub pași-ți, Bucovina.

Tu, sora cea mai mică,

Ce-ai fost într-o coroană cea mai rară

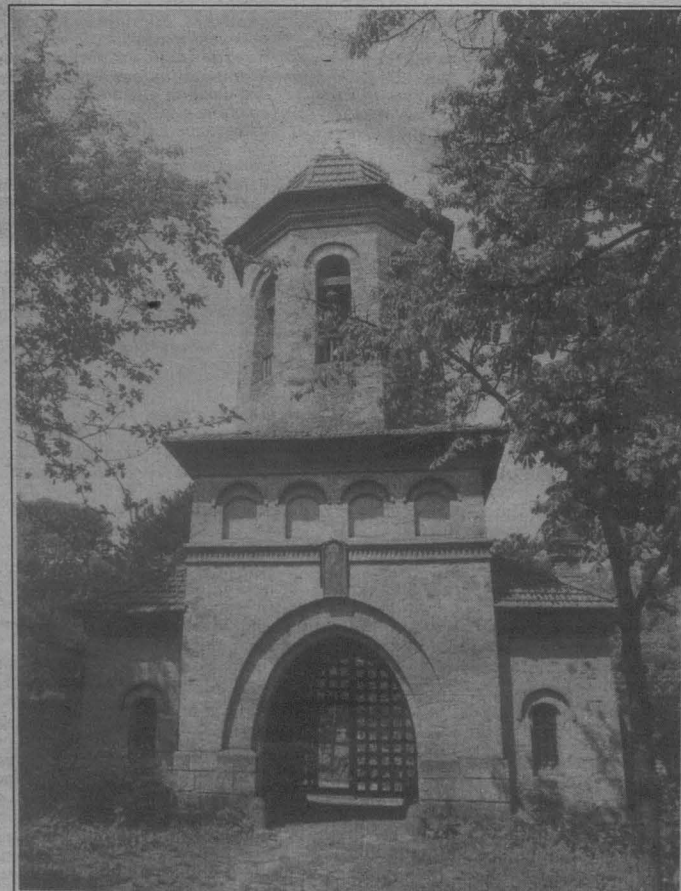
Și mai de preț din nestemate,

Te-ntorci de suferințe iluminată...

Cu laur verde vom încinge

Fruntea ta martirizată.

Ion Al. GEORGE

Arcadie SUCEVEANU

PEȘTE DE MARE

...Căci dezbrăcat de solzi, umilul
pește
Nu mai distinge mlaștina — de
mare...
De-acăea poate, c-un satâr de sare,
M-au ras de viu, de la urechi spre
dește.

În ape tulburi și leșii amare,
De sine descojit, aveau nădejde
Că-ntr-un târziu va fi să strig orbește
Că văd și eu, în mâl, numai altare.

Dar, viu, eu am țipat neomenește
Că-n acest smârc nici nu adie-a
mare
Ci mai curând a dogmă stătătoare,

Că nu-s reptilă flască, ci doar pește,
Și căru — prin credință și visare —
Noi solzi — de-argint! — au și pornit
a-i creștel

Grigore CHIPERJ

REFLEXE

te însoțesc
în visul capricios

apari
mai ales când bărcile se clatină
furtunatic

te recunosc
printre atâția fluturi care luptă

mă împingi
de la foc înapoi în mare

XXX

muntele tău — urmele pe care
pășești
laboratorul unde nuanțele se
pulverizează
câteodată mi-i atât de greu
să spun să nu spun
să renunț la tot
ce nu va putea fi transmis nimănu
dar și alte întrebări shakespeareene
paralele cum viețile lui Plutarh

XXX

cei cu banderolă exprimă îndoială
armele lor s-au descărcat în aer
i-am văzut, cum ar spune naratorul
tracul lor sinistru
a fost așezat pe umerase
s-au scurs
picături de apă ori sânge
ușor de confundat în bezna

Emilian Galaicu PĂUN

DE LA IOAN

nici trup măcar: poate un gând
în creierii de gheață-ai munților
lavină de pe limba mușilor
— doar să mă cheme — aș fi venind

dar sub troiene de tăcere e

pacea de-nțai... voi fi fiind
nici trup măcar: poate un gând
pe care-l tace, să nu-l sperie

GRAVITAȚIE
(haiku)

În zorii zilei
dumnezeu cădea
ca roua: pretutindeni

LEVITAȚIE („FUM“)

Azi frumoasă drept mă-nalț ca fumul
din ocna mea salină de sudoare...
Limbile cărni-a tot mistuitoare
țin rugul trupului aprins — pe scrumul

neînviat dansa-voi cu picioare
de abur: voi lua cu mine drumul
pe care ultimul am fost și primul
sfânt; sfânta Lună și mărșelul Soare

Această cântare a cântărilor pe
mucnea abisului,
Acest Hercules grăjdar în sirenă
deghizat,
Acest stupid de posibil înec pe loc
uscăt
Despre care nu știi nimic
intrând în panica scrisului.

EXOD

Îngeri înfrigurați de dor de pământ
I-această ninsoare
i-această, vai, neputință de întinare.
Feriți-vă umerii zgribuliți
De lăcomoasa înaripare!

Ea se va întoarce în fluturii raiului
Pe drumuri de nimeni știute,
Nouă ne vor îngheța mâinile știutoare
Pe strune necunoscute.

Luați muntele în spinare, marea
subțioară,

mi-s găurile unui flaut: după
cântarea lui dumnezeiească sui...
Noi toți suim... Dar el e-n mână cui?
Ce degete subțiri pe rând le-astupă?

Valeria GROSU

ARS POETICA

Dând cu capul în zid, pentru a ne trezi,
Într-un vis înșelător ca mâna caldă a
unui asasin,
Ne-am întrebat, fiecare, ce este, ce-
o fi
Acest stres de cuvinte eșuat și divin?

Scursă de pe cruce de răstignire
această miere eretică,
Această hărțuială sadică între mare
și vânt,
Această picătură de rouă în bravadă
besmetică
Sulițe suave zvârlind în bezna
crescând.

Tot ce vă e pe măsura puțină,
Tot ce mai poate fi salvat prin cârtire
și provocare
Și stingere de lumină.

XXX

În fața mării sunt ca o gănganie
Ce-și trăiește atât de intens și
dramatic

Copilăria titanică
Încât îi cresc gigantice aripi.

Ce flux enorm de suflare poate să
provocare

Un hâu albastru brusc răscolit
într-o caraghioasă micime,
Într-un fir de nisip incidental stârnit
În sferica lui menire!

Și ce absurd e atunci că încape
În numai două maluri
Urișa mea viață,
Că vine să ia Leviatanul
Un biet văslaș înaintând dogmatic
Prin ceață.

Iurie COLEȘNIC

POETUL

Ca să gesească
cuvântul
magic și sfânt,
Cu el să străbată
timpul —
codrul cumplit de sălbatic,
Poartă inima
prin fața
cuvintelor,
Ca pe-o tavă încinsă,
plină cu jărătic...

MĂRTURIE

Munții aceștia
Sunt tot din neamul nostru,
I-am priceput după felul
Cum se sprijineau
Umăr de umăr.

XXX

Admit
Că sufletul mării
E răstignit pe toate catargele,
Altfel cum marinarul
Ar purta dor nestins de corăbii,
Iar corăbiile s-ar trage mereu
Mai aproape, tot mai aproape
De inima mării?...

Teo CHIRJAC

ULTIMA AMINTIRE

Oculțe OZN-uri aterizând în burg
sub turla catedralei barbarii curg și
curg
râuri de morți mă vor pescui pe la
amurg

Iona se-nsoară cu Chitul din oglindă
hormonii șomează în glanda tiroidă
tocmai bună de prins cu funia de
grindă

Dumnezeu o fi murit în copilărie,
printre coșurile cu frazeologie
se plimbă un câine flămând de
poezie.

L-AM VĂZUT

Eu l-am văzut pe Dumnezeu
plângând
la ora zero când se lasă ceața
într-un oraș din care fuge viața
într-un oraș cu muritori de rând

eu l-am văzut într-adevăr cum
plânge
îngenunchiat pe vechiul caldarâm
într-un oraș cu floare de salcâm
într-un oraș mirosind a sânge

eu l-am văzut plângând pe Dumnezeu
pe bulevardul Lenin colț cu Piața
într-un oraș din care fuge viața
într-un oraș din care fug și eu

ELEGIE ROCK, III

Eu niciodată
n-am fost floare
nicicând nu a trecut
pe lângă mine cineva
îndeajuns de îndrăgostit
ca să-și scoată pielea de pe oase
zicând: El are insuficiență de lumină
cărnoasă, el e chiar osul înflorit

DIALOG

Devenit „vechi” colaborator al revistei *Constantin Corneliu Dieneș*, din Nehoiu își însoțește versurile cu o frumoasă scrisoare din care citez:

„Un lucru contează: pulsul civilizat al relației cu universul considerat, poate inexact, în afara sinelui. Aici vin imediat și spun: LITERATORUL nu vine din afara sinelui, îl aștept, periodic și convingător, de pe undeva din vatra ideatică, strălucitoare prin ardere, a potențelor intrinseci. Evident, nu mă substitui, Doamne Sfinte!, eruditelor blazoane de la LITERATORUL, încerc să exprim interesul pentru LITERATORUL, interes întreținut nu numai cu spontaneitatea avântului inițial și, în parte, conjunctural, ci și prin acumulări pofcioase de substanță vitaminizantă, dacă nu cumva sună prea morbid.

Aș fi capabil să extind, până la dezbateri, eoul ceasurilor de lectură, spun însă doar atât: citeșc și recitesc acest interesant săptămânal, având mereu la îndemână fie și numai ISTORIA LITERATURII lui G. Călinescu. După o singură oră de lectură am cea mai normală dintre senzații: sunt mulțumit. După mai multe ore de lectură, sunt instruit. Ce-mi trebuie mai mult, stimată Doamnă?...

În acest context— de instruire, cum spuneam —, trebuie înțeleasă și obstinația prezenței mele în calea Domniei Voastre, păstrându-mi bunul simț de a vă ruga să nu mă luați prea mult în seamă. E bine doar să știți: cineva, acolo jos, lubește LITERATORUL, iar acel cineva scrie și citește doar pentru că mai există LITERATORUL.”

Cristian-Mihai Pomohaci (București) își cere scuze pentru „îndrăzneala” de a trimite poeziile în manuscris și își dorește o lectură „cu bunătațe”. Inutil. Când iscălește o asemenea rubrică, poștașul se dorește — și bine ar fi să fie — *rău*. Rețin pentru nota insolită de humor ce se va bucura fără îndoială și de simpatia frumoasei noastre dactilografe această „Despărțire de femeia blondă”:

„Frumoase mâinile tale virgulă frazele se usucă și mor virgulă frumoși obraji tăi virgulă e și acesta un mod de a virgulă într-o zi stiloul a căzut pe hârtie pătând-o”.

Deaconu Claudiu (Onești) își pune grave probleme existențiale: „De ce sîntem mereu în slpeen?” Sufletul, evident, „doare”, senzația statornică e de „asfixie”, de „pusti”, de „gol în piept”. Mici, uzate poze de împrumut în care ne e greu să credem. „Limba nu m-ajută” e poate singura formulare sinceră „indubitabilă”.

Arin Nicolae Popescu (Galați): Stimată redacție vă alătur un „set” de poezii. Am scris această epistolă cu dorința nedisimulată de a afla și părerile altora despre propriile mele „producții”.

Trebuie să vă mărturisesc că publicarea uneia sau alteia din ele mi-ar produce o mare bucurie. Sper ca textele să poată trece prin „filtrul” dvs.

Oricum, aștept un răspuns în „Literatură” sau prin orice alt mijloc ce vă stă la dispoziție.

Menționez că am aproape 18 ani și sunt elev la Liceul „Vasile Alecsandri” din Galați.

În rest las poeziile „să vorbească”.

Versurile, foarte de început, nu prea vorbesc. O vehementă jurnalistică ucide cel mai palid fior de originalitate.

Și totuși... mă simt tentat să recitesc și în filă tipărită scurta compunere intitulată chiar „Și totuși”:

„S-a gândit
Aproape totul.
S-a spus
Aproape totul.
S-a scris
Aproape totul.

Și totuși
Această dimineață
Nu trebuie
Să se sfărșească.”

Pentru **A. Alexandrescu** o precizare: faptul că Fănuș Neagu v-a comunicat că „manuscrisul” romanului „Cînd vin și pleacă studenții” se află la mine, mă umple de uimire. E poate o șotie a marelui blond. N-am primit romanul. Și nici nu cred că e potrivit să trimiteți unei reviste cu un număr mic de pagini un... roman. Ar fi de mirare ca studenții dvs. să poată stipendia apariția romanului, așa cum presupuneți (câteva milioane!). Cât privește mâna de ajutor pe care le-aș da-o... studenților (cum?) nu pot spune altceva decât că m-aș bucura să pot citi — tipărit — romanul cu atât de puțin atractiv titlu, dar, posibil, demn de laudele Cellei Serghi.

Dan Gafton din Sibiu i-a scris lui Marin Sorescu dar acesta mi-a trecut mie, pentru răspuns, atât versurile cât și răvășelul însoțitor. Deși nu i-a citit produsele literare, mama junelui candidat la gloria poetică, departe de a-l încuraja, crede că odrasla sa „nu are nici un talent”. Eu ce să spun? Admir în aceste încercări iubirea pentru natură, pentru armonii și frumos dar... socotesc respectuos că mama versificatorului a dat, înaintea mea, un verdict exact.

Augusta-Magdalena Dumitrescu (Tirgu-Jiu): „Eu tocmai acum învăț să zbor și tot ce-mi doresc este ca vântul să mă poarte spre bine. Dumneavoastră vă scriu cu speranța în suflet, rugându-vă să mă îndrumați pe un drum bun. Am avut curajul să vă scriu despre mine și despre pasiunea mea și doresc să știu cu adevărat dacă această cale a poeziei e dornică de a mă primi să o străbat. Și pentru a vă oferi o imagine asupra a ceea ce eu „creez”, voi transcrie două dintre poeziile mele.

Aștept cu nerăbdare răspunsul dumneavoastră, care pentru mine valorează foarte mult”.

Rețin curajul de a scrie despre sine al autoarei, e de fapt un apanaj al marelui poezii (unul din ele), admir limpiditatea expresiei dar nu și teribilismele. „Aș vrea să numai vreau nicidecum / ceva ce poate fi posibil”. E ceva de înțeles în asemenea vorbe?

Tiberiu Vernuș (Constanța) scrie:

„L-am citit pe Eminescu și am compus în stitul lui De ce?”

L-am răsfoit pe Nichita și versul meu i-a furat notele De ce?”

L-am parcurs pe Bacovia și mâna mea a devenit cadavru. De ce?”

M-am citit pe mine și am devenit un de ce. De ce?”

Dacă e întrebată posteritatea n-am a mă amesteca. Dacă aș fi eu cel întrebat aș rosti convingător și muzical: Habar n-am! Nu aș fi atât de grăbit cu acest răspuns, dar m-am văzut „încurajat” de parcurgerea unor blestemății (mirabile la om, se vede, instruit de felul „Recviemului polarității” (!):

„Misterul feminin deplin,
Îl regăsim
Într-un suspin.

La polul opus redus,
În vin
Orgasmul masculin.”

Elisabeta Bogățan e împătimită după *gazel*, poemă cu formă fixă de o maximă dificultate (o singură capodoperă în literatura română, *Gazelul* scris de, ați ghicit, Mihai Eminescu) și trebuie spus că ambițiile îi sunt, în parte, încununat de succes.

„n-ai puteri să poți să scuturi
apa zărilor din ciuturi

locuiești mereu hotare
înetat de începuturi

vezi izvor de curcubee
în măruntul loc de fluturi

chipurile-ți schimbătoare
curg grăbit sclipind a scuturi

orb așezi în apa vremii
trupul tău tăiat în luturi”.

Laurențiu Ghiță (cu care am mai vorbit la această rubrică) îi scrie lui Sorescu — logic —, îmi scrie și mie, se înțelege dar poema cu care își începe ultimul transport de poezie se numește — pur și simplu — „Scrisoare către Dumnezeu”.

În pricini varii scrisoarea aceasta rămâne fără răspuns.

Vrinceanu Gabriel (Buzău) e de o dezarmantă sinceritate („N-avem ce număra în buzunarele goale”), e un sceptic nemântuit („E frig și urât / e lipsă de toate”. Eu, ce să spun decât să-l aprob cu feroce convingere? Cum e cu versurile? Vorba nu mai știu cui, e lipsă de toate”...

Cîteva „telegrame”. Pentru **Lucian Mircescu** (Periș): descifrarea textelor m-a supus unui veritabil canon. Desigur, versurile oferă, prea puțin pentru un răspuns”.

Ana Pîrîianu: Neconcludentă „Nostalgia trecutului” care am remarcat o adevărată colecție de truisme „lirice”. Nu lipesc tainică chemare, bolt-albastră, mândru buciom, al sufletelor chin, a păcii carte etc.

Gavril Cornuțiu: „Schiața de model teoretic al modului românesc de a fi” depășește profilul revistei.

Dorin Ploscaru: Versificare neglijată în care banalității i se conferă mister „filozofie”, încifrare din neputință: „Luminile / Îndepărtate / Garoafe” În noapte / Întrebați-i / Cum / Mai vor / Sau nu mai / vor / Dacă rânile dor / Dacă dorul e dor / Lătrat de cocoș / Cântat de căine / În zi de zor”.

Poștașul îi roagă stăruitor pe corespondenții săi să nu-i trimită manuscrise ci texte *dactilografiate*. El va refuza să citească *volume* întregi, lungi nuvele și — se înțelege — romane.

El nu e un profesor de literatură ci un cititor „profesionist”: dacă paginile socotite de el publicabile nu apar „vina” e doar a redacției și a lipsei de spațiu.

El continuă să nu creadă în „lansările” de scriitori prin mijlocirea Poștei și e convins doar de lansarea la apă (cu șampanie) a vapoarelor.

Gheorghe TOMOZEI

CU ACEEAȘI NEBIRUITĂ TĂRIE

Interviu cu dl VALERIU MANEA, membru în Biroul Executiv al Organizației Tineretului Creștin Democrat din Republica Moldova — organizația de tineret a Frontului Popular Creștin și Democrat — student în anul IV la microelectronică (Institutul Politehnic din Chișinău), însărcinat cu relațiile mass-media

Rep.: Bun venit la Cluj, d-le VALERIU MANEA. Sunteți aici pentru a doua oară, de astă dată sosit — pot spune — direct de pe linia frontului din Transnistria.

V. MANEA: Mulțumesc. Într-adevăr, alaltăieri eram la Cocieri.

Rep.: D-le Manea, ați putea să ne spuneți care sunt de fapt forțele românilor moldoveni care luptă în Transnistria împotriva gardiștilor lui Smirnov, împotriva mercenarilor și cazacilor iar, mai nou, din 19 mai opunând rezistență Armatei a 14-a?

V. MANEA: Principala forță — organizată — o constituie poliția. Ea se împarte în două. Polițiștii localnici, din Transnistria, și forțele de sprijin, care se schimbă la 10 zile, sosiți de la Soroca, Florești, Cimișlia, Hîncești etc. O altă împărțire, dacă vreți: polițiștii învederați, patrioți, care n-au plecat de pe poziții, și cei care pur și simplu își fac serviciul. Să nu uităm că în proporție de 30-40% (ca moștenire a vechiului regim unional) poliția — sau ofițerii ei, dacă vreți — sunt ruși ori ucraineni. Ei luptă pentru că li se ordonă, 10 zile, când sunt în pericol direct.

A doua forță o constituie forțele speciale ale Ministerului de Interne, beretele negre, OMON dacă vreți: Sunt forțe de elită, bine antrenate și ținute în rezervă. Intervin foarte rar. Sunt alcătuite în principal din foști luptători în Afganistan, din foști membri ai diviziei a 7-a din Lituania (de parașutiști, unde mi-am îndeplinit și eu stagiul militar) și care și-a făcut simțită prezența în Ungaria, Cehoslovacia, Nagorno-Karabah etc.

Rep.: Deci subordonați Ministerului de Interne...

V. MANEA: Efectiv. A treia o

forță o reprezintă membrii Ministerului Securității Naționale. Puțini — aproape că nu-i vezi, nu-i auzi, nu sunt prezenți pe câmpul de luptă.

Rep.: Normal. Au alte misiuni. Trebuie să afle ce se întâmplă în așa-zisa Republică Nistreenă, dincolo de linia focului.

V. MANEA: A patra forță, localnici sau voluntari, veniți să ajute rude, prieteni, deci din proprie inițiativă sau la apelurile Frontului Popular Creștin Democrat, sunt voluntari.

Rep.: Cine îl înarmează pe voluntarii de toate categoriile?

V. MANEA: Se înarmează singuri, în luptă. Frontul Popular Creștin Democrat din Moldova nedispunând de structuri militare. Să vă dăm un singur exemplu, petrecut la 3 martie 1992, dată după care s-a „incins”, din punct de vedere militar, conflictul. Separatiștii lui Smirnov, cum știți, atacaseră în forță poliția din orașul Dubăsari, o dezarmaseră și alungaseră. Polițiștii s-au retras în comuna Cocieri, unde se aflau și voluntari. Dar și o puternică unitate militară din Armata a 14-a. Și în 3 martie sosește acolo o importantă formație de cazaci smirnoviști, sub pretextul că vor să apere unitatea Armatei a 14-a de polițiștii români. Militarii au permis accesul mașinilor cu care veniseră cazacii. Ai noștri și-au dat seama că mercenarii au pus mâna pe armament și-l evacuează. Din prudență și fiind mult mai puțini, ai noștri au intervenit spre seară, când majoritatea mașinilor plecaseră. Au oprit ultimele camioane, au arestat 30 de cazaci, iar voluntarii noștri au pus mâna pe vreo 70 de automate și muniție. Ei, cazacii, scosese vreo 500.

Oricum, a fost prima acțiune mai importantă de partea noastră și Smirnov plus Ostantino (canalul 1 al televiziunii moscovite) au strigat că românii atacă Armata a 14-a.

Rep.: Există și alte forțe?

V. MANEA: Da. Nu voluntari propriu-ziși, ci „Scorpionii și Burunducii” (Burunducul e un mamifer asemănător bursucului, parcă n-are oase, se strecoară peste tot, foarte agil). Sunt grupuri formate din luptători „afganezi” — primii care au ținut în mâinile lor podul și hidrocentrala de la Dubăsari. S-au repliat numai copleșiți numeric și lipsiți de muniție. Ei au fost solicitați de cei din Coșnița și Cocieri. Nu de o persoană anume, ci de obștile sântești. Mulți luptători sau simpatizanți ai F.P.C.D.M.

Rep.: Cam câți luptători moldoveni stau în apărare, cu arma în mână, pentru teritoriul de dincolo de Nistru?

V. MANEA: După aprecierile mele, nimeni nu mi-a spus asta, de la Doroțcaia, Coșnița, la Cocieri, Cișrova sunt vreo 5.000. Dar numai la Dubăsari mercenarii lui Smirnov sunt vreo 15.000. Sigur că ai noștri, adăugând pozițiile de la Criuleni, Holercani, Vadul lui Vodă etc., cu tot cu oamenii din susținere — bucătari, șoferi etc. — în total pot să fie vreo 20.000. Adică puțin, dacă te gândești la mercenarii și mai ales la Armata a 14-a.

Rep.: Câte zile ați stat ultima oară pe front?

V. MANEA: Ultima-ultima oară am rămas o zi. Să văd cum mai stau lucrurile. Dar în ultimele luni am stat câte 3 sau 2 zile în mai multe rânduri.

Rep.: Dumneavoastră personal, credeți că situația din Transnistria trebuie rezolvată pe calea armelor?

V. MANEA: Cazacii, gardiștii, smirnoviștii s-au compromis în asemenea măsură că nu pot accepta altă continuare, altă cale decât a războiului.

Rep.: Mai există și alte forțe care luptă în afară de „scorpionii și burunducii”?

V. MANEA: Mai există luptătorii așa-zisului „Cenaclu”, vreo 500 la număr, care tot singuri s-au înarmat.

Rep.: Judecând după istorisirile Dvs. și după seria de articole, destul de sumbre, publicate în „România Liberă” de Eugen Dichiseanu (corespondent pe front: seria intitulată *Acolo unde românii sunt ucși pe pământul lor*), rezultă că între numeroasele grupări oficiale sau de voluntari există neînțelegeri, neînțelegeri, neasistență, uneori chiar disensiuni. Considerați utilă introducerea sub comandament unic, cum a anunțat președintele Snegur și generalul Ion Costea (ministrul apărării din Republica Moldova) pentru coordonare unică, a tuturor forțelor care se opun separatiștilor?

V. MANEA: Ați spus coordonare și comandament unic. Coordonare — da, comandament nu cred că ar fi acceptat de toată lumea. V-am spus că la comandă, în armată ca și în poliție, sunt mulți ruși. Coordonarea este necesară.

Rep.: La comanda efectivă a armatei române din Republica Moldova sunt sigur că generalul Costea a avut grijă să numească persoane sigure. L-am cunoscut în iunie 1990 și mi-a făcut impresia unul excelent militar, iubitor de țară, sobru, discret, reținut, care știe să gândească repede și bine.

V. MANEA: Generalul Ion Costea a trăit în aceeași margine de sat cu tatăl meu, în comuna Țarigrad din fostul județ Soroca, acum în raionul Drochia. În 1947 — el avea câțiva ani — părinții lui au fost ridicați și deportați în Siberia, o dată cu bunicul meu. Vă dați seama că nu poate să nu fie patriot.

Rep.: Să revenim asupra unui eveniment care s-a petrecut recent: Decretul de mobilizare generală, în armata națională a Republicii Moldova, a tuturor bărbaților în vîrstă de 18-45 ani.

V. MANEA: Mijloacele de informare în masă nețel au greșit: n-a fost un decret de mobilizare a tuturor rezerviștilor, ci o atenționare — cu depunerea jurământului ca în orice țară — că rezerviștii oricând pot fi chemați sub arme fiind țara în pericol.

Rep.: Știu, dar precizarea s-a aflat abia peste 3 zile, timp în care au avut loc reacții interesante...

V. MANEA: După cum a fost la început formulat decretul,

important a fost că toată lumea se aștepta ca în orice moment să plece pe front având în vedere că țara e în pericol.

Rep.: Ce ne puteți spune despre reacția Federației Sindicatelor din Moldova — ca să începem cu această federație?

V. MANEA: Reacția sindicatelor rusofone din Moldova, ca și a Ligii mamelor de naționalitate rusă a fost să transmită telegrame alarmate președintelui Elțin. Una din telegrame scria aproximativ cam așa: „Din ce cauză acel sfert de ruși din Moldova care trăiesc în Transnistria trebuie să hotărască soarta celor 75% de ruși care trăiesc pe malul drept al Nistrului? De ce rușii trebuie să se omoare între ei? Cine sunt cei de la Tiraspol și cine le-a dat dreptul ăsta?”

Rep.: 75% din ruși — adică cei din Basarabia, care conviețuiesc în relații acceptabile cu românii. Și care vor să trăiască acolo unde locuiesc, respectând, desigur, legile Republicii Moldova.

V. MANEA: Mai apar și conflicte, dar sunt realiști. Și vor să obțină cetățenia Republicii Moldova pentru a-și păstra slujbele bine remunerate, locuințele etc. — pe care slujbe sau locuințe nu le-ar avea în Rusia. Decretul de mobilizare a fost — și chiar așa putea spune astfel — și un demers diplomatic pentru că a arătat anume cine sunt aceia care în Tiraspol luptă — nu muncitorii, cum zicea Aleksandr Ruțko — împotriva poliției. Adică vechile structuri ale puterii, comuniștii, care și fac în Transnistria mobilizările.

Rep.: Deci, e adevărat că mobilizările separatiștilor se fac prin Komsomol și organizațiile de partid?

V. MANEA: Exact. La Tiraspol a fost legalizată — deși în Rusia partidul comunist e interzis — Secția orașenească a partidului. Există chiar un Comitet Central al Republicii Nistrene, cu drapel roșu cu Lenin, cu seceră și ciocanul...

Rep.: Ca tânăr, ce mesaj ați transmite colegilor dvs. și, în general, tineretului din România?

V. MANEA: Să nu uite nici o clipă că în stînga Nistrului trăiesc, în majoritate, de veacuri, români de-ai noștri. Că este pământ românesc cu voievozi noștri s-ar întoarce în morminte dacă l-am înstrăina. Că tot ce s-a construit acolo s-a făcut din sărăcia și sudoarea întregii Basarabii și trebuie, de drept, să rămână țării. Avem nevoie, acum, la greul din aceste zile, de spiritul mântuitor al unității și solidarității tuturor românilor! Și să se manifeste cu aceeași nebiruită țarie ca în 1918!

Virgil BULAT

Mărturii despre ora de foc și sânge a Transnistriei

Interviu cu dl. academicianul PETRU SOLTAN, președintele Comisiei parlamentare pentru știință și învățământ din Parlamentul Moldovei, reprezentantul românilor transnistreni în Comisia mixtă de negociere a conflictului

Rep. : Stimate domnule academician Petru Soltan, permiteți-mi să vă felicit pentru titlul de Doctor honoris causa al Universității din Cluj, întâiul titlu de doctor în matematică pe care l-a acordat până azi, de la înființarea în 1919 a Universității Daciei Superioare.

P. SOLTAN : Știu acest lucru, este o Universitate extrem de pretențioasă, și această exigență îmi sporțește emoția. Mulțumesc pentru acest titlu pe care îl consider și un semn de încurajare față de românii transnistreni. Mă bucur că acest gest vine din partea Transilvaniei, provincie românească din care provin o parte din românii din stânga Nistrului, strămutați acolo ca păstori cu multe veacuri în urmă.

Rep. : D-le academician, sunteți originar din Transnistria, mai precis din comuna Coșnița, așezare românească aflată într-un colț al Nistrului, înconjurată din trei părți de apă...

P. SOLTAN : ... iar spre Est, pe uscat, apărată de o colină căreia oamenii din sat îi spun „Valul lui Traian”. Iată cum se păstrează vie, intactă, moștenirea originii noastre daco-latine. De altfel și numele Coșnița înseamnă arhaic „stup de albine”.

Rep. : Știu că aveți și o biserică străveche, la renovarea căreia și dvs. ați donat o importantă sumă de bani. Mai știu că această comună rezistă pe Valul lui Traian cu arma în mână de peste trei luni de zile împotriva bandelor separatiste care au atacat-o și cu tancuri. Ce ne puteți spune despre situația actuală din Transnistria?

P. SOLTAN : Pentru a o înțelege, trebuie recapitulate câteva date. Din cele 4 milioane de oameni ai Republicii Moldova, dincolo de Nistru trăiește circa jumătate de milion. Ultimul recensământ, în 1988, arăta că 42% din locuitorii sunt români moldoveni, 26% ucraineni, 22% ruși, iar restul de 10% bulgari, tătari, evrei etc. Populația românească se află în special în mediul rural — în orașe fiind aduși mulți ruși și ucraineni, prin industrializare. Deși suntem majoritari, iată că numai 20% din populație, cu sprijinul mercenarilor, cazacilor și al armatei a 14-a, provoacă o stare conflictuală, de război, provoacă o stare conflictuală, de război împiedicând întreaga Republică Moldova să pășească pe calea reformelor și a economiei de piață.

Rep. : După câte știu, într-adevăr, conflictul acesta durează de câțiva ani buni.

P. SOLTAN : Mai exact, de vreo trei ani. Când în vara lui 1989 Parlamentul republicii a hotărât introducerea ca limbă de stat a limbii moldovenești — adică a limbii române, căci nu sunt două limbi, ci una — parlamentarii rușofoni ai Transnistriei s-au retras din Parlament, amenințând cu declararea independenței și pornind la început cu sabotaje de tot felul. Bunăoară, intreruperă, de către un detașament de femei la Tiraspol, a traficului pe singura cale ferată care leagă Ucraina și Moldova de România și Bulgaria. Numai marile pagube aduse comerțului internațional au determinat Moscova să insiste pentru sistarea grevei. Apoi, separatiștii „prezidentului” Smirnov din Tiraspol nu vedeau cu ochi buni reformele democratice și administrative inițiate de Gorbaciov. Era un „consens” unional și măruț, dar se supuneau.

Rep. : Plină la puciu moscovit din vara lui 1991.

P. SOLTAN : Exact! Ce s-au mai bucurat de puci Smirnov și specialiștii lui! Au trimis telegrame de credință față de noua ordine, telegrame de felicitare, ba, a doua zi s-au și repetat la Moscova să-și exprime adevăratele înălturări puciștilor, dezmembrarea URSS și declarația noastră de independență de la 27 august 1991 au produs în Transnistria panică în rândul slugilor imperiului și comunismului. De pildă, există și vreo trei șefi „moldoveni” printre separatiști: Mărcuță, Caraman, Chițac. Să luăm numai pe ultimul: Cine-i Chițac? Un bucovinean KGB-ist din zona Cernăuțului și care a fost implicat în înăbușirea revoluției din Ungaria, din 1956 și a „Primăverii de la Praga” din 1968. Compromis la Cernăuți, s-a refugiat în Transnistria să scape cu fuga. E de înțeles înverșunarea trădătorilor de teapă lui, care simt că istoria le trage pământul de sub picioare.

Din toamna anului trecut, de când armata a 14-a s-a dovedit brusc (după puci) foarte binevoitoare, separatiștii au chemat mercenarii cazaci, au început să alunge posturile de poliție, să-i asasinaze pe toți cei care opuneau rezistență, să închidă școlile românești, să-l persecute pe cei care aveau copii la

studii în Chișinău sau în România, să dea foc la casele membrilor Frontului Popular al Moldovei (azi Frontul Popular Creștin și Democrat al Moldovei — FPCDM), să blocheze satele în care nu puteau intra și podurile de peste Nistru. În această situație, sătenii au pus și ei mâna pe armă, să-și apere copiii, femeile, propriile lor vieți, puțina avere... Adevărul val de răscoală populară țărănească — și sunt destui ucraineni care luptă alături de moldoveni — arată că oamenii nu vor un regim impus de teroarea bandelor de gardiști cazaci și mercenari cu tot sprijinul în armament, tancuri, blindate, rachete, dat de armata a 14-a.

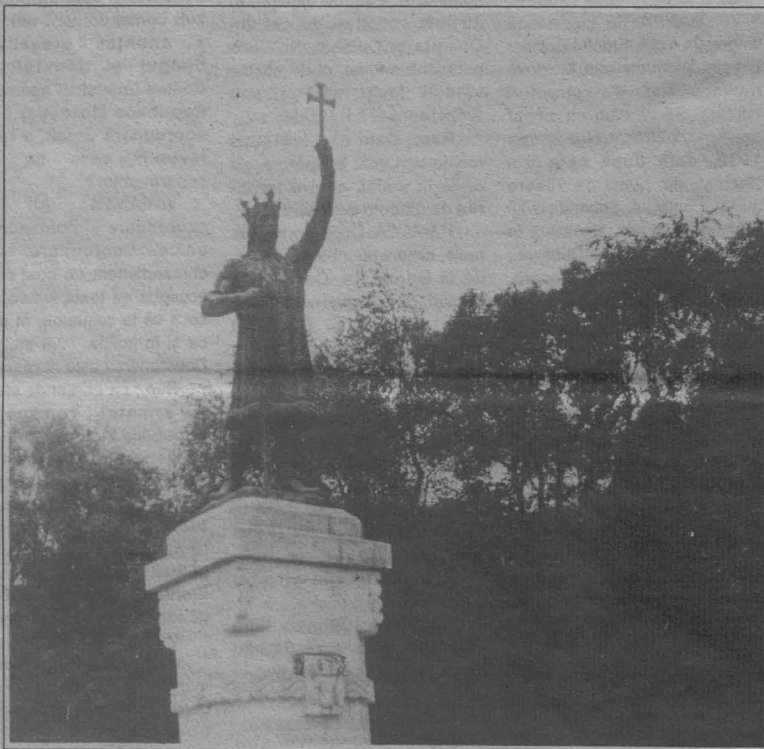
Rep. : Era și normal ca transnistrenii să ceară ajutor Moldovei, iar Moldova să nu rămână indiferentă. Nu numai din legitime interese naționale, dar și din serioase rațiuni economice.

P. SOLTAN : Eu așa spun vital. Peste 1/3 din

European pentru Securitate și Cooperare, este semnat al Tratatului de la Helsinki. Cum poate rămâne comunitatea internațională, Comunitatea Europeană, chiar NATO, indiferente la încălcarea grosolană a suveranității? Nu poate rămâne. Reacția Statelor Unite, ajutoarele umanitare trimise refugiaților transnistreni de către Germania, sprijinul internațional — toate arată că acest conflict interetnic poate și trebuie să fie rezolvat pașnic. Eu sunt foarte încrezător în acordul semnat de cele patru țări — Republica Moldova, România, Rusia și Ucraina — pentru rezolvarea pașnică a conflictului interetnic. Chiar dacă va mai trebui să treacă timp și va mai trebui să facem față zvârcolirilor fiarei.

Rep. : Ați spus de două ori conflict interetnic. Să fie vorba numai de așa ceva în Transnistria?

P. SOLTAN : Așa ceva, nu. Tocmai de aceea spuneam și „zvârcolirile fiarei”. Pentru că nu este un

ntreaga putere economică a Basarabiei se află, intenționat construită de ruși acolo, în Transnistria.

Rep. : După informații din Parlamentul Moldovei, în ultimii 15-20 de ani Basarabia contribuia cu circa 15 miliarde de ruble la bugetul unional. După reținerea sumelor necesare cheltuielilor imperiale (armată, transporturi, reprezentanțe externe), i se redistribuiau numai între 3-5 miliarde ruble pentru dezvoltarea proprie...

P. SOLTAN : Mai precis, în medie 4 miliarde. Dar nu numai aceste 4 miliarde erau cheltuite pentru industrializarea Transnistriei. Moldova trebuia să mai dea bani. Altfel cum se construiau giganti ca termocentrale cu putere instalată de 2 milioane KW, care alimentează toată Basarabia, ba se mai și exportă în Bulgaria? Altfel cum s-ar fi construit oțelăniile de la Fibnița, unde s-au adus din Rusia mii și mii de muncitori, pînă și portarii! — ca să ne deznationalizeze. Deci la ridicarea puterii industriale, care este în Transnistria, au contribuit banii și sudorează întregii republici. Situația economică este atât de complexă, încât cu tot războiul, cu sabotaje, schimbările economice continuă, separatiștii nu intrerup furnizarea curentului electric.

Rep. : Cu alte cuvinte, viața însăși arată că soluționarea pașnică a conflictului interetnic nu este numai posibilă ci și extrem de necesară.

P. SOLTAN : Așa adăuga și al treilea argument — cel politic. Republica Moldova e stat independent și suveran, membru cu drepturi depline și frontiere recunoscute al ONU, este membru al Consiliului

Armata Imperială. Foarte nemulțumită de destrămarea Imperiului și având în față spectrul șomajului. Ofițerii Armatei a 14-a, mulți dintre ei, au familii, apartamente, privilegii în orașele Transnistriei și bineînțeles mentalități de NATCHAINIC (mari șefi, stăpâni), urască și desprețuiesc cameniei de rând, și mai ales pe românii autohtoni. De aceea dau arme mercenarilor, cazacilor, gardiștilor iar uneori se implică direct, chiar dacă izolat.

Rep. : Deși situația este extrem de complexă, iar forțele implicate sunt de temut, totuși sunteți că sunteți optimist.

P. SOLTAN : Da, pentru că mari interese ne vin în sprijin. Ele vor stopa acțiunile de ațărare artificială din afară, ale conflictului. Conflictul nu are o bază locală puternică — rușii sunt numai ceva peste o sută de mii. Numai cu găzile separatiștilor locali nu pot face față moldovenilor. Sunt puternici prin mercenarii aventurierii din toată Rusia, prin cazaci, prin conturi deschise în bănci din Moscova (s-a descoperit și la Kiev un astfel de cont secret imperial, și Parlamentul Ucrainei l-a închis). Sunt puternici prin uriașă forță de sprijin a Armatei a 14-a. Dar într-o bună zi — și așa trebuie să se întâmple — cineva va spune „Băieți, toată lumea acasă!” Conflictul se va stinge practic de la sine prin plecarea mercenarilor, cazacilor, Armatei a 14-a.

Rep. : Bănăușele că prin acel „cineva” care va da comanda dvs. înțelegem marile interese în joc. Pentru Ucraina e mai simplu: nu dorește federalizarea Republicii Moldova (prin apariția unor republici Nistrene și Găgăuză) pentru că aceasta ar crea un precedent periculos pentru ea însăși. Recent Parlamentul Ucrainei a respins crearea așa-zisei Republici Autonoma Rușă din Crimeea. Interesele de acum ale Rusiei sunt însă foarte complexe.

P. SOLTAN : Într-adevăr, foarte complicate. Spuneam mai înainte cât de puternici sunt cei trei stâlpi. Vărfurile lor nu se află pe Nistru ci la cel mai înalt nivel, la Moscova. Vicepreședintele rus Ruțkoi a promis cu vreo lună în urmă rușilor separatiști marea cu sarea, la Tiraspol. Că Rusia nu-i va lăsa în părăsire și „asuprire” pe fiii ei, că are suficiente forțe să-l apere, la nevoie chiar cu armata. Dar pe când Ruțkoi, abia întors la Moscova, ținea discursuri belicoase în Parlamentul Rusiei, Boris Elțin îl trimitea pe Kozîrev, ministrul de externe, să semneze cu miniștrii Moldovei, Ucrainei și României acordul de rezolvare pașnică a conflictului.

Rep. : Joc dublu deci, și extrem de ambiguu.

P. SOLTAN : Joc dublu, complex, greu și pentru Elțin. El este, ca reformist, incontestabil, mai liberal decât Gorbaciov. Are însă și el orgoliul imperial, adică orgoliul unei forțe planetare. Sau, cel puțin, este constrâns să facă concesii forțelor naționalist-conservatoare și militarilor — și atunci face joc dublu. Eu însă cred că chiar dacă face concesii de moment separatiștilor și temporizează rezolvarea conflictului, până la urmă va fi nevoit să spună „Băieți acasă” din cel mai important interes al Moscovei — continuarea drumului reformelor, singura cale de a ieși din catastrofa economică. Și pentru a nu fi doborât de nostalgicii comuniști sau de militarii conservatori trebuie să asigure cât de cât mulțumirea poporului, pace socială. Nu se poate face fără bani — fără ajutor american, european, japonez. Or, Occidentul cere din ce în ce mai insistenț o adevărată democratizare, adevărate reforme — nu cosmetice — și bineînțeles pace și respectarea acordurilor internaționale. Iată că, deci, sunt totuși optimist.

Rep. : O ultimă întrebare. Cum vedeți unirea cu România, adică revenirea firească a Basarabiei în trupul țării.

P. SOLTAN : Așa folosii aici o metaforă. Basarabia este ca o mână tăiată din trupul țării. Ea nu se sudează brusc, în bloc. Cum fac microchirurgii? Procedeează cu mare răbdare, cu mare atenție, cu sârguință și folosind cele mai moderne metode sudează nerv cu nerv, vas cu vas, și astfel salvează întregul organism, nu numai mâna. Iată de ce este nevoie de procesul treptat de integrare, care a și început în învățământ, cultură chiar și în economie (cam timid). Condițiile acum sunt grele, dar trebuie să facem eforturi pentru grăbirea ritmului integrării.

Rep. : Vă mulțumesc și vă urez succes în grăbirea ritmului. Nu de alta dar, dacă sudarea chirurgicală de care ați amintit ar dura ani. n-ar fi de folos nici mâinii, nici trupului...

Virgil BULAT